

ПРАВОСЪДИЕ

Iceland
Liechtenstein
Norway grants

Norway grants

**Права на практика:
достъп до адвокат и
процесуални права при
наказателни производства и
производства по европейска
заповед за арест**

АГЕНЦИЯ НА ЕВРОПЕЙСКИЯ СЪЮЗ
ЗА ОСНОВНИТЕ ПРАВА

Настоящият превод е направен по поръчка на институцията на Омбудсмана на Република България в рамките на проект Проект № 2018-1-1440 (6) „Подкрепа на националните институции по правата на човека при наблюдението на основните права и аспекти на основните права на правовата държава“ и е финансиран от с безвъзмездни средства от Европейското икономическо пространство (ЕИП) и Норвегия. Целта на проекта е да засили ролята на националните правозащитни институции и повиши капацитета им за приложение на основните свободи и върховенството на правото в контекста на политиките и фондовете на ЕС.

This handbook is translated in Bulgarian language under Project contract no. 2018-1-1440 (6) Supporting National Human Rights Institutions in monitoring fundamental rights and the fundamental rights aspects of the rule of law funded from Iceland, Liechtenstein and Norway through the EEA and Norway Grants Fund for Regional Cooperation. The aim of the project is to strengthen the role of national human rights institutions and their capacity to engage in the processes of applying fundamental rights and principles of the rule of law within the EU mechanisms.

Снимки в оригиналната версия на английски език (на корицата и вътре, от ляво на дясно): ©AdobeStock:

theapography, WavebreakmediaMicro, peterschreiber.media. Снимките не са налични в превода на български език.

Повече информация за Европейския съюз можете да намерите в интернет (<http://europa.eu>).

Люксембург: Служба за публикации на Европейския съюз, 2019 г.

Печатно издание:	ISBN 978-92-9474-642-9	doi:10.2811/825632	TK-02-19-332-EN-C
Уеб версия:	ISBN 978-92-9474-643-6	doi:10.2811/291539	TK-02-19-332-EN-N

© Агенция на Европейския съюз за основните права, 2019 г.

За използване или възпроизвеждане на снимки или други материали, които не са обект на авторското право на FRA, е необходимо да се поиска разрешение директно от притежателите на авторските права.

**Права на практика: достъп до
адвокат и процесуални права
при наказателни производства
и производства по европейска
заповед за арест**

Предговор

Защитата на правата на всяко лице, заподозряно или обвинено в извършване на престъпление, е съществен елемент от принципите на правовата държава. За целите на правоприлагането е необходимо съдилищата, прокурорите и полицейските служители да разполагат с определени правомощия и инструменти, но доверието в резултатите от техните усилия бързо може да бъде уронено, ако не са налице ефективни гаранции за контрол върху начина, по който в действителност се използват техните правомощията.

Подобни гаранции приемат различни форми. Всеки се счита за невиновен, докато не бъде признат за виновен от съд. Хората имат право да запазят мълчание и да не се самоуличават. Те следва да бъдат информирани защо са арестувани или в какво се обвиняват. Трябва също така да им бъде обяснено какви са правата им, включително че имат право на адвокат. В определени ситуации хората имат право и на устен и писмен превод.

Държавите - членки на Европейския съюз, са задължени да защитават тези права, но не непременно ги определят или прилагат по един и същи начин. Това може да урони доверието, включително между държавите членки, и така да попречи на ефективното сътрудничество по въпроси, свързани с пространството на свобода, сигурност и правосъдие на ЕС.

Въз основа на интервюта с повече от 250 респонденти в осем държави членки в настоящия доклад се разглежда начинът, по който някои основни наказателно-процесуални права се прилагат на практика. Агенцията на Европейския съюз за основните права (FRA) се потърси мнението на съдии, прокурори, полицейски служители, адвокати и служители на органите, които наблюдават затворите, както и към обвиняеми, които са били задържани в държавата, в която са им повдигнати обвинения, или в друга държава от ЕС въз основа на европейска заповед за арест.

Изследването показва, че процесуалните права могат да бъдат нарушени по различни начини. Някои полицейски служители се отнасят към заподозрените като към свидетели, за да избегнат влизането в сила на техните права. Други използват толкова тясно специализиран юридически език, когато информират хората за техните права или за обвиненията срещу тях, че предоставената информация е почти безполезна. Дори лицата, които успеят да си осигурят адвокат, често разговарят с него за кратко или в оживени коридори, което възпрепятства надлежното процесуално представителство. Езиковите затруднения могат да доведат до допълнителни пречки. И накрая, делата, свързани с европейски заповеди за арест, изискват ориентиране в две различни правни системи, което създава още повече възможности за грешки.

Надяваме се, че изтъкването на тези предизвикателства ще насърчи държавите членки да увеличат усилията си, за да гарантират, че наказателно-процесуалните права се спазват ефективно и последователно в целия Европейски съюз.

Michael O'Flaherty
Директор

Кодове на държави

Код	Държава — членка на ЕС
AT	Австрия
BE	Белгия
BG	България
CY	Кипър
CZ	Чехия
DE	Германия
DK	Дания
EE	Естония
EL	Гърция
ES	Испания
FI	Финландия
FR	Франция
HR	Хърватия
HU	Унгария
IE	Ирландия
IT	Италия
LT	Литва
LU	Люксембург
LV	Латвия
MT	Малта
NL	Нидерландия
PL	Полша
PT	Португалия
RO	Румъния
SE	Швеция
SI	Словения
SK	Словакия
UK	Обединеното кралство

Съдържание

ПРЕДГОВОР	3
РЕЧНИК	8
АБРЕВИАТУРИ	9
ОСНОВНИ КОНСТАТАЦИИ И СТАНОВИЩА НА FRA	11
ВЪВЕДЕНИЕ	15
1 ОСНОВНИ СТАНДАРТИ В МЕЖДУНАРОДНОТО ПРАВО И ПРАВОТО НА ЕС — ОБЗОР НА ПРОЦЕСУАЛНИТЕ ПРАВА В РАМКИТЕ НА НАКАЗАТЕЛНОТО ПРОИЗВОДСТВО	19
11 Международни стандарти	19
12 Стандарти на европейското право и правото на ЕС	19
2 ИЗБРАНИ ПРАВА НА ЗАЩИТА: ИНФОРМАЦИЯ ЗА ПРАВАТА И ТЯХНОТО УПРАЖНЯВАНЕ НА ПРАКТИКА.....	23
21 Преглед на нормативната уредба	23
22 Констатации: как на практика се упражнява правото на информация?.....	26
3 ПРАВО НА КОНСУЛТИРАНЕ И ПРЕДСТАВИТЕЛСТВО ОТ АДВОКАТ	37
31 Преглед на нормативната уредба	38
32 Предоставяне на информация за правото на достъп до адвокат	40
33 Упражняване на правото на адвокат	43
4 ПРАВА НА ЗАЩИТА НА ЛИЦА, ЗАДЪРЖАНИ С ЕВРОПЕЙСКА ЗАПОВЕД ЗА АРЕСТ	59
41 Право на информация относно процесуалните права и съдържанието на ЕЗА .	60
42 Право на консултиране и представителство от адвокат	62
43 Право на правна помощ.....	66
44 Право на устен превод	67
ПРИЛОЖЕНИЕ	69

Фигури и таблици

Таблица 1: Брой на интервюираните по държави членки и целеви групи	17
Таблица 2: Държави членки, в които са проведени интервюта, и държави на задържане	60
Фигура 1: Пътна карта относно процесуалните права на заподозрените и обвиняемите в наказателното производство.....	
Фигура 2: Информирани ли са лицата, арестувани въз основа на ЕЗА, за своите процесуални права? Отговори от всички интервюирани от всичките осем държави членки.....	61
Фигура 3: Информирани ли са арестуваните лица за съдържанието на издадената срещу тях ЕЗА? Отговори от всички интервюирани от всичките осем държави членки	62
Фигура 4: Информирани ли са лицата за правото си на достъп до адвокат? Отговори от всички интервюирани от всичките осем държави членки.....	63

Речник

Обвиняем	Всяко лице, на което е повдигнато официално обвинение в престъпление пред съд [Бел.прев.: Използваната терминология не винаги съвпада с приетата в българската литература и практика (в случая <i>accused</i> — „подсъдим“). Изборът на преводача е съобразен основно с официалните преводи на законодателството на ЕС, в които на английски език се използва терминът <i>accused</i> , а в българския вариант — „обвиняем“.]
Арест	Действия по залавяне на лица от страна на полицията и отвеждането им на място за полицейско задържане.
Обвинение	Официално уведомление, отправено към физическо лице от компетентния орган, съдържащо твърдение, че лицето е извършило престъпление.
Дете	Всяко лице на възраст под 18 години.
Подзащитен	Всяко лице, което е обект на наказателно производство, образувано от съответните органи по подозрение, че е извършило престъпление. Лицето остава подзащитен до приключване на производството, което означава до окончателното решаване на въпроса дали лицето е извършило престъплението или не. Това приключване на производството включва, когато е приложимо, постановяването на осъдителна присъда и решението по всяко евентуално обжалване. Понятието включва следното: лице, което представлява интерес; заподозряно лице или обвиняем (вж. допълнително отделните определения на тези три категории в настоящия речник). [Бел.прев.: Използваната терминология не винаги съвпада с приетата в българската литература и практика (в случая <i>defendant</i> — „подсъдим“). Изборът на преводача е воден от необходимостта да се избегне съпадението с използваните тук термини с по-разширен смисъл.]
Лишаване от свобода	Арест или задържане, включително когато полицията задържи дадено лице и го разпитва без съдебно решение или заповед. Лицето може да бъде освободено след разпита; лишаване от свобода обаче е налице, ако през определен период от време не му е било позволено да напусне полицейския арест..
Европейска заповед за арест	Заповед за арест, основана на Рамково решение 2002/584/ПВР на Съвета от 13 юни 2002 г. относно европейската заповед за арест и процедурите за предаване

между държавите членки (ЕЗА), валидна във всички държави — членки на Европейския съюз. След като бъде издадена от една държава членка (т.нар. „издаваща държава членка“), тя изисква от друга държава членка (т.нар. „изпълняваща държава членка“) да арестува и предаде заподозряно в престъпление или осъдено лице на издаващата държава, за да може лицето да бъде изправено пред съда или да изтърпи срока на лишаване от свобода докрай.

Изпълняваща държава членка Вж. определението за „Европейска заповед за арест“.

Издаваща държава членка Вж. определението за „Европейска заповед за арест“.

Правоприлагащ орган Национална полиция, митнически или друг орган, който е упълномощен да разкрива, предотвратява и разследва престъпления и да упражнява власт и принудителна сила.

Адвокат Всяко лице, което има право да упражнява професионални юридически дейности, включително да съветва хората относно закона и да ги представлява в съда. По-конкретно, в контекста на настоящия доклад това включва адвокати на защитата като лица, упълномощени да съветват и представляват подзащитни.

Правна помощ Система за финансиране, достъпна за хора, които не разполагат с достатъчно средства или изобщо не разполагат със средства, за да покрият сами разходите за професионална правна помощ и разходите по производството.

Наблюдаващи органи Националните законоустановени органи за наблюдение на местата за задържане, които обикновено работят за националните институции по правата на човека (НИПЧ), които играят важна роля за укрепване на прилагането на процесуалните права на заподозрените лица и обвиняемите в наказателното производство, като гарантират ефективното прилагане на законодателството на ЕС, по-специално чрез мониторинг на прилагането на практика на гаранциите за националните процесуални права.

Лице, представляващо интерес Всяко лице, за което полицията подозира, че е извършило престъпление, но когато няма достатъчно доказателства за повдигане на официално обвинение срещу него. Такова лице може да бъде разпитано като свидетел и едва по-късно — в зависимост от наличните доказателства — статутът му може да се промени на заподозрян.

Предварително задържане Лишаване на подзащитния от свобода преди приключването на наказателното дело.

Разпит	Всяко събеседване с лице, провеждано от полицията, прокурора или съдията, по време на което на лицето се задават въпроси относно евентуалното му участие в престъпление.
Процедура за предаване	Прехвърляне на лице, задържано въз основа на европейска заповед за арест, от една държава — членка на ЕС (изпълняваща държава), на друга държава — членка на ЕС (издаваща държава). Вж. също „Европейска заповед за арест“.
Заподозрян	Всяко лице, което е било информирано от съответните органи, че е заподозряно в извършването на престъпление.
Свидетел	Всяко лице, което е призовано да даде показания. За разлика от заподозряното лице, такова лице може да бъде принудено да положи клетва, изисквана по процедурата, за да се гарантира, че всички изявления, направени пред съдията, са верни. Свидетелят обаче може да откаже да даде показания като доказателство, когато съществува възможност да се самоуличи.

Абревиатури

Харта	Харта на основните права на Европейския съюз
КПИ	Европейски комитет за предотвратяване на изтезанията и нечовешкото или унижително отнасяне
СЕС	Съд на Европейския съюз
ЕЗА	Европейска заповед за арест
ЕКПЧ	Европейска конвенция за правата на човека
ЕСПЧ	Европейски съд по правата на човека
FRA	Агенция на Европейския съюз за основните права
МПГПП	Международен пакт за граждански и политически права

Основни констатации и становища на FRA

В настоящия доклад се проучва как няколко държави — членки на Европейския съюз (ЕС), прилагат на практика правни разпоредби относно определени права на защита на лица, заподозрени или обвинени в извършване на престъпление.

Член 47 и член 48 от Хартата на основните права на Европейския съюз (Хартата) гарантират редица права на подзащитните в наказателното производство. Сред тях са презумпцията за невиновност, правото на защита, правото на справедлив съдебен процес и правото на ефективни правни средства за защита. Тези права са описани по-подробно в Пътната карта за укрепване на процесуалните права в рамките на наказателното производство (Пътната карта)¹. Освен това чрез предвидените в Пътната карта мерки значително се укрепват процесуалните права на лицата, арестувани въз основа на европейска заповед за арест (ЕЗА).

Държавите - членки на ЕС, включват тези мерки в своите национални законодателства. Агенцията на ЕС за основните права (FRA) направи оценка на това как те се прилагат на практика в няколко държави членки. В настоящия доклад са представени основните констатации, като се акцентът е поставен върху правото на информация и правото на достъп до адвокат, както и националните наказателни производства, така и при издаването на ЕЗА.

Предидни изследвания на FRA относно конкретни процесуални права (като например правото на информация и на писмен и устен превод) показаха, че обхватът, определен за тези права, не е еднакъв и че те се прилагат по различен начин в различните държави членки. По подобен начин правата, разглеждани в настоящия доклад, не се прилагат последователно в целия ЕС. Целта на настоящия доклад е да привлече вниманието на институциите на ЕС, държавите членки и юристите към тези случаи на непоследователност и други свързани с прилагането предизвикателства. Предлагат се и съвети за възможни подобрения.

Процесуални права в рамките на националните наказателни производства

Правата, гарантирани от Хартата и изложени в Пътната карта, включват правото на подзащитните на информация в наказателното производство от момента, в който разберат, че са заподозрени в извършването на

престъпление; правото на запазване на мълчание и привилегиата да не се самоуличават; както и правото на достъп до адвокат. В проучванията на FRA се открояват няколко предизвикателства по отношение на достъпа до тези права.

Бележка относно обхвата

В настоящия доклад се обобщават мненията на професионалисти и подзащитни в осем държави — членки на ЕС: Австрия, България, Дания, Франция, Гърция, Нидерландия, Полша и Румъния. FRA избра тези държави с цел да бъдат обхванати различни региони и правни традиции. Всички тези държави прилагат ЕЗА. Освен това за всички тях, с изключение на Дания (поради сключеното с нея споразумение за неучастие), прилагането на мерките от Пътната карта е задължително. Всички държави — членки на ЕС, обаче, независимо дали са договорили режим на неучастие, са длъжни да прилагат минималните стандарти за правата на защита, установени в съдебната практика на Европейския съд по правата на човека и въплътени в инструментите на пътната карта.

Ефективно информиране на подзащитните лица за техните права

Работата на FRA на терен показва, че органите в осемте държави — членки на ЕС, обхванати в настоящия доклад, информират подзащитните по различни начини за техните наказателно-процесуални права. Повечето практикуващи юристи и подзащитни споделят мнението, че подзащитните получават тази информация преди първия официален разпит. Предоставяната информация обаче се различава по своя обхват и съдържание, както и по начина, по който тя се предоставя. Тук вариациите се простират от правоприлагащи органи, които предоставят на подзащитните изчерпателна информация, както в писмена, така и в устна форма, до органи, които връчват на подзащитните дигланка с текст за правата без допълнителни обяснения.

Няколко фактора определят дали подзащитните получават информация за правата си по ефективен начин. Сред тях се нареждат следните:

- служители на правоприлагащите органи, които присвояват на обвиняемите процесуален статут, различен от този на заподозряно лице;

¹ Съвет на Европейския съюз (2009 г.), Резолюция на Съвета относно пътна карта за укрепване на процесуалните права на заподозрени

лица или на обвиняеми в рамките на наказателното производство, ОВ 2009 С 295, Брюксел, 30 ноември 2009 г.

- например лице, представляващо интерес, свидетел, лице, поканено за „разузнавателна беседа/справка“ (по време на първите фази на наказателното производство), по случаи, при които лицето в действителност е заподозряно лице;
- пречки пред достъпа на подзащитните до информация, дължащи се на особена уязвимост, като например езикови бариери, липса на образование, увреждане или алкохолно опиянение или наркотична интоксикация;
- цялостната достъпност на формата, в който се предоставя информацията за правата;
- органи, които нямат практики, чрез които да се проверява дали подзащитният е разбирал предоставената информация, особено когато не присъства адвокат.

В член 3, параграф 2 и член 4 от Директива 2012/13/ЕС относно правото на информация в наказателното производство се предвижда, че информацията за правата следва да се предоставя устно или писмено, на прост и достъпен език, като се вземат предвид всички специфични нужди на уязвимите подзащитни. Едва когато подзащитните бъдат лишени от свобода, съответните органи са длъжни да им предоставят писмена „декларация за правата“, изготвена на прост и достъпен език, така че да бъде лесно разбираема за неспециалист без познания по наказателно-процесуално право. Съответно в директивата се подчертава, че е необходимо хората действително да разбират предоставената информация. Съответната съдебна практика на Европейския съд по правата на човека (ЕСПЧ) също установява изисквания за достъпност на информацията, тъй като само ефективното разбиране на правата от страна на подзащитния дава възможност на лицето да упражни тези права.

Становище № 1 на FRA

Държавите — членки на ЕС, следва да въведат предпазни мерки, за да гарантират, че лицата могат ефективно да упражняват правото си да бъдат информирани за своите наказателно-правни процесуални права веднага след като бъдат заподозрени в извършването на престъпление. Например държавите членки следва да предоставят допълнителни насоки на съответните правоприлагащи органи за това как да проверяват дали подзащитните разбират получената от тях информация за своите права. Органите следва по-специално да обърнат внимание на ситуацията, в която подзащитните могат да бъдат в неравностойно положение поради езикова бариера, липса на образование, физическо или интелектуално увреждане или поради това, че са в състояние на интоксикация.

Държавите — членки на ЕС, биха могли също така да обмислят въвеждането на задължение за съответните органи да предоставят на подзащитните информация за техните права както в писмен, така и в устен вид, като използват нетехнически и достъпен език, независимо от това дали подзащитният е лишен от свобода или не.

Третиране на подзащитните като свидетели

При проучванията на FRA се установяват случаи, в които правоприлагащите органи разпитват дадено лице като свидетел или му задават „неофициално“ въпроси, дори когато има основателни причини да подозират, че това лице е участвало в престъпление. Това означава, че подзащитните не получават информация за правата си като заподозрени — по-специално за правото да запазят мълчание и да не се самоуличават в престъпление. В изследванията на FRA също така се подчертават случаи, при които правоприлагащите органи установяват неформални практики, така че самопризнанията на подзащитните, направени в качеството им на свидетели, да могат по-късно да бъдат използвани срещу тях по законен начин в хода на производството — например чрез повторен разпит на бивши свидетели, този път в качеството им на обвиняеми, при който те биват питани дали поддържат предишните си показания.

Директива 2013/48/ЕС относно правото на достъп до адвокат гарантира правата на лицата, които са станали заподозрени в хода на разпит от полицията. Освен това Директива (ЕС) 2016/343 относно укрепването на някои аспекти на презумпцията за невинност и на правото на лицата да присъстват на съдебния процес в наказателното производство изисква от държавите членки да зачитат правото на запазване на мълчание и привилегията срещу самоуличаване. Тези права са признати и от ЕСПЧ.

Становище № 2 на FRA

Когато дадено лице е заподозряно в извършването на престъпление, то трябва да бъде информирано и да бъде запознато с правата си от самото начало на производството. Държавите — членки на ЕС, следва да призват съответните национални органи да премахнат практиките на поставяне на подзащитни лица под различен процесуален статут, "предшестваш статута на заподозряно лице", и следователно на практиката да не ги информират за техните права.

Улесняване на прекия и бърз достъп на подзащитните до адвокатска помощ

Респондентите в проучването на FRA подчертават, че е изключително важно подзащитните да имат достъп до адвокатска помощ — особено от самото начало на наказателното производство. Респондентите твърдят, че особено подзащитните, лишени от свобода, срещат трудности при осъществяването на пряк и/или личен достъп до адвокати. Така например полицейските служители или роднините на подзащитните се обаждат на адвокати от тяхно име. Понякога тези обаждания се забавят значително след момента на ареста или задържането. Когато се осъществява такъв „непряк“ или забавен контакт, подзащитните не могат да получат съвет на ранен етап, като например да запазят мълчание. Адвокатите не могат да задават въпроси, които могат да им помогнат да подготвят ефективна защита. Освен това бе констатирано, че лишените от свобода подзащитни невинаги имат възможност да разговарят с адвокатите си насаме преди първия разпит. Вместо това разговорите — когато изобщо се провеждат — са кратки и/или се провеждат в публично достъпни коридори в присъствието на полицейски

служители.

Становище № 3 на FRA

Държавите - членки на ЕС, следва да гарантират наличието на съответните предпазни мерки, които позволяват ефективното упражняване на правото на адвокат. В този контекст държавите — членки на ЕС, следва да предоставят допълнителни насоки на правоприлагащите органи, които да улесняват бързия, пряк и поверителен достъп до адвокат преди първия разпит на подзащитните, лишени от свобода. В тези насоки следва също така да се подчертава необходимостта от поверителност на достъпа, за да се даде възможност на подзащитните да провеждат насаме разговор с адвокат и да получават правни съвети възможно най-скоро след като бъдат арестувани.

Като цяло държавите членки следва да гарантират, че когато подзащитните пожелаят да присъстват техните адвокати, правоприлагащите органи следва да отложат разпитите и се въздържат от всякакви процесуални действия до пристигането на адвоката. Това следва да се прилага независимо от това дали подзащитният е лишен от свобода или не.

Съгласно стандартите на ЕСПЧ и изискванията, посочени в Директива 2013/48/ЕС относно правото на достъп до адвокат, подзащитните следва да имат достъп до адвокат без неоправдано забавяне и да се спазва поверителността на комуникацията им.

Предоставяне на точна и ясна информация за обвиненията срещу подзащитния и причините за неговия арест

Респондентите в проучването на FRA посочват, че много често, когато информират подзащитните за обвиненията срещу тях и причините за ареста, органите се ограничават до посочване на съответните разпоредби на наказателното право, като използват технически език и не уточняват конкретните обвинителни твърдения. Освен това в някои случаи както лишените от свобода лица, така и лицата, които не са лишени от свобода, получават информация за обвинението с известно закъснение, а заподозрените, лишени от свобода, научават за основанията за арестуването си едва след като са били задържани за известно време. Това създава практически предизвикателства пред изграждането на ефективна защита и ограничава възможността на подзащитния да оспори лишаването от свобода, особено при подзащитни, които не се ползват от адвокатска помощ. Директива 2012/13/ЕС относно правото на информация задължава държавите членки да информират незабавно подзащитните за необходимите подробности относно престъпното деяние, в чието извършване са заподозрени, и за причините за техния арест. ЕСПЧ също е потвърдил това задължение.

Становище № 4 на FRA

Държавите — членки на ЕС, се насърчават да въведат необходимите предпазни мерки, за да гарантират, че заподозрените лица получават точно описание на обвиненията срещу тях, което следва да включва както правната квалификация, така и фактите (т.е. подробности за предполагаемото нарушение). Също така всяко арестувано лице трябва да знае защо бива лишено от свобода. Съответно националните органи следва да предоставят на такива подзащитни информация не само за основните правни разпоредби, но и за фактическите основания за техния арест. За тази цел държавите — членки на ЕС, следва да предоставят допълнителни насоки на националните органи за това как да гарантират, че информацията за обвинението и основанията за ареста се предоставя възможно най-скоро и е възможно най-подробна и ясна.

Процедура за предаване въз основа на европейска заповед за арест

Лицата, арестувани по силата на ЕЗА, се ползват от правото на презумпция за невиновност, правото на защита, правото на справедлив съдебен процес и правото на ефективни правни средства за защита, както е посочено в член 47 и член 48 от Хартата. Мерките, въведени в съответствие с Пътната карта, очертават по-конкретно какво включват тези права.

В съответствие с Директива 2010/64/ЕС относно правото на устен и писмен превод при наказателни производства подзащитните следва да се възползват от услугите за устен и писмен превод в степента, определена в тази директива. Освен това съгласно Директива 2012/13/ЕС относно правото на информация подзащитните следва да получат писмена декларация на правата, изготвена на прост и достъпен език. В допълнение към процесуалните права, определени в тази директива, в съответствие с Рамково решение 2002/584/ПВР (Рамково решение за ЕЗА), лицата, арестувани въз основа на ЕЗА, имат право да получат информация за заповедта и нейното съдържание, възможност да дадат съгласие за прехвърляне и право на адвокатска помощ. В Директива 2013/48/ЕС относно правото на достъп до адвокат, която потвърждава правото на достъп до адвокат както в изпълняващата, така и в издаващата държава членка, допълнително се уточнява обхватът на правото на адвокатска помощ.

Работата на FRA на терен показва, че подзащитните по производствата по ЕЗА („издирвани лица“) са изправени пред предизвикателства, сходни на тези, които се срещат при национални наказателни производства (вж. по-специално Становище № 1 на FRA). Освен това издирваните лица могат да се сблъскат с допълнителни предизвикателства, особено предвид трансграничния характер на делата за ЕЗА.

Ефективно информиране на подзащитните за техните права

В случаите, свързани с ЕЗА, езиковите бариери често възпрепятстват възможността на лицата да се възползват от правото си на информация за своите права, включително правото на адвокат. Респондентите изтъкват и проблеми с разбирането на възможността да дадат съгласието си за прехвърляне в друга държава — членка на ЕС, което също е тяхно право. Издирваните лица често не разбират правилно тази информация. Няколко респонденти посочват, че в резултат на това са взели решения, които противоречат на техните интереси.

Становище № 5 на FRA

Държавите — членки на ЕС, следва да гарантират, че са налице съответните предпазни мерки, които да осигуряват възможност за ефективно упражняване на правото на информация. Държавите — членки на ЕС, следва да насърчават компетентните национални органи да намерят начини да проверяват дали подзащитните, особено тези, които не говорят националния език, са разбрали предоставената им информация. Държавите — членки на ЕС, биха могли да обмислят възможности за сътрудничество по отношение на достъпа до услуги за устен превод (например чрез споделяне на резерв от устни преводачи, достъпни чрез защитена телефонна линия). Националните органи следва също така да предприемат мерки, за да обяснят подробно и на разбираем език на всеки арестуван по силата на ЕЗА какво означава да се съгласи да бъде прехвърлен в друга държава — членка на ЕС. Това обяснение следва ясно да включва лишаването на подзащитния от свобода и принудителното му транспортиране до държавата членка, която е поискала прехвърлянето му, както и последващото производство, което ще се проведе там.

Осигуряване на ефективно процесуално представителство както в издаващата, така и в изпълняващата държава членка

Проучванията на FRA показват, че като цяло правото да бъдеш подпомаган и представляван от адвокат в производство за предаване по силата на ЕЗА се зачита в изпълняващите държави членки. Основните практически проблеми обаче произтичат от езиковите бариери. Като се има предвид трансграничният характер на производствата по ЕЗА, в които често участват подзащитни, които не говорят националния език, осигуряването на достъп до услуги за устен превод в началния етап на производството — и по-специално улесняването на комуникацията с адвокатите — е една от най-важните

гаранции за справедливо производство.

Освен това държавите членки не предоставят ефективно информация на подзащитните (издирваните лица) относно правото им на достъп до адвокат в издаващата държава членка. Това води до проблеми при упражняването на практика на това право от подзащитните. Една от причините за това е, че изпълнителните органи не се чувстват компетентни да коментират законите на други държави. На практика тази празнина често бива запълвана от роднините на подзащитните и/или от адвокати в изпълняващите държави членки, като прибягват до свои собствени лични контакти, включително чрез различни професионални сдружения, като по този начин улесняват достъпа на подзащитните до процесуално представителство в издаващите държави членки.

Становище № 6 на FRA

Държавите — членки на ЕС, трябва да гарантират, че правото на обвиняемия да назначи адвокат и да бъде подпомаган от него както в изпълняващата, така и в издаващата държава членка, се зачита изцяло, като изпълняващата държава членка осигурява ранен достъп до услуги за устен превод.

Що се отнася до упражняването на правото на адвокат в издаващата държава членка, компетентният орган на изпълняващата държава членка следва без неоправдано забавяне да предостави на издирваното лице информация за това право и да предприеме необходимите действия за улесняване на назначаването на адвокат в издаващата държава членка, когато издирваните лица желаят да упражнят това право. По-специално, държавите — членки на ЕС, следва да гарантират, че съответните органи са въвели практически мерки за улесняване на ефективно упражняване на това право.

Практическите мерки следва да гарантират, че изпълняващите органи информират лицата, арестувани въз основа на ЕЗА, както устно, така и писмено, за правото им на достъп до адвокат в издаващата държава членка на езика, на който лицето е поискало достъп. Освен това те следва да гарантират, че изпълняващите органи предприемат допълнителни положителни стъпки, с които да се подпомогнат лицата, издирвани с ЕЗА, в осъществяването на достъп до адвокат в издаващата държава членка. За това е необходимо системно решение. Например издаващата държава членка би могла да предостави списък на сдружения на адвокати заедно с ЕЗА или да позволи на подзащитните да се обадят в чужбина на съответното сдружение. За тази цел държавите — членки на ЕС, се насърчават да използват всички мрежи, с които разполагат, като например звената за контакт на Европейската съдебна мрежа и/или Еврост.

Въведение

„По принцип те [подзащитните] следва да бъдат информирани и биват информирани. Въпросът е, че понякога, преди да пристигнат адвокатите, подзащитните се приканват да разкажат всичко, което се е случило, да споделят, защото така уж ще получат по-малки присъди или в противен случай ще има "тежки последици" и т.н. Това са пътечки, които се използват, и ако задържаното лице е по-уязвимо, по-притеснително, каквито са много от хората, които за първи път попадат в такава ситуация, те започват да пишат дълги обяснения, в които разказват дори това, за което не са питани, или дори това, което е далеч от истината, с единствената мисъл да напуснат мястото за задържане възможно най-скоро.“

(Адвокат, България)

Процесуалните права са гаранции, които помагат за осъществяването на правосъдието на практика. Тяхната цел е да осигурят възможно най-голяма справедливост за всеки. Най-важното е, че всеки е невинен до доказване на противното. Съществуват и други основни изисквания за справедлив съдебен процес, като например правото да се запази мълчание, правото на професионална защита и правото на представяне на оневиняващи доказателства. Материалното наказателно право забранява определено поведение. Процесуалното наказателно право очертава ролите и обхвата на правомощията на съдилищата — безпристрастния арбитър, и на страните в производството — обвинението и защитата, които представят доказателства за своята теза. Наказателно-процесуалните права съществуват, за да помогнат да се гарантира, че съдилищата осъждат и наказват лицата само когато са налице доказателства за вина и те са представени по надлежен начин.

„Трябва да кажа, че това е доста нечестна практика. Извън протокола и преди първото изслушване прокурорите, но най-вече полицията, много често насърчават подзащитните да направят признания или да сключат споразумение за признаване на вина. Те също така насърчават подзащитните да не търсят помощта на адвокати, като намекват, че адвокатът само ще оскубе клиента и ще усложни цялото производство.“

(Адвокат, Полша)

„Нямах адвокат, защото никой не ми каза за това право по време на първия разпит.“

(Подзащитен, Полша)

Лицата, заподозрени и обвинени в престъпления в хода на национално производство, както и лицата,

арестувани по силата на европейска заповед за арест, имат редица процесуални права. Тези права следва да бъдат дефинирани по сходен начин и да се прилагат по сходен начин във всички държави — членки на ЕС. Това помага не само да се осигури еднакво ниво на гаранции за всеки подзащитен, но и да се засили взаимното доверие. За да сближат наказателно-правните системи на държавите — членки на ЕС, и за да допринесе на свой ред за укрепване на взаимното доверие, ЕС прие Пътната карта за укрепване на процесуалните права в

Забележка относно терминологията: „подзащитни“

В доклада се използва родовото наименование „подзащитни“, за да се обозначат заподозрени лица, които не са лишени от свобода; арестувани лица; и лица, задържани въз основа на ЕЗА. В него обаче винаги се посочва до кого се отнасят конкретните констатации.

рамките на наказателното производство² и мерки, насочени към кодифициране на равнище ЕС на съществуващите процесуални права, произтичащи от Европейската конвенция за правата на човека (ЕКПЧ).

По искане на Европейската комисия FRA изготви оценка на начина, по който тези права се прилагат на практика в няколко държави членки. Настоящият доклад е съсредоточен върху няколко избрани права, с цел да се откликне на искането на Европейската комисия и да се допринесе за изготвянето на нейния доклад³ относно изпълнението на Директива 2013/48/ЕС относно правото на достъп до адвокат.⁴

Обхват и цел

Основната цел на изследването беше да се проучи как на практика органите на съдебната власт изпълняват задълженията си по отношение на процесуалните права на подзащитните в определени условия. По отношение на националните производства докладът разглежда по-специално два сценария. Първият включва лица, които са заподозрени в извършване на престъпление, призовани са за разпит, но не са лишени от свобода. Вторият включва лица, които са заподозрени в извършване на престъпление и са арестувани, което означава, че са лишени от свобода. Освен това в доклада са представени констатации относно лицата, арестувани по силата на ЕЗА.

² Съвет на Европейския съюз (2009), Резолюция на Съвета относно пътна карта за укрепване на процесуалните права на заподозрени лица или на обвиняеми в рамките на наказателното производство, ОВ 2009 С 295, Брюксел, 30 ноември 2009 г.

³ Европейска комисия (2019 г.), Доклад на комисията до Европейския парламент и Съвета относно изпълнението на Директива 2013/48/ЕС на Европейския парламент и на Съвета от 22 октомври 2013 г. относно правото на достъп до адвокат в наказателното производство и в производството по европейска заповед за арест и относно правото на

уведомяване на трето лице при задържане и на осъществяване на връзка с трети лица и консулски органи през периода на задържане. Референция: COM(2019) 560.

⁴ Директива 2013/48/ЕС на Европейския парламент и на Съвета от 22 октомври 2013 г. относно правото на достъп до адвокат в наказателното производство и в производството по европейска заповед за арест и относно правото на уведомяване на трето лице при задържане и на осъществяване на връзка с трети лица и консулски органи през периода на задържане, ОВ 2013 L 294.

ДЕЙНОСТ НА FRA

Настоящият проект е продължение на проучванията на FRA в областта на процесуалните права, които до момента включват:

- *Victims' rights as standards of criminal justice (2019)*. („Правата на жертвите като стандарти на наказателното правосъдие“) (2019 г.). — Това е първата част от поредица от четири доклада, озаглавена „Justice for victims of violent crime“ („Правосъдие за жертвите на престъпления, свързани с насилие“); в нея се описва развитието на правата на жертвите в Европа и се посочват приложимите стандарти в областта на правата на човека.
- *Proceedings that do justice (2019)*. („Производства, които въздават справедливост“) (2019 г.). — Част II от поредицата „Justice for victims of violent crime“ разглежда процесуалното правосъдие и дали наказателните производства са ефективни, включително по отношение на даването на глас на жертвите на престъпления, свързани с насилие.
- *Sanctions that do justice (2019)*. („Санкции, които въздават справедливост“) (2019 г.). — Част III от поредицата „Justice for victims of violent crime“ е посветена на санкциите и разглежда въпроса дали резултатите от производствата изпълняват обещанието за правосъдие за жертвите на престъпления, свързани с насилие.
- *Women as victims of partner violence (2019)*. („Жените като жертви на насилие от страна на партньора си“) (2019 г.). — Част IV от поредицата „Justice for victims of violent crime“ е фокусирана върху преживяванията на една конкретна група жертви, а именно жените, които са жертви на насилие от страна на партньора си.
- *Children's rights and justice — Minimum age requirements in the EU (2018)*. („Правата на децата и правосъдието — Минимални възрастови изисквания в ЕС“) (2018 г.). — В този доклад се описват подходите на държавите членки към възрастовите изисквания и ограниченията по отношение на участието на деца в съдебни производства, процесуалните гаранции и правата на децата, участващи в наказателни производства, както и въпросите, свързани с лишаването на деца от свобода.
- *Child-friendly justice (2017)*. („Правосъдие, съобразено с интересите на детето“) (2017 г.). — Този проект се основава на интервюта със специалисти в областта на правосъдието и със служители на полицията, както и с няколкостотин деца, участващи като жертви или свидетели в наказателни съдебни производства.
- *Criminal detention and alternatives: fundamental rights aspects in EU cross-border transfers (2016)*. („Задържане по наказателни производства и алтернативи: аспекти на основните права при трансграничните трансфери в ЕС“) (2016 г.). — В този доклад се прави преглед на правните разпоредби на държавите членки по отношение на рамковите решения за прехвърляне в други държави членки на присъди „лишаване от свобода“, пробационни мерки и алтернативни санкции, както и мерки за процесуална принуда в досъдебното производство.
- *Rights of suspected and accused persons across the EU: translation, interpretation and information (2016)*. („Права на заподозрените лица и обвиняемите в ЕС: писмен и устен превод и информация“) (2016 г.). — в този доклад се прави преглед на нормативните уредби, политиките и практиките на държавите членки по отношение на правото на информация и писмен и устен превод в наказателното производство.
- *Handbook on European law relating to access to justice (2016)*. („Наръчник по европейско право във връзка с достъпа до правосъдие“) (2016 г.). — в тази публикация са обобщени основните европейски правни принципи в областта на достъпа до правосъдие, като се поставя акцент върху гражданското и наказателното право.
- *Opinions (Становища)* относно проекти на законодателни актове на ЕС в областта на наказателното правосъдие, изготвени по искане на институциите на ЕС.

В доклада се разглежда начинът, по който органите в избрани държави членки прилагат съответното вторично законодателство на ЕС, и по-специално мерките за изпълнение на Пътната карта относно наказателно-процесуалните права. В него се обръща специално внимание на правото на защита, установено съгласно:

- Директива 2013/48/ЕС относно правото на достъп до адвокат в наказателното производство и в производството по европейска заповед за арест и относно правото на уведомяване на трето лице при задържане и на осъществяване на връзка с трети лица и консулски органи през периода на задържане;
- Директива 2010/64/ЕС относно правото на устен и писмен превод в наказателното производство⁵;

- Директива 2012/13/ЕС относно правото на информация в наказателното производство⁶.

Настоящият доклад има за цел, въз основа на проучвания на място, да представи доказателства, които могат да подпомогнат държавите членки в усилията им да подобрят правните и институционалните си мерки за защита на основните права на лицата, срещу които се водят национални наказателни производства и производства по ЕЗА. Той се основава на докладите на FRA от 2016 г. относно правата на заподозрените лица и обвиняемите по отношение на писмен и устен превод и информация в наказателното производство⁷ и относно задържането по наказателни производства и алтернативите му при трансграничните трансфери в ЕС⁸.

⁵ Директива 2010/64/ЕС на Европейския парламент и на Съвета от 20 октомври 2010 г. относно правото на устен и писмен превод в наказателното производство, ОВ 2010 L 280.

⁶ Директива 2012/13/ЕС на Европейския парламент и на Съвета от 22 май 2012 г. относно правото на информация в наказателното производство, ОВ 2012 L 142.

⁷ FRA (2016 г.), Rights of suspected and accused persons across the EU: translation, interpretation and information, Luxembourg, Publications Office of the European Union („Права на заподозрените лица и

обвиняемите в ЕС: писмен и устен превод и информация“, Люксембург, Служба за публикации на Европейския съюз).

⁸ FRA (2016 г.), Criminal detention and alternatives: fundamental rights aspects in EU cross-border transfers, Luxembourg, Publications Office („Задържане по наказателни производства и алтернативи: аспекти на основните права при трансграничните трансфери в ЕС“, Служба за публикации на Европейския съюз).

В тези доклади бяха анализирани разликите в законодателството и политиките. Настоящият доклад се фокусира върху действителното прилагане на тези политики на практика.

В глава 1 е представен правен обзор на стандартите, приложими в държавите — членки на ЕС. В глава 2 се спираме основно на правото на информация и разглеждаме начина, по който правоприлагащите органи информират подзащитните за техните права, и начина, по който подзащитните възприемат тази информация. В глава 3 се разглежда правото на адвокат. В нея първо се анализират констатациите относно информирането на подзащитните за това право, а след това се оценява упражняването на това право на практика. В глава 4 се разглеждат правото на информация и правото на достъп до адвокат по отношение на лицата, за които е издадена ЕЗА.

Таблица 1: Брой на интервюираните по държави членки и целеви групи

Държава членка	Подзащитни по национални производства	Подзащитни по производства по ЕЗА	Адвокати	Полицейски служители	Съдии и прокурори	Членове на органи, които наблюдават местата за задържане	Общ брой на интервюираните
AT	5	5	6	4	6	3	29
BG	5	6	6	5	4	3	29
DK	5	4	4	6	6	4	29
FR	10	3	8	8	7	5	41
EL	6	4	6	5	5	3	29
NL	4	2	7	7	4	2	26
PL	7	7	6	7	9	3	39
RO	6	4	4	6	7	3	30
Общо	48	35	47	48	48	26	252

Източник: FRA, 2019 г.

В своите изследвания FRA се занимава и с други права, като например правото на информиране на трето лице при арест и правото на съдебен контрол върху лишаването от свобода. Поради ограничения обхват на настоящия доклад обаче тези права не са разгледани. Подробности относно тези права са изложени в докладите за отделните държави, които са в основата на настоящия доклад (достъпни на [уебсайта на FRA](#))¹⁰.

Правото на правна помощ и неговата уредба във вътрешното законодателство на държавите — членки на ЕС, също не попадат в обхвата на настоящото изследване, предвид сложността на този въпрос, който изисква отделно, специално проучване. Въпреки това някои аспекти на правната помощ, свързани по-специално с производства по ЕЗА, са изложени в [раздел 4.3](#).

Методология и предизвикателства

Настоящият доклад се основава на интервюта, проведени през 2018 г. в Австрия, България, Дания, Франция, Гърция, Нидерландия, Полша и Румъния.

Бяха интервюирани общо 252 респонденти. Сред тях бяха 169 професионалисти в областта на наказателното правосъдие — съдии и прокурори, полицейски служители, адвокати и служители на държавни органи, които наблюдават местата за задържане⁹, като например инспектори, посещаващи местата за задържане. Включени са и 83 подзащитни: 48 арестувани в държавата, в която им е повдигнато обвинение, и 35, арестувани в друга държава от ЕС въз основа на ЕЗА (вж. таблица 1). Респондентите бяха идентифицирани чрез личните контакти на адвокатски колегии и специализирани сдружения, както и чрез адвокати, интервюирани за целите на настоящото изследване.

Проучването на терен е проведено от мултидисциплинарната изследователска мрежа на FRA — FRANET¹¹. С цел събиране на най-актуалната информация и данни, интервютата обхващат извършени арести и повдигнати обвинения през периода от декември 2016 г. до юни 2018 г.

Респондентите отговаряха по предварително изготвен въпросник, обхващащ правата на защита, отразени в първичното и вторичното право на ЕС. Интервюиращите не предоставиха предварително въпросника на нито един от респондентите. Интервюиращите можеха да задават допълнителни въпроси или да искат разяснения и насърчаваха респондентите да говорят свободно и да се опират на личния си опит.

⁹ Служителите на законоустановените органи, които наблюдават местата за лишаване от свобода, които обикновено работят към националните институции по правата на човека, играят важна роля за укрепване на прилагането на процесуалните права на заподозрените лица и обвиняемите в системата на наказателното правосъдие. Те спомагат за осигуряване на ефективното прилагане на законодателството на ЕС, по-специално като наблюдават прилагането на практика на гаранциите за националните процесуални права.

¹⁰ Вж. [уебстраницата на FRA за докладите за отделните страни](#).

¹¹ За повече информация вж. [уебстраницата на FRA за FRANET](#).

Интервютата бяха записвани чрез звукозапис и документирани във формулярите за докладване на интервюта. Поради деликатността на темата подзащитните като цяло не бяха склонни да участват, а някои възразиха срещу звукозаписа. Освен това полицейските служители, съдиите и прокурорите често не разрешаваха интервютата им да бъдат записвани, било то по свой личен избор или поради законови ограничения.

На интервюираните специалисти бяха зададени въпроси както за националните наказателни производства, така и за производствата по ЕЗА. От друга страна, подзащитните бяха разделени на две групи: лица, които са арестувани в хода на национално производство, и такива, които са арестувани поради издадена ЕЗА. Глави 2 и 3 от настоящия доклад отразяват отговорите, предоставени от подзащитните, задържани в рамките на национално производство. Глава 4 се отнася до отговорите, предоставени от подзащитни, задържани по силата на ЕЗА в която и да е държава членка.

1

Основни стандарти в международното право и правото на ЕС — обзор на процесуалните права в рамките на наказателното производство

1.1 Международни стандарти

Процесуалните права в наказателното производство са отдавна установени и широко признати на международно, европейско и национално равнище. На международно равнище те бяха установени и признати за първи път от Всеобщата декларация за правата на човека¹² и Международния пакт за граждански и политически права (МПГПП)¹³. В член 14, параграф 1 от МПГПП се признава общото право на справедлив съдебен процес в наказателното производство, а в член 14, параграф 3 се посочват минималните процесуални права, гарантирани на всяко лице, обвинено в извършване на престъпление. Те включват, например, правото на информация, правото на адвокатска помощ, правото на правна помощ и правото на устен превод. Освен основните международни инструменти в областта на правата на човека, няколко други международни договора, като например Конвенцията на ООН против изтезанията и други форми на жестоко, нечовешко или унижително отнасяне или наказание¹⁴, определят редица минимални гаранции в наказателното производство, включително в периода непосредствено след лишаването от свобода.

В редица правни инструменти, ратифицирани от държавите — членки на ЕС, се признават и наказателно-процесуалните права на лица, принадлежащи към специфични групи, които биха могли да бъдат уязвими, като например деца, лица с увреждания или граждани на трети

държави. Например Конвенцията за правата на детето¹⁵ и Конвенцията за правата на хората с увреждания¹⁶. За по-подробен преглед на международните правни стандарти, моля, вижте доклада на FRA относно *правата на заподозрените лица и обвиняемите в целия ЕС: писмен и устен превод и информация*.

1.2 Стандарти на европейското право и правото на ЕС

На европейско равнище основните инструменти в областта на наказателно-процесуалните права са ЕКПЧ¹⁷ и Хартата на основните права на Европейския съюз (Хартата)¹⁸. Те се тълкуват и разясняват допълнително от Европейския съд по правата на човека (ЕСПЧ) и Съда на Европейския съюз (СЕС).

В ЕКПЧ член 6 определя минималните наказателно-процесуални права. В член 6, параграф 1 от ЕКПЧ се предвижда правото на справедлив съдебен процес, като се гарантира равенството на страните и правото на състезателно производство, както и правото на бързо и публично разглеждане на делото от непристрастен и независим съд. В член 6, параграфи 2 и 3 се налагат няколко допълнителни изисквания, приложими към наказателните производства. Член 6, параграф 2 въвежда презумпцията за невинност. Член 6, параграф 3 включва специфични аспекти на правото на справедлив съдебен процес¹⁹ и определя петте минимални права, които обвиняемият има в наказателното производство:

¹² Организация на обединените нации (ООН), Всеобща декларация за правата на човека, 10 декември 1948 г., член 11, параграф 1.

¹³ ООН, Международен пакт за граждански и политически права, 16 декември 1966 г., член 9, параграф 2, член 14, параграф 1 и член 14, параграф 3.

¹⁴ Конвенция на ООН против изтезанията и други форми на жестоко, нечовешко или унижително отнасяне или наказание, 10 декември 1984 г.

¹⁵ ООН, Конвенция за правата на детето, 20 ноември 1989 г., член 40, параграф 2, буква б).

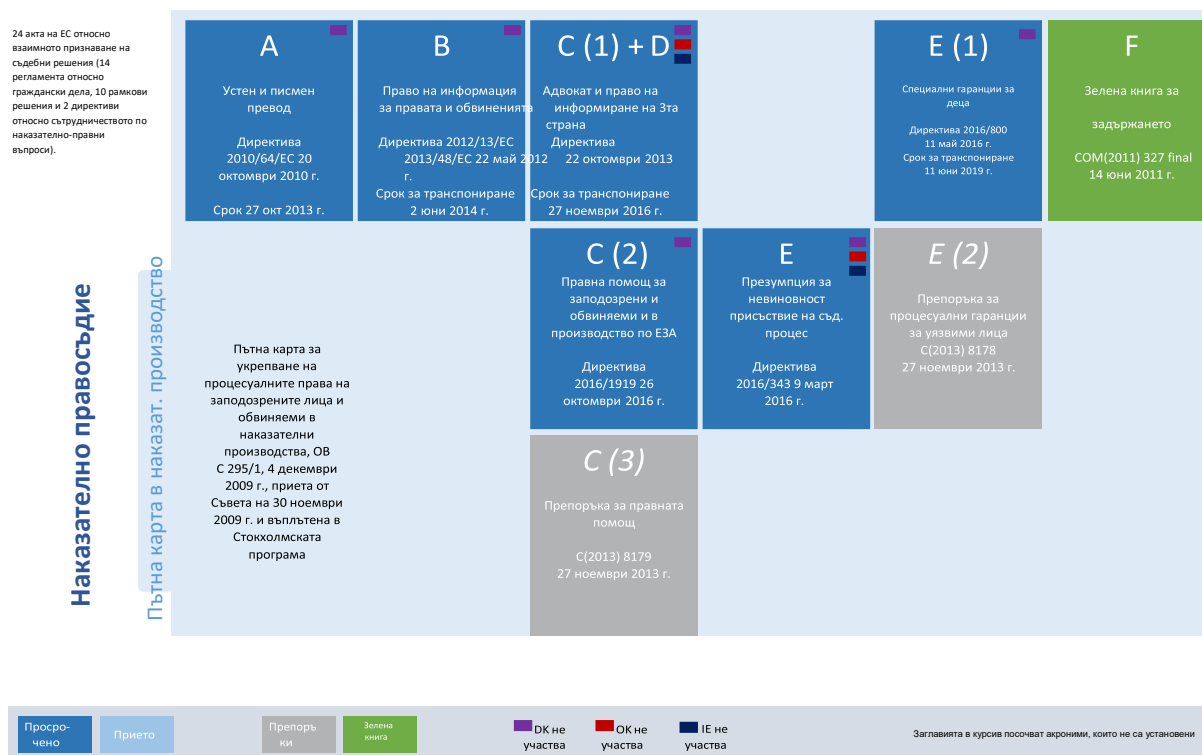
¹⁶ ООН, Конвенция за правата на хората с увреждания, 13 декември 2006 г., член 13.

¹⁷ Съвет на Европа, Европейска конвенция за правата на човека, ETS № 005, 1950 г., член 5, параграф 2 и чл. 6.

¹⁸ Харта на основните права на Европейския съюз, ОВ 2012 С 326, член 6, член 47 и член 48.

¹⁹ ЕСПЧ, *F.S.V. срещу Италия*, № 12151/86, 28 август 1991 г., параграф 29; ЕСПЧ, *Падалов срещу България*, № 54784/00, 10 август 2006 г., параграф 30; ЕСПЧ, *Windisch срещу Австрия*, № 12489/86, 27 септември 1990 г., параграф 23; ЕСПЧ, *Lüdi срещу Швейцария*, № 12433/86, 15 юни 1992 г., параграф 43; ЕСПЧ, *Funke срещу Франция*, № 10828/84, 25 февруари 1993 г., параграф 44; ЕСПЧ, *Saunders срещу Обединеното кралство*, № 19187/91, 17 декември 1996 г., параграф 68; ЕСПЧ, *Gäfgen срещу Германия*, № 22978/05, 1 юни 2010 г., параграф 169; ЕСПЧ, *Sakhnovskiy срещу Русия*, № 21272/03, 2 ноември 2010 г., параграф 94.

Фигура 1: Пътна карта относно процесуалните права на заподозрените и обвиняемите в наказателното производство

Източник: FRA, 2019 г.

- правото на незабавно информиране на разбираем за заподозрения език за подробностите относно „характера и причините за обвинението срещу него“;
- да разполага с достатъчно време и възможности за подготовка на своята защита;
- да се защитава лично или да ползва адвокат по свой избор; или ако не разполага със средства за заплащане, „да му бъде предоставена безплатно служебна защита, когато интересите на правосъдието го изискват“;
- да разпитва или да изисква да бъдат разпитани свидетелите и да осигури тяхното присъствие и разпита им;
- да ползва безплатно услугите на преводач, ако не разбира или не говори езика, използван в съда²⁰.

На равнище ЕС Хартата е основният инструмент, който определя процесуалните права на лицата в наказателното производство. Хартата се прилага по отношение на държавите членки само когато те прилагат правото на Съюза (член 51). Член 52, параграф 3 от Хартата осигурява съгласуваност между Хартата и ЕКПЧ. В него се установява, че правата в Хартата, които съответстват на правата в ЕКПЧ, имат същото значение и обхват като тези в Хартата,²¹ като се добавя, че правото на ЕС може да разшири правата и да осигури по-високо ниво на защита. Членове 47 и 48

излагат правото на ефективни правни средства за защита и правото на справедлив съдебен процес, което съответства на членове 6 и 13 от ЕКПЧ.

На равнище ЕС Съветът на Европейския съюз прие Пътната карта през 2009 г.²² В тази резолюция, която беше включена в многогодишната Стокхолмска програма, се определят приоритетите на ЕС за периода 2010—2014 г. в областта на правосъдието, свободата и сигурността.²³ След това, за да насърчи взаимното доверие и да улесни взаимното признаване на съдебните решения, както и да насърчи полицейското и съдебното сътрудничество по наказателно-правни въпроси, в съответствие с член 82, параграф 2, буква б) от Договора за функционирането на Европейския съюз, ЕС прие директиви за установяване на минимални стандарти за правата на лицата в наказателното производство. По своята същност директивите посочват общи цели, докато детайлното законодателство е оставено на вътрешното право на държавите членки. За разлика от тях регламентите се прилагат като цяло във всички държави членки, без да е необходимо да се предприемат мерки за прилагане. При директивите е особено важно в областта на наказателното право държавите да имат свобода на преценка при постигането на една и съща цел.

²⁰ Вж. ЕСПЧ, Guide on Article 6 of the European Convention on Human Rights: Right to a fair trial („Ръководство по член 6 от Европейската конвенция за правата на човека: Право на справедлив съдебен процес“), актуализирано на 31 декември 2018 г.

²¹ Съд на Европейския съюз, C-612/15, *Николай Колев и други*, 5 юни 2018 г., параграф 105.

²² Съвет на Европейския съюз (2009), *Резолюция на Съвета относно пътна*

карта за укрепване на процесуалните права на заподозрени лица или на обвиняеми в рамките на наказателното производство, ОВ 2009 С 295, Брюксел, 30 ноември 2009 г.

²³ Европейски съвет (2010 г.), Стокхолмска програма - отворена и сигурна Европа в услуга и за защита на гражданите, ОВ С 115, Брюксел, 4 май 2010 г., параграф 2.4.

Директиви относно основните права в наказателното производство

В правото на ЕС основните права на обвиняемите в хода на наказателното производство са определени в следните инструменти:

- **Директива 2010/64/ЕС** беше приета на 20 октомври 2010 г., като крайният срок за нейното прилагане е 27 октомври 2013 г. В нея се определят общите минимални стандарти по отношение на писмения и устния превод в наказателното производство, за да се гарантира пълноценното упражняване на правото на защита
- **Директива 2012/13/ЕС** беше приета на 22 май 2012 г., като крайният срок за нейното прилагане е 2 юни 2014 г. С нея се установяват минималните стандарти относно правото на информация в наказателното производство.
- **Директива 2013/48/ЕС** беше приета на 22 октомври 2013 г., като крайният срок за нейното прилагане е 27 ноември 2016 г. С нея се установяват минималните правила относно правата на заподозрените лица или обвиняемите в рамките на наказателното производство: на достъп до адвокат, на уведомяване на трето лице при задържане и на осъществяване на връзка с трети лица и консулски органи по време на лишаването им от свобода
- **Директива (ЕС) 2016/343** беше приета на 9 март 2016 г., като крайният срок за нейното прилагане е 1 април 2018 г. Тя има за цел да укрепи някои аспекти на правото на заподозрените лица или на обвиняемите в рамките на наказателно производство да бъдат считани за невинни до постановяване на окончателно решение и на правото да присъстват на съдебния процес в наказателното производство.
- **Директива (ЕС) 2016/1919** беше приета на 26 октомври 2016 г. с краен срок за изпълнение 25 май 2019 г. С него се установяват минималните правила относно правото на правна помощ на общо основание за заподозрените и обвиняемите в рамките на наказателното производство и за лицата, по отношение на които е издадена ЕЗА.
- **Директива (ЕС) 2016/800** беше приета на 11 май 2016 г., като крайният срок за нейното прилагане е 11 юни 2019 г. В нея се обръща специално внимание на децата и се установяват минимални стандарти във всички държави членки относно правата на децата, които са заподозрени или обвиняеми в наказателно производство, и правата на децата, по отношение на които се провежда производство по ЕЗА.

Всички тези директиви се прилагат за наказателното производство като цяло - от досъдебната фаза, включително разследването, до съдебната фаза и до окончателното приключване на производството, включително евентуално осъждане и обжалване. Тези директиви се прилагат и за производствата по ЕЗА. Освен това Директива 2013/48/ЕС се прилага за всички случаи, при които се налага лишаване от свобода.

В Пътната карта се излага поетапен подход за създаване на каталог на процесуалните права на заподозрените и обвиняемите в рамките на наказателното производство. В нея се призовава за приемането на шест мерки: Мярка А, право на писмен и устен превод в наказателното производство; Мярка Б, право на информация в наказателното производство; Мярка В, достъп до адвокат и правна помощ в наказателното производство; Мярка Г, право на осъществяване на връзка със семейството и консулските служби; Мярка Д, специални гаранции за уязвими заподозрени; и Мярка Е, зелена книга относно предварителното задържане.

Целта на минималните наказателно-процесуални гаранции, предвидени в тези директиви, е да се осигури справедлив съдебен процес. Както посочва Съдът на ЕС, правото на справедлив съдебен процес е от "кардинално значение като гарант", че всички права на лицата и върховенството на правото ще бъдат защитени²⁴. Държавите — членки на ЕС, са свободни да предоставят по-високо ниво на защита на заподозрените лица и обвиняемите в рамките на наказателното производство. Нивото на защита обаче никога не трябва да пада под стандартите, предвидени в ЕКПЧ и прогласени в съответните международни и европейски инструменти, посочени по-горе, по които държавите — членки на ЕС, са страни.

²⁴ Съд на Европейския съюз, C-216/18 PPU, LM, 25 юли 2018 г.,

параграф 48.

2

Избрани права на защита: информация за правата и тяхното упражняване на практика

ОСНОВНИ КОНСТАТАЦИИ

- Органите в осемте държави-членки на ЕС, обхванати от настоящия доклад, информират подзащитните за техните процесуални права в наказателното производство по различни начини. Информацията се различава както по своя обхват, така и по начина, по който се предоставя. Това варира от предоставяне на пълна информация, както в писмен, така и в устен вид, до раздаване само на обикновена писмена брошура за правата, без да се дава на обвиняемите никаква допълнителна информация.
- Възможно е подзащитните да не са напълно запознати с процесуалните си права поради няколко фактора. Сред тях са съответните органи, които третират обвиняемите по друг начин, освен като заподозрени в началния етап на наказателното производство; липсата на практики за подобряване на достъпността на информацията, като се отчитат характеристиките на уязвимост на обвиняемите; и липсата на практики за проверка на разбирането от страна на подзащитните на информацията, предоставена от съответните органи.
- Понякога правоприлагащите органи разпитват лицата като свидетели или им се задават въпроси „неофициално“, когато всъщност има основателни причини да се подозира, че лицето е замесено в престъпление. Следователно лицата трябва да получат изчерпателна информация за правата си — поспециално за правото да запазят мълчание, както се изисква от законодателството. Освен това правоприлагащите органи понякога установяват неофициални практики, така че самоуличаващите изявления на обвиняемите, които те правят в качеството си на свидетели, да могат по-късно да бъдат използвани законно срещу тях в хода на производството. Например те отново разпитват бивши свидетели, този път в качеството им на подзащитни, и ги питат дали поддържат предишните си показания.

В тази глава се разглеждат мненията на интервюираните специалисти и подзащитни относно предоставената информация за правата на защита в националното производство и относно начина, по който тези права се упражняват на практика. Обсъжданите права на защита са, както е посочено в Директива 2012/13/ЕС, правото на информация, правото им да бъдат информирани за обвинението, правото им да бъдат информирани за причините за ареста и правото на подзащитните да се защитават или да запазят мълчание и да не се самоуличават.

2.1 Преглед на нормативната уредба

Правото на информация в наказателното производство има за цел да гарантира, че подзащитните получават необходимата информация относно обвинението и причината за техния арест, така че да могат ефективно да упражняват правата си и да се защитават ефикасно. Правото на информация в наказателното производство произхожда от член 5 и член 6 от ЕКПЧ, които са отразени в член 6, член 47 и член 48 от Хартата.

Член 6, параграф 3, буква а) от ЕКПЧ изрично посочва правото на информация за обвинението като минимална гаранция в наказателното производство, докато член 5, параграф 2 предвижда правото на арестуваните лица да бъдат информирани за причините за ареста им и всички обвинения срещу тях. Въпреки че ЕКПЧ не определя изрично правото на информация относно процесуалните права, ЕСПЧ постановява, че органите трябва да гарантират, че обвиняемият е достатъчно запознат с правото си да ползва адвокат и с правото си на правна помощ, както и с правото си да запази мълчание и да не се самоуличава²⁵.

На равнище ЕС Директива 2012/13/ЕС относно правото на информация установява общи минимални правила, уреждащи правото на информация в наказателното производство и производството по ЕЗА, като се основава на общите права, установени в член 47 и член 48 от Хартата²⁶. Тя включва правила относно правото на информация за следното:

- процесуалните права;
- повдигнатото обвинение;
- причините за задържането — за лицата, лишени от свобода;
- правото на достъп до адвокат и правото на безплатни правни съвети;
- правото на устен и писмен превод и правото да се запази мълчание.

Съответните органи следва да предоставят тази информация устно или писмено, на прост и достъпен език, като се отчитат специфичните потребности на заподозрени лица или обвиняеми в уязвимо положение²⁷. По подобен начин ЕСПЧ подчертава значението на отчитането на уязвимостта, като например интоксикация или други психически или физически състояния, на заподозрените лица или обвиняемите²⁸. Освен това Директива 2012/13/ЕС изисква лицата, лишени от свобода, да получават писмена „декларация за правата“.²⁹

Органите трябва „незабавно“ да предоставят съответната информация на засегнатите лица, т.е. „не по-късно от първия разпит на заподозряното лице или обвиняемия“³⁰. Това е в съответствие със съдебната практика на ЕСПЧ³¹. Според ЕСПЧ гаранциите се отнасят и за свидетелите, когато те са заподозрени в престъпление, тъй като формалният статут на лицето е без значение³². Забавянето на предоставянето на информация на лице, за което се твърди, че е извършило престъпление, или третирането на заподозрян като свидетел, а не като заподозрян, е заобикаляне на прилагането на процесуалните права³³.

Директива 2012/13/ЕС относно правото на информация задължава съответните органи да информират лицата, лишени от свобода, относно основанията за техния арест или задържане, включително за престъпното деяние, в извършването на което са заподозрени или обвинени³⁴. Според практиката на ЕСПЧ³⁵ тази информация е необходима, за да могат подзащитните да оспорят ареста си пред съда. Ето защо подзащитните следва да получат информацията възможно най-скоро по начин, който гарантира, че те разбират защо са арестувани.

Макар че подробната информация за престъпното деяние, в което са обвинени, трябва да бъде дадена „незабавно“, не е задължително тази информация да бъде предоставена в нейната цялост от служителя, извършващ ареста, в момента на самото задържане³⁶. Дали съдържанието и бързината на предоставената информация са достатъчни или не, се преценява във всеки отделен случай³⁷. Като цяло ЕСПЧ тълкува понятието „незабавно“ в смисъл, че няколко часа са в рамките на подходящия диапазон и в съответствие с член 5, параграф 2³⁸, но няколко дни са твърде дълъг период³⁹.

²⁵ ЕСПЧ, *Падалов срещу България*, № 54784/00, 10 ноември 2006 г., параграф 54; ЕСПЧ, *Aleksandr Zaichenko срещу Русия*, № 39660/02, 18 февруари 2010 г., параграф 38; ЕСПЧ, *Ranovits срещу Кипър*, № 4268/04, 11 декември 2008 г., параграф 65 и параграф 72.

²⁶ Съд на Европейския съюз, C-612/15, *Николай Колев и други*, 5 юни 2018 г., параграф 88.

²⁷ Директива 2012/13/ЕС на Европейския парламент и на Съвета от 22 май 2012 г. относно правото на информация в наказателното производство, ОВ L 142, член 3, параграф 2, съображение 26.

²⁸ ЕСПЧ, *Плонка срещу Полша*, № 20310/02, 31 март 2009 г., параграфи 37—38.

²⁹ Член 4 съдържа изискването писмената декларация за правата да съдържа информация за правото на достъп до материалите по делото; правото на информиране на консулските власти и едно лице; правото на достъп до спешна медицинска помощ; максималния срок, през който лицето може да бъде задържано, преди да бъде изправено пред съдебен орган; и основна информация относно възможността за обжалване на законосъобразността на ареста, получаване на преразглеждане на задържането, или отправяне на искане за условно освобождаване.

³⁰ Директива 2012/13/ЕС, съображение 19.

³¹ ЕСПЧ, *Brusco срещу Франция*, № 1466/07, 14 октомври 2010 г., параграф 47; ЕСПЧ, *Ranovits срещу Кипър*, № 4268/04, 11 декември 2008 г.; ЕСПЧ, *Падалов срещу България*, № 54784/00, 10 август 2006 г.; ЕСПЧ, *Pischalnikov срещу Русия*,

№ 7025/04, 24 септември 2009 г.

³² ЕСПЧ, *Brusco срещу Франция*, № 1466/07, 14 октомври 2010 г., параграф 47.

³³ Вж. например ЕСПЧ, *Nechiporuk и Yonkalo срещу Украйна*, № 42310/04, 21 април 2011 г., параграф 264; ЕСПЧ, *Brusco срещу Франция*, № 1466/07, 14 октомври 2010 г., параграф 47.

³⁴ Директива 2012/13/ЕС, член 6, параграф 2.

³⁵ ЕСПЧ, *Van der Leer срещу Нидерландия*, № 11509/85, 21 февруари 1990 г., параграф 28; ЕСПЧ, *L.M. v. Slovenia*, № 32863/05, 12 юни 2014 г., параграфи 142—143.

³⁶ ЕСПЧ, *Khlaifia и други срещу Италия*, №16483/12, 15 декември 2016 г., параграф 115; ЕСПЧ, *Fox, Campbell и Hartley срещу Обединеното кралство*, №№ 12244/86, 12245/85, 12383/86, 30 август 1990 г., параграф 40; ЕСПЧ, *Murray срещу Обединеното кралство*, № 1430/88, 28 октомври 1994 г., параграф 7.

³⁷ ЕСПЧ, *Fox, Campbell и Hartley срещу Обединеното кралство*, №№ 12244/86, 12245/85, 12383/86, 30 август 1990 г., параграф 40.

³⁸ *Пак там*, параграф 147.

³⁹ *Пак там*, параграф 42; ЕСПЧ, *Saadi срещу Обединеното кралство*, № 13229/03, 29 януари 2008 г., параграф 84; ЕСПЧ, *Shamayev и други срещу Грузия и Русия*, № 36378/02, 12 април 2005 г., параграф 416; ЕСПЧ, *Van der Leer срещу Нидерландия*, № 11509/85, 21 февруари 1990 г., параграф 28; ЕСПЧ, *X срещу Обединеното кралство*, № 7215/75, 5 ноември 1981 г., параграф 66; ЕСПЧ, *Rusu срещу Австрия*, № 34082/02, 2 октомври 2008 г., параграф 43.

Що се отнася до начина и степента, в която обвиняемият е информиран за обвинението и основанията за ареста, ЕКПЧ, Хартата и Директива 2012/13/ЕС относно правото на информация не съдържат специални разпоредби⁴⁰. Съдът на Европейския съюз Съдът на ЕС постановява, че начинът на предоставяне на информация не трябва да накърнява целта на член 6 от Директива 2012/13/ЕС, трябва да е в съответствие с принципа на справедлив съдебен процес и да дава възможност на заподозрените или обвиняемите да подготвят защитата си⁴¹. ЕСПЧ също така изисква от органите да предоставят пълна и подробна информация за обвинението⁴². Степента на „подробност“ на информацията зависи от конкретните обстоятелства по всяко дело. ЕСПЧ счита, че е необходимо органите да предоставят достатъчно информация, за да могат обвиняемите да разберат напълно обвиненията срещу тях и да разполагат с достатъчно време, за да подготвят защитата си⁴³.

Когато подзащитните не разбират езика на производството, те трябва да получат превод на от документите от съществено значение, включително на информацията относно обвинението⁴⁴. Освен това трябва да се осигури устен превод за цялата устна комуникация⁴⁵. В настоящото проучване не се разглежда подробно правото на устен превод. Публикуван по-рано доклад на FRA от 2016 г., озаглавен „Права на заподозрените лица и обвиняемите в ЕС: писмен и устен превод и информация“ (*Rights of suspected and accused persons across the EU: translation, interpretation and information*), включва подробен преглед на правната рамка и политиките на държавите членки относно правото на устен превод.

Всички държави членки, обхванати от настоящия доклад — с изключение на Дания, поради нейното специално споразумение за неучастие⁴⁶, приеха Директива 2012/13/ЕС относно правото на информация. Във всички държави членки съответните закони задължават органите да информират заподозрените за техните права, включително за правото да запазят мълчание. В Австрия такава информация следва да бъде предоставена във възможно най-кратък срок. Методът — устно или писмено — не се споменава, с изключение на случаите, когато лицето е арестувано, като в този случай информацията се предоставя чрез декларация за правата⁴⁷. В България съществува задължение за представяне на писмена информация за правата заедно с обвинението⁴⁸. В Дания органите трябва да информират заподозрените лица или устно, или писмено преди разпита⁴⁹. В Гърция всички заподозрени лица следва да бъдат информирани незабавно, или устно, или писмено, за своите права⁵⁰. Във Франция преди какъвто и да било разпит полицейският служител трябва да информира заподозряното лице за обвинението и правата му, въпреки че няма регламент относно това дали това трябва да стане устно или писмено⁵¹. В Нидерландия заподозряното лице, което е арестувано, трябва незабавно да бъде информирано за правата си, включително за правото да запази мълчание; винаги, когато лицето бива лишавано от свобода, тази информация трябва да бъде предоставяна в писмена форма. Заподозреният, който не е арестуван, получава информация за правата си преди първия разговор с полицията⁵². В Полша заподозряното лице, което е арестувано, трябва да бъде информирано за правата си, включително за правото да запази мълчание, незабавно; когато лицето е лишено от свобода, тази информация трябва да бъде предоставена в писмена форма. Заподозреният, който не е арестуван, получава информация за правата си преди първия полицейски разпит⁵³. И накрая, в Румъния законът предвижда само, че заподозрените лица следва да бъдат информирани за правата си⁵⁴.

⁴⁰ Съд на Европейския съюз, С-287/16, *Gavril Covaci*, 15 октомври 2015 г., параграф 62; ЕСПЧ [Голям състав], *Pelissier and Sassi срещу Франция* [ГС], № 25444/94, 25 март 1999 г., параграф 53; ЕСПЧ, *Drassich срещу Италия*, № 25575/04, 11 декември 2007 г., параграф 34; ЕСПЧ, *Giosakis срещу Гърция* (№ 3), № 5689/08, 3 май 2011 г., параграф 29; ЕСПЧ, *Osman Kane срещу Кипър*, № 33655/06, 13 септември 2011 г.

⁴¹ Съд на Европейския съюз, С-287/16, *Gavril Covaci*, 15 октомври 2015 г.

⁴² ЕСПЧ, *Pelissier and Sassi срещу Франция*, № 25444/94, 25 март 1999 г., параграф 52.

⁴³ ЕСПЧ, *Mattocchia срещу Италия*, № 23969/94, 25 юли 2000 г., параграфи 60—61.

⁴⁴ Директива 2010/64/ЕС, член 3, параграф 1, точка 3.

⁴⁵ Съд на Европейския съюз, С-287/16, *Gavril Covaci*, 15 октомври 2015 г., параграф 32.

⁴⁶ Европейски съюз (2012 г.), *Консолидирана версия*

на Договора за функционирането на Европейския съюз, Протокол (№ 22) относно позицията на Дания, ОВ 2012 С 326, член 1 и член 2.

⁴⁷ Австрия, Наказателно-процесуален кодекс (*Strafprozessordnung 1975*), BGBl. № 403/1977, последно изменен с BGBl. I № 32/2018, §§ 50 и 171 (4).

⁴⁸ България, Наказателно-процесуален кодекс, 29 април 2006 г., член 219 във връзка с член 55.

⁴⁹ Дания, Процесуален кодекс, Консолидиран закон № 1255 от 16 ноември 2015 г. с изменения (*Retsplejeloven, lovbekendtgørelse ++ nr. 1255 af 16 November 2015 med senere ændringer*).

⁵⁰ Гърция, Наказателно-процесуален кодекс (*Κώδικας Ποινικής Δικονομίας*) (OG A' 228/8 октомври 1986 г.), член 99А.

⁵¹ Франция, Наказателно-процесуален кодекс, член 61-1-1.

⁵² Нидерландия, Наказателно-процесуален кодекс (*Wetboek van Strafvordering*), 15 януари 1921 г.

⁵³ Полша, Наказателно-процесуален кодекс, член 300.

⁵⁴ Румъния, Наказателно-процесуален кодекс, член 78 и член 83.

2.2 Констатации: как на практика се упражнява правото на информация?

Повечето от полицейските служители, прокурорите, съдиите и подзащитните във всички изследвани държави членки заявиха в интервютата, че органите, които провеждат разследвания — в повечето случаи полицията или прокуратурата — информират подзащитните за техните права на защита и за обвинението писмено, устно или и по двата начина най-късно преди първия разпит. Това важи както за лишените от свобода, така и за тези, които не са лишени от свобода, а разликите в начина, по който се съобщават правата на тези две категории лица, са разгледани в настоящата глава.

Въпреки че повечето практикуващи юристи и подзащитни споделят мнението, че подзащитните се информират, практиките в държавите членки се различават по отношение на вида и формата на предоставяната информация и на това кога и от кого се предоставя тя.

Изследването установява несъответствие между категориите интервюирани лица по отношение на възприетия им за това колко ефективно се информират подзащитните за обвиненията, като например до каква степен им се предоставя ясна и лесно разбираема информация. Съдиите, полицията и прокурорите обикновено съобщават, че подзащитните са ефективно информирани, докато самите подзащитни понякога разказват, че опитът им е по-различен. Вижданията на интервюираните адвокати са по-близки до тези на подзащитните, отколкото споделените от другите категории интервюирани. Адвокатите в повечето държави членки съобщават, че на практика има проблеми с ефективното предоставяне на информация за правата и за обвинението.

2.2.1 Гарантиране на правото на информация на лицата, които не са лишени от свобода

В много държави членки юристите съобщават за разлики в начина, по който получават информация за правата си и за обвинението подзащитните, които не са лишени от свобода, и тези, които са лишени от свобода. За разлика от ситуацията на лицата, лишени от свобода, в различните държави членки подзащитните, които не са лишени от свобода, често биват призовани писмено за разпит като заподозрени лица или като свидетели и имат време да прочетат и обработят информацията, както и да се свържат с адвокат, който след това ще бъде с тях от първия разпит. Например в Австрия полицейските служители твърдят, че по-голямата част от подзащитните, особено тези, които са разпитвани, без да бъдат лишавани от свобода, още преди да се явят в полицейския участък вече са добре информирани за обвинението и за правото си да запазят мълчание или да се защитават. Интервюираните адвокати отбелязват, че полицейските служители проявяват по-голямо желание да информират подзащитните за обвинението, когато присъства адвокат (за повече

Юристите посочват, че подзащитните, които не са лишени от свобода, обикновено се информират за

информация вж. [раздел 2.2.5](#) за ролята на адвоката, както и [глава 3](#)).

Обща тенденция, за която се съобщава в няколко държави членки, е да се предоставя на незадържаните лица устна информация за някои „най-важни“ права, например правото на адвокат и правото на запазване на мълчание. Това често се прави в допълнение към предоставянето на писмена информация. Например един служител на жандармерията във Франция подробно описва значението на устното информиране на подзащитните за правото им на адвокат по телефона, тъй като това:

„позволява на заподозрения да планира предварително дали иска адвокат и да дойде с него в полицейския участък. Ако заподозреният не е информиран за това предварително и иска адвокат, когато пристигне в полицейския участък, няма да можем да го разпитаме, а ще трябва да си уговорим друга среща. Което е предимството на това да ги информираме за правото на адвокат предварително.“

(Полицейски служител, Франция)

В Австрия подзащитните, които не са лишени от свобода, също получават по телефона призовка да се явят за разпит, както и първоначална информация за обвинението. Освен това подзащитните получават устна и писмена информация за обвинението непосредствено преди началото на разпита. Полицейските служители, прокурорите и съдиите твърдят, че както подзащитните, лишени от свобода, така и подзащитните, които не са лишени от свобода, получават информация, както устно, така и писмено, за правото си да запазят мълчание и да се защитават. Няколко полицейски служители в Полша също така заявиха, че в някои случаи подзащитните се информират устно, че имат право да запазят мълчание и да имат достъп до адвокат.

В Дания всички интервюирани служители на правоприлагащите органи заявяват, че информират заподозрените за обвинението устно веднага след установяването на контакт. Повечето от служителите на правоприлагащите органи добавят уточнението, че в някои ситуации първоначално информират заподозрения за обвинението в общи линии и изчакват ситуацията да се успокои, преди да му обяснят всички подробности. Това се отнася както за подзащитните, които не са лишени от свобода, така и за подзащитните, които са лишени от свобода. Половината от служителите на правоприлагащите органи заявяват също, че в някои от случаите, когато лицата не са лишени от свобода, заподозреният бива информиран за обвинението по телефона или по пощата, ако полицията не може да се свърже с него по друг начин. Един от служителите на правоприлагащите органи заявява, че според него в близко бъдеще това ще се прави по електронна поща. По отношение на подзащитните в Нидерландия, които не са задържани, законът не уточнява как следва да бъдат информирани, а използва нидерландския глагол *mededelen*, който се превежда като „информирам“ или „съобщавам“, без да се уточнява дали това съобщаване следва да бъде устно, писмено или и двете.

повдигнатото им обвинение с писмо или понякога по телефона, когато биват поканени за разпит. Няколко от юристите — адвокати и полицейски служители, описват

информацията за обвинението в писмото като доста:

„Те често получават писмо или телефонно обаждане. И това е стандартно писмо. С много кратка информация. Така че често то съдържа дата и обвинението. Така че... подозрение в, ами, нападение и „извършено на“ тази и тази дата, точка. Това е всичко. [...] И отгоре на това датата е сгрешена [...], понякога в писмото има много грешки.“
(Адвокат, Нидерландия)

2.2.2 Гарантиране на правото на лишените от свобода лица на информация за техните права

За разлика от лицата, които не са задържани, лицата, лишени от свобода, имат допълнителни права, като например правото да получат информация за причините за ареста, включително за престъпното деяние, в чието извършване са заподозрени или обвинени. Получаването и разбирането на причината или причините за ареста или задържането във възможно най-кратък срок е от ключово значение, за да може подзащитният да оспори лишаването от свобода. Лицата, лишени от свобода, следва да получават писмена декларация за правата, в което са посочени техните процесуални права и права на сигурност⁵⁵, което означава, че когато дадено лице е лишено от свобода, органите следва „незабавно“ да му връчат декларация, в която се описват неговите процесуални права. Лицата, лишени от свобода, следва да имат време да прочетат тази декларация и да могат да я съхраняват при себе си през цялото време на лишаването им от свобода. Освен тази допълнителна гаранция, лишените от свобода лица следва да бъдат информирани за правата си и за обвинението по същия начин, както лицата, които не са лишени от свобода, а именно — преди първия разпит. Следва да се отбележи, че в някои държави членки полицията може да задържи лице извън обхвата на наказателното разследване. Тези лица се ползват от правата си на лишени от свобода, но не и на заподозрени в наказателно производство (например в България) (вж. по-специално [раздел 2.2.3](#) практическите последици от този вид арест). Във всичките осем държави членки юристите твърдят, че подзащитните, които са лишени от свобода, получават кратка информация за обвинението, причините за ареста и правата си, като например правото да запазят мълчание, устно от полицията, при ареста и в полицейския участък, а по-подробна информация в писмен вид получават след полицейското задържане.

Юристите в някои държави членки обаче отбелязват, че съществуват практически предизвикателства, и твърдят, че предоставянето на тази информация понякога се забавя или че тя не е достатъчно подобна. Например, респондентите в Нидерландия изтъкват случаи, в които полицейските служители предоставят само обща информация за обвинението по време на ареста, като например тя често се свежда до позоваване на съответния член от Наказателния кодекс. Освен това те

посочват случаи, в които подзащитният бива информиран за обвинението не по време на ареста, а едва когато се срещне с адвоката си преди първия разпит.

Както казва един румънски адвокат:

„Да, те са информирани за фактите. На практика възниква проблем, тъй като това описание на фактите е неясно, което не позволява ефективна защита.“

(Адвокат, Румъния)

Като цяло интервюираните подзащитни — тези, които са лишени от свобода в хода на национално производство, дават разнопосочни отговори относно това дали са получили информация за правата си и обвинението, в сравнение с това, което са казали другите интервюирани. Мненията и преживяванията на подзащитните се фокусират и върху това дали информацията — ако е получена, е получена по ясен начин и е разбрана.

Във всички страни с изключение на Гърция повечето от интервюираните подзащитни са получили информация за престъплението, в което са обвинени, при първия контакт с полицията. В Гърция само един от шестимата подзащитни заявява, че полицията му е обяснила обвиненията при ареста, но тогава не му е разяснила нито едно от процесуалните му права. Останалите петима подзащитни заявяват, че полицията не ги е информирала за обвиненията в момента на ареста. Трима от шестимата подзащитни в Румъния заявяват, че са били информирани от полицията за обвинението при първия контакт, един подзащитен не е бил уведомен веднага, а останалите двама не могат да си спомнят. Двама от петимата подзащитни в Австрия казват, че не са били информирани или не са били ефективно информирани за обвинението от полицията, когато са били арестувани. Във Франция, въпреки че повечето от интервюираните обвиняеми казват, че са били информирани за основните права, които имат, при полицейското задържане (7 от 10 подзащитни), двама отбелязват, че е имало забавяне между ареста и уведомяването за правата им, а друг подзащитен се оплаква, че тези права са му били съобщени с прекалено голяма скорост.

Що се отнася до информацията за причините за ареста, въпреки че повечето от останалите категории интервюирани (различни от подзащитните) смятат, че правото да бъдат информирани за причините за ареста се спазва, и по този въпрос има известно разминаване между мненията на юристите в някои държави членки. Например в Полша, докато полицията и прокуратурата твърдят, че информацията се предоставя веднага след ареста, адвокатите не са склонни да се съгласят с това и заявяват, че тази информация се предоставя едва след известно време.

⁵⁵ Директива 2012/13/ЕС, член 3.

По подобен начин във Франция, с изключение на повечето от служителите на полицията и жандармерията, които съобщават, че подзащитните получават тази информация веднага след като бъдат арестувани, въпреки че законът не ги задължава изрично да го правят, адвокатите и съдиите основно се разминават в мненията си по въпроса кога обвиняемият получава тази информация. Така например трима от прокурорите и съдиите заявяват, че главните причини за ареста се посочват в момента на арестуването, докато останалите четирима смятат, че вместо това тази информация се дава след транспортирането на подзащитния до полицейското или жандармерийското управление.

Прокурорите и съдиите също така заявяват, че информацията варира в зависимост от обстоятелствата на ареста. Един от прокурорите обяснява практическите трудности при предоставянето на информация на подзащитния в момента на ареста поради отсъствието на полицейски служители на място, тъй като арестът често се извършва от съдебната полиция. [Бел.прев.: Във Франция „съдебна полиция“ се нарича органът, който се занимава с борбата срещу тежките престъпления.] Според него „продължителност от пет или шест часа никога не е допустима, но лесно може да отнеме между 15 и 45 минути, ако следователите могат да дадат обяснения“. В Дания също се установява разлика в гледните точки. Няколко юристи — двама адвокати, един представител на контролен орган и един служител на правоприлагащите органи, предлагат възможни обяснения за това: първо, объркването на ситуацията на арест може да повлияе на това дали подзащитните разбират или не разбират, че са получили информация за причините за ареста си. Подзащитните, лишени от свобода, са поставени в ситуация, която сама по себе си е стресираща, и това се отразява както на тяхното разбиране на правата им, така и на способността им да ги упражняват. Степента на стрес и сложността на ситуацията може наистина да обяснят възприятието на интервюираните подзащитни, които или не си спомнят дали са били информирани за определени права непосредствено след ареста, или просто не са разбрали информацията.

Второ, хаосът в ситуацията на арест може да отложи действителното предаване на информацията. Един адвокат в Дания коментира, че:

„Арестът може да бъде много, много бурен. Наскоро имах клиент, който бил събуден посред нощ и измъкнат от леглото си по пижама. С цел да му бъде направен ДНК тест и други подобни. Това беше много неясно за него. [...] В случай като този може да не е съвсем ясно каква точно е причината.“

(Адвокат, Дания)

Констатациите показват, че органите на държавите членки предоставят информация за причините за ареста под две форми: само в писмен вид или устно след ареста и след това в писмен вид под формата на протокол за арест. Интервюираните подзащитни заявяват, че не винаги разполагат с достатъчно време да прочетат документа и понякога полицията ги подтиква да го попълнят бързо. Един от интервюираните от български мониторингов орган отбелязва, че заповедите за задържане обикновено не включват описание на причината за задържането, въпреки че би трябвало да я посочват:

„Основанието за задържане не е подробно описано в заповедта. Ако лицето се арестува, защото има данни за престъпление, това също не е описано в заповедта. Заповедта се попълва възможно най-сбито. Така че лицето не получава информация [...], поне от тези документи не става ясно каква е причината за задържането, тъй като задържаното лице няма представа какво се има предвид например в член 72, ал. 1, точки 2, 3, 4. Това не е надеждна информация.“

(Член на наблюдаващ орган, България)

Въпреки това интервюираните в други държави членки — Австрия, Дания, Гърция, Нидерландия и Полша, разкриват, че в повечето случаи причините за ареста се обясняват освен писмено и устно. Например в Нидерландия подзащитните могат да научат за причините за ареста си и от полицейския помощник-прокурор. Това може да бъде част от преценката за законосъобразността на ареста или част от преценката за удължаване на полицейското задържане. Макар че един от интервюираните адвокати често е попадал на подзащитни, които не знаят причината за ареста си, констатациите не потвърждават, че това е често срещано явление.

Що се отнася до информацията за причините за ареста, опитът на подзащитните с получаването на такава информация не е еднозначен: повечето от подзащитните в Австрия, Нидерландия, Полша и Румъния отбелязват, че са получили тази информация веднага след ареста, докато повечето от подзащитните в България, Дания, Франция и Гърция отбелязват, че не са я получили. Въпреки това, предвид малкия брой интервюирани в рамките на конкретните категории във всяка от държавите членки, не бива да се правят обобщения за държавата като цяло.

Въпреки това обаче, в Румъния например, когато са запитани за причините за ареста, в отговорите си всички арестувани се позовават на информацията за обвинението. Това може да означава, че не им се дават обосновани обяснения за причините, поради които са лишени от свобода, тъй като те смятат, че са арестувани само заради предполагаемото престъпление, в което са обвинени, а не по други причини, като например риск да се укрият или да възпрепятстват разследването.

Подзащитните съобщават, че са били задържани за известно време, без да им бъде предоставена каквато и да било информация за основанията или причините за ареста им (двама интервюирани в Полша и един в България) или изобщо не са били информирани (трима интервюирани в България).

„Не [не ми казаха защо ме задържат], съвсем не. Попитах ги: Ама за какво? Какво става, за какво, искам да знам какво става, каква е тая работа?“

„Ами, влизайте [в колата]. За какво, за какво — ще научите там [в полицейското управление].“

(Подзащитен, България)

Във Франция няколко подзащитни смятат, че разследващите са се ограничили до това да им посочат правните основания за задържането или просто не са искали да ги информират за причините за ареста. Като цяло подзащитните са склонни или да объркват причините за ареста с обвинението или с правното определение на престъплението, или да смятат, че не са получили тази информация.

Проблеми в практиката, свързани с ефективното упражняване на правото да се запази мълчание

Особено сериозен проблем, който се очертава в резултат на интервютата както с практикуващите юристи, така и с подзащитните, е въпросът за създаването на пречки от страна на правоприлагащите органи пред упражняването на правото на подзащитния да запази мълчание.

Това е проблем, който беше споменат в Австрия, Франция и Румъния, главно от адвокати и подзащитни.

Полицейски служител в Австрия заявява, че ако подзащитни, които са задържани от полицията, но не са задържани в предварителния арест, се възползват от правото да запазят мълчание, полицията може в определени случаи да реши, че има "опасност от сговор", което е законна причина за задържане в предварителния арест. Интервюираният представя това като „възможност за влияние“ от страна на полицията:

„Ако не иска да ми каже нищо, не е длъжен да ми казва [...] Разбира се, ако не ми каже нищо по случая, ще има опасност от укриване на доказателства и ще бъде [задържан под стража], ако лъже, не внася светлина в случая, а това ще продължи да поражда опасност от укриване на доказателства; тогава също ще бъде [задържан под стража]. [...] Така че по принцип разговаряме малко и ако искат да излязат на свобода, тогава трябва да кажат истината. Това е малко предизвикателство, когато вършиш тази работа дълго време.“

(Полицейски служител, Австрия)

Няколко служители на правоприлагащите органи във Франция споменават за подобно явление, като го наричат така:

„малката игра между задържаното лице и следователя, която позволява да се дърпат конците по време на разпита според изявенията на подзащитния. [...] Подзащитният остава на тъмно за нещата, с които разполагаме, и това ни позволява да го разпитваме в посоката, която ни устройва.“

(Полицейски служител, Франция)

Друг служител на правоприлагащите органи определя тази практика като „игра на покер“.

Един от служителите на наблюдаващия орган беше особено критичен, когато заяви, че подзащитните не само не са знаели точно какви обвинения им се предявяват и какво ги грози по време на полицейското задържане, но и че разследващите дори са се опитали да ги накарат да се самоуличат: „Те имат навика да използват средства за натиск, за да изкопчат нещо под принуда или чрез сплашване“.

Интервюиран във Франция съдия също наемква за това и изразява загриженост, че:

„подзащитният не е информиран за правата си, докато не пристигне в полицията или жандармерията. Това поставя голяма проблем за спонтанните забележки, написани в процедурите, преди да се извърши уведомяването за правата. Налице е вакуум, който аз тълкувам като „право на преследване“ (droit de suite) в полза на разследващите“.

(Съдия, Франция)

Адвокати в Румъния се оплакват, че подзащитните не разбират начина, по който полицията ги информира за правото им да запазят мълчание и да не се самоуличават: на подзащитните се връчва протокол (proces verbal) относно обвинението срещу тях и техните права, които са изброени, както са предвидени в Наказателно-процесуалния кодекс, и след това от подзащитните се иска да го подпишат. Адвокати от Австрия и Франция също посочват, че причина за недостатъчната информация, която се предоставя относно обвинението и правото да се запази мълчание, както и за липсата на усилия подсъдимите да я разберат, е тактиката на полицията, а именно — опитите да се получи възможно най-много информация в ранните етапи на производството. За разлика от тях интервюираните полицейски служители смятат, че всички подзащитни разбират както обвинението, така и правото да запазят мълчание; това би могло да обясни и защо полицията не полага усилия да обясни по-добре тази информация, тъй като смята, че предоставената устно и писмено информация е достатъчна.

Адвокат в България описва практика, при която подзащитните са „приканвани“, но според адвоката всъщност — принуждавани, от полицията да споделят неофициално с тях „всичко, което знаят“, преди да пристигне адвокатът:

„защото по този начин те уж щели да получат по-леки присъди, а в противен случай щяло да има „тежки последици“ и т.н. Това са начините, които се използват, и ако задържаният е по-уязвим, по-притеснителен, каквито са много хора, които за първи път попадат в такава ситуация, той започва да пише дълги обяснения, в които разказва дори това, за което не го питат, или дори това, което е далеч от истината, с единствената мисъл да напусне мястото на задържане възможно най-скоро.“

(Адвокат, България)

Въпреки че повечето адвокати в Дания твърдят, че служителите на правоприлагащите органи обикновено информират заподозрените за правото им да запазят мълчание, всички те са чували за случаи, в които това не е било направено, обикновено когато не са присъствали адвокати. Един адвокат описва ситуация, която може да възникне:

„Това, което често чуваме, е, че когато не присъстваме — но пък това е нещо, което чуваме от клиентите — после ги чуваме да казват: „Ами тогава той ме разпита и след това ми каза: „Трябва също да Ви кажа, че имате право да запазите мълчание“. Така че това се обръща наопаки. Чуваме това много често. [...] Но не знам дали това се случва в действителност. Полицията винаги отрича, че става така.“
(Адвокат, Дания)

Опитът, споделян от подзащитните, относно получаването на информация за правото да запазят мълчание отново показва пропуски в предоставянето на информация на практика в много държави членки.

Например в Гърция само един от шестимата интервюирани подзащитни твърди, че е бил информиран за правото да запази мълчание и да не се самоуличава, и то едва след разпита. Полицейският служител е прочел на глас изявленията, които разпитваният е направил по време на разпита, и след това му е съобщил, че може да се възползва от правото си да запази мълчание:

Отговор: „Беше ми казано, че имам право да запазя мълчание, когато разпитът приключи [...]“
Въпрос: „Преди знаехте ли, че имате това право?“
Отговор: „Не знаех, че имам право да запазя мълчание [...] Тогава, когато ме информираха, не мислех, че мога да се възползвам от него [...]“
(Подзащитен, Гърция)

По подобен начин само едно от общо шест арестувани лица в Румъния заявява, че полицията му е казала за правото да запази мълчание в момента на задържането. Двама арестувани обясняват, че са били информирани едва от прокурора, а други двама споменават, че са получили правата си на лист хартия, след като са били задържани за срок до 24 часа. Шестото интервюирано лице, което не е било информирано за правата си от полицията, не дава подробности дали прокурорът го е информирал или не. Двама от арестуваните, които заявяват, че полицията ги е информирала за обвинението веднага след задържането им, изрично споменават, че полицията не ги е информирала за правото да запазят мълчание.

Един подзащитен в Австрия илюстрира как полицията оказва натиск върху подзащитни, които искат да се възползват от правото си да запазят мълчание:

Отговор: „Казах му: „Сега не искам да казвам нищо“, а той ми каза: „От това няма полза, тогава ще бъдеш тук, докато не кажеш нещо, а така всичко се проточва.“ Той ме подложи на натиск.“

Въпрос: „Това означава, че след това сте направили изявление заради това, така ли?“

Отговор: „Точно така, със сигурност. Тъй като имам две деца вкъщи, не мислех, че ще вляза в предварителния арест, вече имах дата за получаване на електронната гривна. Това беше малко ... полицейският служител го завъртя по този начин“
(Подзащитен, Австрия)

Друга подзащитна в Австрия разказва как полицията ѝ е пречила да се възползва от правото си да запази мълчание:

„Е, обяснявах ми и така нататък, но винаги казваха: „[име], по-добре е да свидетелстваш, отколкото да мълчиш“ [...] Ако не кажеш нищо, само ще стане по-лошо за теб. И тогава аз просто се разприказвах [...]“
(Подзащитна, Австрия)

2.2.3 Разпит извън официалната наказателна процедура — кога влизат в сила правата?

Провеждане на неофициален разпит

Директива 2013/48/ЕС относно правото на достъп до адвокат обхваща и ситуации, в които лица, като например свидетели, се превръщат в заподозрени или биват обвинени по време на разпит от полицията или други правоприлагащи органи. Съгласно съображение 21 от Директива 2013/48/ЕС в такива ситуации полицията следва незабавно да преустанови разпита, докато лицето не бъде уведомено, че вече се счита за заподозряно лице или обвиняем и може да упражни напълно правата си⁵⁶. Подобни ситуации също така се отнасят до правата, предвидени в Директива 2012/13/ЕС относно правото на информация в наказателното производство, тъй като след като лицето бъде уведомено от компетентните органи, че е заподозряно или обвиняемо, компетентните органи са длъжни да го информират за тези процесуални права⁵⁷.

В някои държави членки органите понякога разпитват хора, без да изясняват какъв е техният статут, например дали се смятат за свидетели или за заподозрени. Интервюираните адвокати в България говорят за „неофициални разузнавателни беседи“, в Гърция — за „сивата зона“, а в Полша и Румъния — за „неофициални разпити“. Това са ситуации, при които полицията задава въпроси на „лице, представляващо интерес“, като записва отговорите му в „полицейски паметни бележки“, но без да отразява тази информация в официалното дело по случая.

⁵⁶ Директива 2013/48/ЕС, съображение 21.

⁵⁷ Директива 2012/13/ЕС, член 2, параграф 1 и съображение 19.

Задължението за информиране на подзащитните за техните права влиза в сила от момента, в който лицето узнае, че може да бъде заподозряно в извършването на престъпление⁵⁸. За разлика от това свидетелите не се ползват със защитата, която се предлага на заподозрените: те са длъжни да кажат истината, въпреки че не могат да бъдат принуждавани да се самоуличат.

Интервюираните в България говорят за практиката полицията да не разпитва хора като свидетели, а просто „неофициално“ да им задава въпроси, без да ги информира за правата им, докато те всъщност вече може да са заподозрени. Тези лица могат да бъдат извикани в полицейското управление „за справка“. Няколко от интервюираните адвокати обсъждат тези „беседи за справка“, както ги наричат и някои полицейски служители. Адвокатите твърдят, че тези беседи често са първото основание, което полицията използва, когато призовава вероятните подзащитни/ лица, представляващи интерес да се явят, вместо първо да ги призове официално като свидетели. Редица интервюирани подчертават факта, че тези беседи могат да се отразят неблагоприятно на положението на подзащитния, тъй като лицата, които са призовани за такива „справки“, нямат изрични права. Според един от интервюираните понякога те дори не се вписват в регистрите на полицейските участъци, а техните адвокати, ако присъстват, се оставят да чакат отвън, тъй като това са само „беседи“. Половината от интервюираните адвокати споменават, че без да ги информира за правата му, полицията се опитва да получи възможно най-много информация от представляващото интерес лице или да поиска от него писмени обяснения. Един полицейски служител, който споменава за тези информационни „беседи“, обаче твърди, че те информират лицата, представляващи интерес, за правото им да се защитават и за правото им да запазят мълчание. Един от адвокатите доразвива този въпрос:

„Първо хващат някого, отвеждат го в полицията, без да му издадат заповед за задържане. И казват: „Водим разговор“. Така че, когато дойде адвокатът, те казват: Изчакайте, той не е задържан, за да има право на защита, ние просто си говорим.“ Този човек, той не е уведомен за нищо, не знае защо е там, те просто започват да го питат „Къде бяхте, познавате ли този или онзи човек?“ и т.н. Що се отнася до адвоката — забравете за него!“

(Адвокат, България)

Полицията в България има право да задържи лице за срок от 24 часа извън рамките на наказателното производство⁵⁹. Подобна мярка се прилага и в Румъния⁶⁰. Лицата, задържани за 24 часа от полицията, може все още да не са заподозрени, но всичко, което кажат, може да бъде записано:

„Ако той направи грешката да говори [извън производството] и бъде изслушан, органът, провеждащ наказателното разследване ще настоява за аспектите, които той е споменал.“

(Адвокат, Румъния)

По-голямата част от интервюираните адвокати от Полша говорят за така наречените „службени паметни бележки на полицията“ (notatka służbowa), в които може да бъде отразено съдържанието на изявленията на подзащитните, направени в хода на неофициални разпити/разговори преди официалното започване на наказателното производство:

Въпрос: „На следващите етапи от производството вземат ли се предвид показанията на заподозрените лица, дадени пред служители на правоприлагащите органи извън процесуалната рамка на производството, а не по време на разпит?“

Отговор: „Да, за съжаление. Това са така наречените „службени паметни бележки“ [notatki służbowe], които, ако питате мен, са останки от отминалата епоха. Понякога тези бележки включват информация за показанията на заподозряно лице. [...] Широко разпространена е практиката да се изготвят службени бележки — квази-протоколи — от разпит на лице, без то да е било информирано за правата си, и лицето да се принуждава да подписва тези документи.“

(Адвокат, Полша)

Както обясни един адвокат, на теория такива бележки не могат да се използват вместо свидетелски показания, дадени в протокол. Повечето адвокати обаче отбелязаха, че полицията е намерила начини за заобикаляне на тази забрана. По-специално, полицейските служители дават показания като свидетели за изявленията на подзащитните, направени по време на неофициални разпити. Освен това, ако авторът на паметната бележка даде свидетелски показания по време на производството, бележката може да бъде приета като доказателство. Ако авторът на паметната бележка не свидетелства, бележката все пак остава в папката по делото и съдията има достъп до нея. Както отбелязва един интервюиран, тези бележки не са пълен запис на това, което заподозреният е заявил в неформална обстановка, а представляват обобщение и полицията насърчава заподозрените да подписват такива документи.

Свидетели стават заподозрени

Ситуация, различна от гореспомнатите „неофициални разговори“, се получава, когато по време на разпита стане ясно, че свидетелят трябва да бъде третиран като заподозрян. На този етап органите следва да прекратят разпита, да информират лицето, че то вече е заподозрян, и непременно да го информират за правата му, по-специално за правото да запази мълчание. Ако това не бъде направено, това може да представлява нарушение на гаранциите, които според ЕСПЧ важат и за свидетелите, когато те са заподозрени в извършване на престъпление, тъй като формалната квалификация на лицето е без значение⁶¹. Констатирано бе, че в много държави, като например в Австрия, Дания, Франция, Нидерландия и Полша, органите обикновено информират хората за техните права веднага щом те бъдат счестени за заподозрени вместо за свидетели.

⁵⁸ Директива 2012/13/ЕС, член 2.1.

⁵⁹ България, Закон за Министерството на вътрешните работи, 27 юни 2014 г., член 74.

⁶⁰ Румъния, Закон за румънската полиция (Legea nr. 218/2002 privind organizarea și funcționarea Poliției Române), 9 май 2002 г., ново обнародване на 25 април 2014 г.

⁶¹ ЕСПЧ, *Bandaletov срещу Украйна*, № 23180/06, 31 октомври 2013 г., параграф 56; ЕСПЧ [Голям състав], *Ibrahim и други срещу Обединеното кралство* [GC], №№ 50541/08, 50571/08, 50573/08 и 40351/09, 13 септември 2016 г., параграфи 272—273 и 299; ЕСПЧ, *Brusco срещу Франция*, № 1466/07, 14 октомври 2010 г., параграф 47.

„Правилният подход е следният: веднага щом разбера, че статутът на лицето се променя и задавам въпросите си в друга посока, трябва да прекъсна разпита на свидетеля и да започна разпит на подзащитен, който включва нови правни инструкции. Не знам дали всички полицейски служители действат по този начин, за да не кажа „със сигурност не“, защото, разбира се, винаги е практично безобидно да се призовават и разпитват хора като свидетели, а след това да разпитват още, и още, и още и всъщност те се уличават сами. Но това не е правилната процедура и аз никога не бих постъпил по този начин, защото най-сетне пред съда това ще бъде добра мишена за адвокатите на защитата.“

(Полицейски служител, Австрия)

Въпреки това в почти всички държави, с изключение на Дания, показанията на свидетелите остават в папката по делото и съдиите могат да ги допуснат като доказателство или да ги прочетат и вземат предвид.

Няколко адвокати в Румъния посочват практика, при която полицията повторно разпитва бивши свидетели, този път като заподозрени, и ги пита дали поддържат предишните си показания. Това позволява на органите законно да използват информацията, която те са предоставили като свидетели, срещу тях.

„Обикновено разпитът като свидетел приключва и веднага след това или малко по-късно те биват призовани отново, за да бъдат разпитани. "Ние променихме Вашето положение, като взехме предвид новите въпроси, които се появиха, и Вие ще станете заподозряно лице [...]". Ще им бъде връчен писмен протокол и ще бъдат информирани за новото си положение на заподозрени лица. Някои използват направеното в качеството на свидетел изявление и питат заподозрения дали иска да го запази и да го напише отново, и това е в полза на полицейския служител. Ако впоследствие адвокатът не поиска на етапа на предварителното заседание в съда отмяна на това изявление или изключването му на основание, че първоначално е било взето в качеството на свидетел и е било самоуличващо, тогава изявлението остава валидно и имаме относителна, а не абсолютна нищожност. Тези трикове се използват в практиката.“

(Адвокат, Румъния)

Според един от адвокатите същата практика като че ли се прилага и в България; органите приемат за ориентир предишни свидетелски показания и задават на подзащитния въпроси, основани на тези показания, които иначе са недопустимо доказателство.

„По принцип показанията на подзащитния като свидетел не се вземат предвид [...]. Но това, което правим в България, напълно незаконосъобразно, доколкото разбрах, ЕСПЧ намери, че това е порочна практика, когато оперативните работници, след като разговарят с някого, по-късно да дават показания в качеството си на свидетели за това, което им е било казано, и присъдата да се основава на тези косвени показания. Аз също смятам, че това е много погрешно.“

(Адвокат, България)

„Разбира се, те четат показанията на свидетелите и ги вземат предвид. И след това задават въпроси, основани точно на това, което подзащитният е казал като свидетел [...]. Те го вземат предвид, но не могат да го използват по закон, съдът не може да напише в мотивите си „в качеството си на свидетел лицето каза това и това, като подсъдим той/тя каза други неща, има противоречие, ние ще приемем за вярно това, което лицето е казало като свидетел“, това не е възможно.“

(Адвокат, България)

Хората, които са давали показания след като са били арестувани от полицията например във Франция и Гърция, съобщават, че разследващите не винаги са им посочвали какъв е статутът им преди разпита:

Отговор: „През цялото това време не бях правил изявления или каквото и да било [...] и един месец по-късно пристига при мен този документ [призовка за явяване], без да се казва свидетел ли съм, обвиняем ли съм, какъв съм. Всъщност, когато попитахме в полицейския участък какво е това [...], те казаха, че нищо не е, той трябва да отиде и да даде показания, а след това е свободен да си тръгне. Без да съм си имал някаква работа с полицията преди това, не можех да знам и бях малко разстроен. [...] Отидох сам, доброволно, без присъствието на адвокат.“

Въпрос: „Добре, а когато се явихте на разпит пред съдебния служител, тя изясни ли Ви дали сте разпитван като свидетел?“

Отговор: „Не, това не ми беше изяснено. „Това е просто допълнителна декларация; няма от какво да се страхувате [...].“ Подписах този документ и ми казаха, че трябва да отида при прокурора.“

Въпрос: „Защото Ви смятат за заподозрян?“

Отговор: „Да, тогава ми казаха и ме изпратиха при прокурора. [...] Явявам се при прокурора, който е някак мрачен, не знам защо, и той каза: „Чудя Ви се, как сте се забъркал с тези хора“, държеше онази папка и ме гледаше. Не ми даде никаква възможност да се обяснявам [...]. След това ми съобщиха, че не мога да напускам страната и трябва да се явявам на всяко 1-во и 16-о число на месеца.“

(Подзащитен, Гърция)

2.2.4 Как органите проверяват дали обвиняемият е разбрал предоставената информация

Правото на ЕС не съдържа конкретни разпоредби относно задължението на органите да проверяват дали подзащитните разбират предоставената информация, така че в изследваните държави членки съществуват малко официални процедури за проверка на разбирането. Констатациите показват, че в някои държави членки полицейските служители предоставят допълнителни обяснения на подзащитните. Често обаче това се случва само по искане на подзащитния, както обяснява един съдия в Полша:

„Понякога хората казват: „Нямам представа какво се случва.“ Тогава ние казваме: „Жена ти казва, че я биеш и че я дърпаш“. Така че обясняваме обвинението по по-прост начин и на по-разговорен език.“
(Съдия, Полша)

Една полицейска служителка в Дания обяснява, че обикновено се опитва да обясни обвинението, което според него е формулирано на официален и юридически език, и да го преведе на ежедневен датски език, така че заподозреният да може да го разбере; тя обаче е категорична, че това не е задължително:

„Много се старая, когато им го обяснявам, и обикновено ги питам дали разбират [...]. Някои неща в него са изложени много формално, с много параграфи и закони, и „предоставя се“, и това, и онова, и тогава обикновено знаеш, че те няма да го разберат. Затова им го прочитай и след това им обясняваш обвинението на датски език. Аз обикновено така правя. Това не е нещо, което трябва да се прави задължително.“
(Полицейски служител, Дания)

Специалисти от други държави членки също споменават за полагането на лични усилия с цел осигуряване на разбирането, например полицейски служители, прокурори и съдии в България и Франция, както и полицейски служители в Нидерландия. Констатациите обаче сочат, че това изглежда далеч не е стандартната практика, а пропуски в закона правят правата неефективни.

Необходимо е подобрене, за да се помогне на подзащитните да разберат правата си

Като цяло служителите на правоприлагащите органи в някои държави членки изглежда вярват, че подзащитните разбират правата си.

За разлика от тях много подзащитни и някои практикуващи юристи (предимно адвокати) във всичките осем държави членки съобщават, че подзащитните често не разбират правата си, което прави тези права неефективни на практика. Основните проблеми са свързани с това, че полицията не обяснява правата по ясен начин (например дава им документ, съдържащ сложни юридически изрази, без допълнителни обяснения), и че полицията не проверява добре дали подзащитните са разбрали това, което им е казано.

Като цяло повечето от адвокатите в повечето страни смятат, че подзащитните на практика не разбират правата си. Те посочват различни причини за това, включително че подзащитните не разбират правата си поради следното:

- бързат да приключат с процедурите (адвокати в България);
- стреса или психологическото състояние на подзащитния, особено ако той за първи път е в това положение (адвокати в България и Гърция);
- преобладаващата представа за връзка между нивото на образование на подзащитния и разбирането на правата, като подзащитните с по-високо образование показват по-добро разбиране (например според опита на представител на наблюдаващ орган в България);
- липса на усилия от страна на полицията да се увери, че подзащитните разбират правата си, като вместо това служителят просто прочита правата и пита подзащитните дали са ги разбрали (адвокати в България и Франция);
- проблеми в начина, по който се предоставя информацията за правата (адвокати в Австрия, България, Франция, Нидерландия, Полша и Румъния).

Във връзка с последния въпрос за проблемите в начина на предоставяне на информацията адвокатите описват множество примери, в които подзащитните получават информация само в писмена форма, което на практика не допринася за разбирането на правата. Както обясни един от представителите на наблюдаващ орган от България, начинът, по който се предоставя информацията — като писмена декларация, която подсъдимият трябва да прочете, попълни и подпише, не е подходящ и затруднява разбирането на информацията.

Адвокат от Нидерландия съобщава, че информацията относно обвинението, която се предоставя на задържаните подзащитни, често се свежда до позоваване на член от Наказателния кодекс или посочване на вида на престъплението. Специалистите във Франция, Полша (адвокати, съдии и прокурори) и Румъния (адвокати) споделят подобни наблюдения относно информацията за правата — тя се ограничава до правни дефиниции, което не насърчава ефективното разбиране на правата.

Един от адвокатите в Румъния обяснява, че макар подзащитните да са технически информирани за повдигнатото срещу тях обвинение, „[подзащитният] не бива информиран както трябва. Фактите не са добре описани и те всъщност не разбират за какво деяние става въпрос. И той е информиран (някъде се появява писмено), но не разбира за какво става въпрос. И това се случва както при арестуваните, така и при неарестуваните лица [...]“.

Опитът на подзащитните в Полша показва, че органите изпълняват законовото си задължение да информират подзащитните за техните права, но по начин, който не позволява ефективното им разбиране, което съответства на мнението на много професионалисти по този въпрос. Например трима от шестимата интервюирани подзащитни не са прочели получения документ, в който са описани правата им, тъй като нивото на стрес е било твърде високо, за да могат да се концентрират. В един от случаите интервюираният не е прочел предоставената му информация относно правата му, тъй като не е вярвал, че тези права имат някаква приложимост на практика:

„Дори не го прочетох, тъй като тези права нямат почти нищо общо с това, което се случва в нашата система за наказателно правосъдие [...], тези права са само на хартия.“

(Подзащитен, Полша)

В допълнение към горепосочените фактори, според адвокати от България и Полша, опитът на подзащитния в системата на наказателното правосъдие (например предишни обвинения) може да повлияе на разбирането му за неговите права. Както споделя един полицейски служител:

„Повторните нарушители познават закона. Те знаят как да го използват, какво да цитират. Онези, които почти не са влизали в контакт с правосъдната система, бъркат процесуалната реалност с филмите.“

(Полицейски служител, Полша)

На въпроса дали са разбрали цялата информация, предоставена им от полицията, подзащитните дават разнопосочни обяснения. Изключение като че ли прави разбирането на информацията за обвинението, където повечето подзащитни изглежда са я разбрали, особено по отношение на тежки обвинения, като например такива, свързани с престъпления срещу здравето или живота, или когато лицето е заловено в момента на извършване на престъплението.

Разказът на едно арестувано лице в Румъния обаче е добър пример за това защо дори когато подзащитният е заловен на местопрестъплението, все още има нужда да бъде информиран за обвинението. Интервюираният е извършил престъпление в 03:00 ч., избягал е от мястото на инцидента и е бил задържан скоро след това. Полицията го отвежда в участъка и го информира неофициално за обвинението едва по-късно същата сутрин, след като той настоява за това.

„Продължих да питам жандармериста [...] в какво ме обвиняват, защото не знаех. Продължавах да мисля, че пияницата, когото пребих, е мъртъв, и се притеснявах. Защо не ми кажат нищо? На сутринта служителят на жандармерията разбра и ми каза, че това е сериозно, че човекът е полицай и сега ме обвиняват в побой над полицейски служител.“

(Подзащитен, Румъния)

На по-голямата част от подзащитните не им се е случвало полицейските служители да се стараят да проверят дали са разбрали правата си.

Например, въпреки разнопосочните мнения на професионалистите в България относно това дали се проверява разбирането на правата от страна на подзащитните, подзащитните в България са единодушни, че властите не полагат усилия да проверят нивото на разбиране на техните права. По подобен начин в Нидерландия повечето от подзащитните посочват, че полицията не проверява дали разбират правата си. Във Франция, макар че повечето от подзащитните (6 от 10) казват, че са разбрали правата си без затруднения, трима от тях казват, че са ги разбрали само благодарение на предварителните си познания, а никой от десетте подзащитни не споменава за полагане на някакви усилия от страна на разследващите, за да проверят дали са разбрали или не. Напротив, повечето от подзащитните във Франция смятат, че разследващите не са им дали никакво обяснение на правата им и дори са се опитали да ги подтикнат да сбъркат. Друг подзащитен казва: „полицията направи всичко възможно, за да не разбере [правата си]“.

Подзащитните не говорят езика на производството

Констатациите показват, че решението дали да се ползват услугите на устен преводач (или не) зависи от оценката, която правоприлагащите органи правят на способността на подзащитните да общуват на езика на производството. Въпреки това нивото на разбиране на езика от страна на подзащитните може да бъде заявено от тях самите и тази информация невинаги се проверява.

Повечето от професионалистите в изследваните държави членки съобщават, че на практика е трудно да се оцени качеството и точността на устния превод, особено във връзка с проверката на това дали подзащитният разбира своите права. Специалистите от всички изследвани държави членки заявяват, че не съществува официална процедура за проверка на качеството и точността на предоставения устен превод. За критерий при осигуряване на качеството на предоставения устен превод служат официалните списъци на сертифицирани и заклетни устни преводачи.

Според изявленията на интервюираните истинският проблем с подзащитните, които са граждани на трети страни, е правилното определяне на техния език. В много случаи органите трябва да разчитат на наличните преводачи, които на свой ред определят кой е говоримият език на подзащитния.

*За повече подробности относно националните разпоредби по отношение на правото на устен и писмен превод вж. FRA (2016 г.), *Rights of suspected and accused persons across the EU: translation, interpretation and information*, Publications Office („Права на заподозрените лица и обвиняемите в ЕС: писмен и устен превод и информация“, Служба за публикации на ЕС).*

Обещаваща практика

Електронни системи за по-добро разбиране

Компютърно подпомаганите правни инструкции (системата PAD) в **Австрия**, които се прилагат от 2018 г. насам, предоставят лесни за разбиране правни инструкции, включително информация за обвинението и правото на подзащитния да се защитава или да запази мълчание и да не се самоуличава. Тази процедура с компютърно подпомагани правни инструкции се провежда преди началото на разпита и подзащитните трябва да потвърдят устно и писмено дали искат да упражнят правата си или не. Полицейският служител документира отговора на подзащитния за всяко право и едва след това може да започне разпитът.

При по-старата система подзащитните получаваха писмена информация за обвинението и правата си на юридически език, който беше труден за разбиране. Интервюираните полицейски служители и един прокурор заявяват, че нововъведената система PAD предоставя лесна за разбиране информация за правата.

Много от служителите на правоприлагащите органи и един от прокурорите споменават електронната система за обработка на делата, използвана от датската полиция, когато описват как служителите на правоприлагащите органи информират заподозрените, както тези, които не са лишени от свобода, така и тези, които са лишени от свобода, за техните процесуални права.

Когато започват нов разпит, служителите на правоприлагащите органи в **Дания** използват електронна система за обработка на делата, за да въведат нов доклад в системата. Като част от тези доклади служителите на правоприлагащите органи трябва да „отбележат“ за кои права са информирали заподозрените. Интервюираните специалисти описват тази практика като средство, което гарантира, че заподозрените получават информация за своите права. Един от служителите на правоприлагащите органи обаче смята, че макар системата да може да служи като набор от насоки, тя може да функционира и като претекст за бездействие, тъй като може да доведе до това служителите на правоприлагащите органи да преминат в режим на „автопилот“ и по този начин да пренебрегнат непосредствения контекст.

Тази гледна точка може да се забележи и в някои от интервютата с адвокати, които критикуват факта, че полицията понякога може да забрави да информира подзащитните за определени права, тъй като не е необходимо в доклада да се посочва, че е служителят е направил това, тъй като тези процесуални права са включени като стандартен елемент в тези доклади. Следователно практиката на включване на стандартни формулировки в полицейските доклади носи както ползи, така и предизвикателства.

2.2.5 Ролята на адвокатите

Като се има предвид, че подзащитните невинаги могат да получат устно разяснение на правата си преди разпита, както е показано в раздел 2.2.1 и раздел 2.2.2, ролята на адвокатите изпъква като особено важна, за да могат подзащитните да разберат на практика правата си, обвинението и причините за ареста. Например в Румъния един адвокат обяснява, че на подзащитните „се връчва писмен протокол, който съдържа правата и задълженията на заподозрените лица или обвиняемите, предвидени в Наказателно-процесуалния кодекс. Но на практика това се счита за обикновена формалност, пред тях се поставя лист хартия, не се провежда отделно обсъждане на съдържанието му и техните права, това обикновено се счита за работа на адвокатите“.

Един полицейски служител изглежда потвърждава критиките, изразени от адвокатите, а именно, че полицейските служители са единствените, които отговарят за обясняването на причините за ареста:

Въпрос: „Какво правите, когато не Ви разбират?“

Отговор: „Прехвърлям отговорността на адвоката, нека той да обясни по-добре.“

(Полицейски служител, Румъния)

В Гърция констатациите за подзащитните, които не са лишени от свобода, също така подчертават, че органите приемат, че подзащитните се явяват с адвокат и затова не е необходимо да се интересуват дали са разбрали правата си или не.

В Дания повечето от интервюираните съдии и всички прокурори заявяват, че част от работата на адвоката на защитата е да действа като „активен контрол“ по отношение на това да се проверява дали заподозрените разбират правата си. Един от прокурорите заявява, че присъствието на адвокат на разпита може да бъде в интерес и на полицията:

Въпрос: „Значи полицията действително има интерес адвокатът да присъства?“

Отговор: „Да, бих казал, че е така. В огромен брой случаи полицията и прокуратурата всъщност имат интерес от присъствието на адвокат, включително и за да обясни на клиента за какво всъщност става въпрос.“

(Прокурор, Дания)

В България половината от интервюираните адвокати и един полицейски служител посочват значителната роля на адвоката при разясняване на правата на подзащитните:

„С помощта на адвоката те могат да се запознаят допълнително с материалите по досъдебното производство [...]“

(Полицейски служител, България)

Друг адвокат в България смята, че присъствието на адвокат се възприема от органите като обстоятелство, което изцяло ги освобождава от грижата да обясняват правата:

„Но ако подзащитният си доведе адвокат, не се четат никакви права [...]. От стотина дела, които съм имала, правата се прочетоха само веднъж [...]“

(Адвокат, България)

Един от адвокатите изразява убеждението си, че разясняването на правата е една от основните задачи на адвоката и че на практика, ако присъства адвокат, властите ще оставят всички разяснения на него:

„Ако подзащитният има адвокат, е ясно [...], те винаги разясняват на подзащитния правата му [...]. Ако подзащитният има адвокат, разследващите органи доста често оставят на него да разясни на подзащитния какви са правата му.“

(Адвокат, България)

3

Право на консултиране и представителство от адвокат

ОСНОВНИ КОНСТАТАЦИИ

- Полицията понякога разубеждава обвиняемите да упражняват правото си на адвокат. Например те им казват, че делото е просто и че не е необходимо присъствието на адвокат; или че производството е едва в началото и адвокатите не са необходими в началния етап.
- Особено големи са практическите трудности, които срещат подзащитните, лишени от свобода, при директния достъп до адвокати. Понякога правоприлагащите органи или роднините на подзащитните се свързват с адвокати от тяхно име. Това може да означава, че обаждането се забавя значително, което лишава подзащитните от възможността да получат правен съвет, например да запазят мълчание, на ранен етап. Освен това непрекият характер на контакта лишава адвокатите от възможността да задават въпроси, които могат да им помогнат да подготвят ефективна защита.
- На подзащитните, лишени от свобода, невинаги се позволява да разговарят насаме с адвокатите си преди първия разпит. Вместо това разговорите, когато изобщо се провеждат, са кратки и/или се провеждат в публично достъпни коридори в присъствието на полицейски служители.

В настоящата глава са представени констатациите, свързани с правото на достъп до адвокат от страна на подзащитните, които са лишени от свобода или които не са задържани. След кратък правен обзор в нея се обсъждат условията за предоставяне на информация за това право и след това се пристъпва към темата за реалното упражняване на това право, като се анализират различните му елементи.

Работата на терен имаше за цел да установи дали на практика всички подзащитни, независимо дали са лишени от свобода или не, са запознати с възможността да разговарят с адвокат преди първия си разпит от органите, дали се възползват от тази възможност и дали на практика упражняват това свое право във всичките му аспекти.

Правото на правна помощ и неговото регламентиране в държавите членки са извън обхвата на настоящото изследване, тъй като това е сложен въпрос, който изисква специално проучване. Въпреки това

в **раздел 4.3** се споменават някои аспекти на правната помощ във връзка с производствата по ЕЗА. На практика, след като бъде назначен адвокат, не би трябвало да има значение дали той е адвокат по линия на правната помощ или е нает от частно лице, тъй като ролята му трябва да бъде една и съща, а именно да съветва и представлява своите клиенти.

Държавите членки имат различни системи за правна помощ, което означава, че държавата покрива изцяло или частично разходите за процесуално представителство; служебно представителство, което означава, че органите назначават адвокат, но подзащитните са отговорни за разходите; дежурни адвокати и частни адвокати; задължително и незадължително процесуално представителство. В настоящия доклад не се разглеждат тези различия. Някои аспекти, свързани с правната помощ, се споменават само във връзка с практическото упражняване на правото на подсъдимия на достъп до адвокат.

3.1 Преглед на нормативната уредба

Правото на достъп до адвокат е основно процесуално право на заподозрените лица и обвиняемите в наказателното производство, гарантирано както от стандартите на Съвета на Европа, така и от правото на ЕС. ЕКПЧ гарантира това право в член 6, параграф 3, буква в)⁶², а Хартата — в член 48, параграф 2. Директива 2013/48/ЕС относно правото на достъп до адвокат дава повече подробности за това право. Европейският комитет за предотвратяване на изтезанията и нечовешкото или унизително отношение (КПИ) признава това право за едно от трите най-важни права за защита срещу риска от малтретиране в случаите на лишаване от свобода⁶³.

Както може ясно да се види от представените в настоящия доклад констатации, правото на достъп до адвокат играе значителна роля за улесняване на други процесуални права, като правото на подзащитния да не се самоуличава, правото на компетентни и ефективни правни съвети и правото на подходящи възможности за подготовка на защита. ЕСПЧ многократно е заявявал, че правото на достъп до адвокат е основна процесуална гаранция на правото на обвиняемия да не се самоуличава⁶⁴. Като се позовава на препоръките на КПИ, ЕСПЧ също така подчерта значението на правото на достъп до адвокат като „основна гаранция срещу малтретиране“⁶⁵.

Съгласно стандартите на ЕКПЧ дадено лице следва да има достъп до правна помощ от момента, в който срещу него е налице „наказателно обвинение“ в автономния смисъл на понятието по ЕКПЧ⁶⁶, а именно когато националните органи имат убедителни основания да подозират участието на това лице в престъпление⁶⁷.

Директива 2013/48/ЕС относно правото на достъп до адвокат третата от поредицата директиви, приети от ЕС като част от Пътната карта. Директива 2013/48/ЕС относно правото на достъп до съдебен орган е третата от поредицата директиви, приети от ЕС като част от пътната карта. С нея се определят минималните права на достъп до адвокат за заподозрени лица или обвиняеми в наказателното производство и при изпълнение на ЕЗА.

В член 3, параграф 2 от нея се посочва, че обвиняемите или заподозрените лица имат право на достъп до адвокат без неоправдано забавяне, считано от най-ранния от следните моменти:

- преди разпита от полицията или от друг правоприлагащ или съдебен орган⁶⁸;
- когато органите извършват определени действия по разследване или събиране на доказателства;
- след задържането;
- когато лицето е призовано да се яви пред наказателен съд⁶⁹.

Правото на достъп до адвокат включва правото на лични срещи и комуникация с адвоката; правото на адвоката ефективно да участва⁷⁰ по време на разпитите или изслушването на заподозряното лице или обвиняемия от съдебни органи; и правото на адвоката като минимум да присъства на определени следствени действия или действия по събиране на доказателства, включително разпознавания, очни ставки и възстановки на местопрестъплението⁷¹.

Много важен аспект, който също е обхванат от директивата, са случаите, когато лица, като например свидетели, стават заподозрени или са обвинени по време на разпит от полицията или други правоприлагащи органи. В такива ситуации полицията следва незабавно да преустанови разпита и той може да продължи само ако лицето научи, че вече се счита за заподозрян или обвиняем и може да упражни напълно правата си.⁷² Този аспект, макар и обхванат от Директива 2013/48/ЕС относно правото на достъп до адвокат, на практика е свързан на първо място с правото на информация, тъй като след като дадено лице стане заподозрян, органите следва да информират лицето за всички негови процесуални права, включително правото на адвокат. В настоящия доклад този въпрос се разглежда в [раздел 2.2.3](#).

⁶² ЕСПЧ, *S срещу Швейцария*, №№ 12629/87 и 13965/88, 28 ноември 1991 г.; ЕСПЧ, *Marcello Viola срещу Италия*, № 45106/04, 5 октомври 2006 г.

⁶³ Council of Europe, European Committee for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment (CPT) (1992), *2nd General Report on the CPT's Activities*, Strasbourg, Council of Europe. (Съвет на Европа, Европейски комитет за предотвратяване на изтезанията и нечовешкото или унизително отношение или наказание (КПИ) (1992 г.), *Втори общ доклад за дейността на КПИ*, Страсбург, Съвет на Европа, 13 април 1992 г., параграф 36; Council of Europe, European Committee for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment (CPT) (2019), *28th General Report of the CPT*, Strasbourg, Council of Europe (Съвет на Европа, Европейски комитет за предотвратяване на изтезанията и нечовешкото или унизително отношение или наказание (КПИ) (2019 г.), 28-ми общ доклад на КПИ, 26 април 2019, параграф 66.

⁶⁴ ЕСПЧ, *Salduz срещу Турция*, № 36391/02, 27 ноември 2008 г., параграф 54; ЕСПЧ, *Jalloh срещу Германия*, № 54810/00, 11 юли 2006 г., параграф 100.

⁶⁵ Council of Europe, European Committee for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment (CPT) (2001), *Report to the Turkish Government on the visit to Turkey carried out by the CPT*, Strasbourg, Council of Europe (Съвет на Европа, Европейски комитет за предотвратяване на изтезанията и нечовешкото или унизително отношение или наказание (КПИ) (2001 г.), Доклад до турското правителство относно посещенията в Турция, осъществено от КПИ, 8 ноември 2001 г., параграф 61.

⁶⁶ ЕСПЧ, *Симеонови срещу България*, № 21980/04, 12 май 2017 г., параграф 110.

⁶⁷ ЕСПЧ, *Truten срещу Украйна*, № 18041/08, 23 юни 2016 г., параграф 66, ЕСПЧ, *Bandaletov срещу Украйна*, № 23180/06, 31 октомври 2013 г., параграфи 61—66, относно доброволни изявления, направени от жалбоподателя в качеството му на свидетел.

⁶⁸ В съображение 20 от Директива 2013/48/ЕС се уточнява, че директивата не се прилага по отношение на предварителния разпит, провеждан от полицията или от друг правоприлагащ орган, чиято цел е да се установи самоличността на съответното лице, да се направи проверка за притежаване на оръжия или във връзка с други подобни въпроси, свързани с безопасността или преди да бъде установена самоличността на лицето.

⁶⁹ Директива 2013/48/ЕС, член 3, параграф 2, букви а) и г).

⁷⁰ Ефективното участие е определено в съображение 25 по следния начин: „адвокатът има право, наред с другото, в съответствие с тези процедури [всички процедури съгласно националното право], да задава въпроси, да иска разяснения и да прави изявления, които следва да се протоколират в съответствие с националното право“.

⁷¹ Директива 2013/48/ЕС, член 3.

⁷² *Пак там*, съображение 21.

Ограничаване на правото на достъп до адвокат и на справедливостта на производството като цяло

Въпреки че според ЕСПЧ правото на достъп до адвокат е „една от основните характеристики на справедливия съдебен процес“⁷³, това право не е абсолютно. Възможно е временно да се ограничи правото на достъп до адвокат при изключителни обстоятелства, като се вземат предвид конкретните обстоятелства по делото⁷⁴. Такива наложителни причини включват „спешна необходимост да се предотвратят сериозни неблагоприятни последици за живота, свободата или физическата неприкосновеност на лице и спешна необходимост да се предотврати ситуация, в която може да бъде възпрепятствано наказателното производство“⁸¹.

През 2008 г. ЕСПЧ установява принципите (двуетапен тест), които следва да се вземат предвид, за да прецени кога ограничението на правото на достъп до адвокат е съвместимо с правото на справедлив процес⁷⁷. Първо, при теста се проверява дали са били налице наложителни причини за ограничаване на правото на защита на подзащитния на достъп до адвокат; на второ място, разглежда се въпроса дали такова ограничение не е накарнило безвъзвратно справедливостта на наказателното производство като цяло⁷⁸. Опирайки се на своята практика, ЕСПЧ изготви неизчерпателен списък от фактори за оценка на въздействието на процедурата на досъдебната фаза върху цялостната справедливост, включително уязвимостта на жалбоподателя (възраст и умствени способности) и възможността за оспорване на автентичността или качеството на доказателствата.

В Директива 2013/48/ЕС също са посочени изключителни обстоятелства по време на досъдебната фаза, които позволяват временни дерогации⁷⁹. Такива обстоятелства биха могли да включват географска отдалеченост, което би означавало, че не би било възможно да се осигури достъп до адвокат без

неоправдано забавяне след задържането.⁸⁰ Освен това държавите членки могат временно да забавят упражняването на правото на достъп до адвокат по наложителни причини, включително спешна необходимост да се предотвратят сериозни неблагоприятни последици за живота, свободата или физическата неприкосновеност на лице и спешна необходимост да се предотврати ситуация, в която може да бъде възпрепятствано наказателното производство⁸¹.

Отказ от права: Член 9 от Директива 2013/48/ЕС

Обвиняемият може да избере да не ползва адвокат. В такива случаи, съгласно установените стандарти на ЕСПЧ, са необходими определени минимални гаранции⁸². Отказът от право, независимо дали е изричен или мълчалив, трябва да бъде установен по недвусмислен начин и трябва да бъде доброволен и информиран.⁸³ По същество той трябва да отговаря на изискването за „съзнателен и разумен“ отказ, така че заподозряното или обвиняемото лице трябва да е наясно със своите права. ЕСПЧ е постановил, че преди да се установи, че заподозряното или обвиняемото лице косвено, чрез своето поведение, се е отказало от правото си, трябва да се докаже, че това лице е могло разумно да предвиди възможните последици от своето поведение⁸⁴.

Директивата също така установява рамка, чрез която заподозрените лица и обвиняемите могат да се откажат от правото си на достъп до адвокат на всеки етап от производството, включително производството по ЕЗА, при спазване на определени условия⁸⁵ основани на стандартите на ЕСПЧ. На първо място, обвиняемият или заподозряното лице трябва да е запознат с подробностите относно правото на достъп до адвокат и последиците, ако реши да не се възползва от това право. Тази информация трябва да бъде ясна и достатъчна, на прост и разбираем език. Второ, отказът трябва да бъде направен доброволно и недвусмислено⁸⁶. Решението за отказ от това право трябва

⁷³ ЕСПЧ, *Симеонови срещу България*, № 21980/04, 12 май 2017 г., параграф 112; ЕСПЧ, *Salduz срещу Турция*, 27 ноември 2008 г., параграф 51; ЕСПЧ, *Dvorski срещу Хърватия*, № 25703/11, 20 октомври 2015 г., параграф 76; ЕСПЧ, *Dayanap срещу Турция*, № 7377/03, 13 октомври 2009 г.; ЕСПЧ, *Ibrahim и други срещу Обединеното кралство*, №№ 50541/08, 50571/08, 50573/08 и 40351/09, 13 септември 2016 г., параграф 255; ЕСПЧ, *Veuze срещу Белгия*, 9 ноември 2018 г., параграф 123.

⁷⁴ ЕСПЧ, *Salduz срещу Турция*, 27 ноември 2008 г., параграф 55; ЕСПЧ, *Ibrahim и други срещу Обединеното кралство*, №№ 50541/08, 50571/08, 50573/08 and 40351/09, 13 септември 2016 г., параграф 258.

⁷⁵ ЕСПЧ, *Симеонови срещу България*, № 21980/04, 12 май 2017 г., параграф 117; ЕСПЧ, *Ibrahim и други срещу Обединеното кралство*, №№ 50541/08, 50571/08, 50573/08 и 40351/09, 13 септември 2016 г., параграф 259.

⁷⁶ ЕСПЧ, *Ibrahim и други срещу Обединеното кралство*, №№ 50541/08, 50571/08, 50573/08 и 40351/09, 13 септември 2016 г., параграф 259.

⁷⁷ ЕСПЧ, *Salduz срещу Турция*, 27 ноември 2008 г., параграф 55; ЕСПЧ, *Ibrahim и други срещу Обединеното кралство*, №№ 50541/08, 50571/08, 50573/08 и 40351/09, 13 септември 2016 г., параграфи 263–265.

⁷⁸ ЕСПЧ, *Ibrahim и други срещу Обединеното кралство*, №№ 50541/08, 50571/08, 50573/08 и 40351/09, 13 септември 2016 г., параграфи 263–265; ЕСПЧ, *Симеонови срещу България*, № 21980/04, 12 май 2017 г., параграф 118.

⁷⁹ Директива 2013/48/ЕС, член 3, параграфи 5 и 6.

⁸⁰ Директива 2013/48/ЕС, член 3 (5); вж. също съображение 30, където

случаите на географска отдалеченост се определят така: „в откъснати територии, или ако държава членка води или участва във военни операции извън своята територия“. В съображение 30 също така се уточнява, че когато не е възможен незабавен достъп до адвокат поради географска отдалеченост, държавите членки следва да осигурят възможност за осъществяване на връзка по телефон или чрез видеоконферентна връзка, освен ако това е невъзможно.

⁸¹ Директива 2013/48/ЕС, член 3, параграф 6, букви а) и б); вж. също съображение 32, в което сериозното възпрепятстване на наказателно производство се определят като „унищожаването или подправянето на съществени доказателства или оказването на влияние върху свидетели“.

⁸² ЕСПЧ, *Pischalnikov срещу Русия*, № 7025/04, 24 септември 2009 г., параграф 77; ЕСПЧ, *Ibrahim и други срещу Обединеното кралство*, №№ 50541/08, 50571/08, 50573/08 и 40351/09, 13 септември 2016 г., параграф 272.

⁸³ ЕСПЧ, *Sejdovic срещу Италия*, № 56581/00, 1 март 2006 г., параграф 86; ЕСПЧ, *Koli срещу Турция*, № 35811/97, 2 август 2005 г., параграф 53; ЕСПЧ, *Colozza срещу Италия*, № 9024/80, 12 февруари 1985 г., параграф 28; ЕСПЧ, *Pischalnikov срещу Русия*, № 7025/04, 24 септември 2009 г., параграф 77.

⁸⁴ ЕСПЧ, *Симеонови срещу България*, № 21980/04, 12 май 2017 г., параграф 115.

⁸⁵ Директива 2013/48/ЕС, член 9 и член 10, параграф 3.

⁸⁶ ЕСПЧ, *Aleksandr Zaichenko срещу Русия*, № 39660/02, 18 февруари 2010 г.; ЕСПЧ, *Yoldas срещу Турция*, № 27503/04, 23 февруари 2010 г.

да се протоколира⁸⁷. Освен това органите трябва да информират заподозрените лица или обвиняемите за възможността да оттеглят отказа във всеки един момент от производството. Отказът от право обаче не е приложим в случаите, в които националното законодателство изисква задължителна професионална защита. Съответните национални закони допълнително регламентират това; например, типично в някои особено тежки случаи, като убийство, или в случаи, включващи подзащитни деца, националните закони изискват присъствието на адвокат. В тези случаи помощта на адвокат е задължителна.

По подобен начин ЕСПЧ също така е приел стандартите за „съзнателен и разумен отказ“ като приложими към информирания избор на адвокат от страна на подзащитния⁸⁸. В неотдавнашната си практика ЕСПЧ многократно потвърждава важноста на възможността за ползване на адвокат по собствен избор от началния етап на производството като средство за осигуряване на ефективна защита на всяко лице, обвинено в престъпление⁸⁹. Въпреки че подлежи на определени ограничения, съгласно практиката на ЕСПЧ правото на всяко лице, обвинено в извършване на престъпление, на адвокат по свой избор следва да бъде зачитано, а националните органи са длъжни да уважават свободния избор на подсъдимите на процесуалното представителство от адвокат⁹⁰. Това важи с особена сила, когато член на уязвима група, като например подзащитен, който е дете, се отказва от правото си на адвокат по свой избор. В такива случаи ЕСПЧ счита, че липсата на информация за избора на адвокат от страна на родителите на подзащитния е нарушение на член 6 от ЕКПЧ⁹¹.

3.2 Предоставяне на информация за правото на достъп до адвокат

Съгласно Директива 2012/13/ЕС относно правото на информация органите следва незабавно да предоставят на заподозрените лица или обвиняемите информация за правото на достъп до адвокат⁹². В този раздел се обсъжда как и кога се предоставя тази информация и се очертават всички практически предизвикателства, установени по време на интервюта. В настоящия раздел се разглеждат поотделно подзащитните, лишени от свобода, и тези, които не са лишени от свобода.

3.2.1 Подзащитни, нелишени от свобода

Във всички изследвани държави членки повечето от полицейските служители, съдиите и адвокатите заявяват, че подзащитните, които не са лишени от свобода, са информирани за правото

да бъдат съветвани и представлявани от адвокат преди първия официален разпит в полицията.

Като цяло проучванията показват, че органите предоставят тази информация писмено, устно или и по двата начина. В Австрия, България, Франция и Нидерландия повечето подзащитни получават тази информация в писмената призовка, с която се изисква провеждането на полицейски разпит. Когато подзащитните не получават предварителна писмена призовка, формата варира. В Дания и Гърция⁹³ подзащитните получават устна информация по време на разпита или официалното повдигане на обвинение. В Австрия, ако подзащитните не са получили писмени призовки, уведомяването за правата се осъществява устно, като се използва електронна система преди разпита в полицията. Компютърът генерира инструкции, които полицейските служители прочитат на глас, след което подзащитните изрично биват питат дали желаят да се възползват от правото си на процесуално представителство. Отговорът им се документира и те биват помолени да подпишат документа.⁹⁴ По подобен начин в България подзащитните, които не са лишени от свобода, биват помолени да подпишат протокола от разпита като доказателство, че са били информирани. Във Франция, Полша и Румъния повечето от интервюираните полицейски служители заявяват, че органите информират подзащитните за правото на правна помощ от адвокат устно и писмено преди първия разпит на подзащитния като заподозрян.

Макар че във всички държави членки се споделя мнението, че по принцип подзащитните, които не са лишени от свобода, се информират за правото им да бъдат консултирани от адвокат, редица практикуващи юристи изразяват загриженост, че то не винаги се спазва или е ефективно на практика. Често особено адвокатите открояват някои предизвикателства.

Специалистите по право в Полша изразяват практически опасения и се съмняват в ефективността на писменото предоставяне на тези права. Един адвокат посочи, че декларацията, която се предоставя на подзащитните, които не са задържани, е трудно разбираема, неясна и използва юридически език:

„Писмото е гол лист хартия. Не си спомням нито един случай в моята практика, когато [информираният] да е приемало по-комуникативна, директна форма. От гледна точка на полицейския служител, такъв начин на информиране би насърчило лицето да упражни правото си на адвокат или правото да запази мълчание. Това така не става.“

(Адвокат, Полша)

Дори когато подзащитните, които не са лишени от свобода, разбират въпросните права, те могат да бъдат разубедени да упражняват тези права.

⁸⁷ Директива 2013/48/ЕС, член 9, параграф 2.

⁸⁸ ЕСПЧ [Голям състав], *Dvorski срещу Хърватия* [GC], № 25703/11, 20 октомври 2015 г.

⁸⁹ ЕСПЧ [Голям състав], *Dvorski срещу Хърватия* [GC], № 25703/11, 20 октомври 2015, параграфи 78 и 101; ЕСПЧ, *Martin срещу Естония*, № 35985/09, 30 май 2013 г., параграфи 90—93.

⁹⁰ *Ibid.*, параграф 79.

⁹¹ *Ibid.*, параграфи 101—102.

⁹² Директива 2012/13/ЕС, член 3, параграф 1, буква а).

⁹³ Полицейските служители са длъжни да информират заподозрените лица за правото им на процесуално представителство преди започване на наказателно преследване, когато не са им повдигнати обвинения. Следователно, според един съдия, не съществува задължение за съдебните органи.

⁹⁴ За допълнителни подробности вж. глава 2, раздел 2.2.4.

Например в България, Франция и Румъния полицията понякога казва на подзащитните, че адвокатът струва скъпо или че не се нуждаят от него, тъй като са близко до началото на процедурата, като по този начин ги обезкуражават да упражняват правата си:

„Информират ги, че имат право да наемат адвокат, но тази информация е поднесена по манипулативен начин, нещо от рода на: „не Ви е нужен адвокат, ние сме в началото и не Ви е нужен адвокат“.“
(Адвокат, Румъния)

Адвокат от Франция описва същата практика и твърди, че подзащитните чуват от полицията следното:

„Нямате нужда от адвокат, просто искаме да Ви попитаме за това или онова, а адвокатът ще забави процедурата.“
(Адвокат, Франция)

Друг адвокат добавя, че ако по време на разпита подзащитният поиска адвокат, полицейският служител може да му отговори:

„Слушайте, почти свършихме, остават ми още два-три въпроса, нека не губим време да караме адвокат да идва.“
(Адвокат, Франция)

Адвокат от Дания също се е сблъскал с подобно отношение от страна на полицейските служители:

„Съвсем честно казано, не винаги [подзащитните се информират както трябва]. Не мога да подкрепя думите си с нищо друго освен със собствения си опит и субективни предположения за това, което се случва. Понякога човек може да си представи, че за полицията би било предимство първият разпит да мине без присъствието на адвокат. [...] А понякога хората [подзащитните] казват, че не са били информирани [...]“
(Адвокат, Дания)

В някои държави членки адвокатите повдигат темата за това, че полицията задава въпроси извън официалния разпит.⁹⁵ В България например практикуващите юристи изразяват загриженост относно практиката на „неофициални разузнавателни беседи“, провеждани с лица, които не са извикани като свидетели или все още не са им повдигнати официални обвинения, поради което задължението да се информират лицата за това право не е влязло в сила. Двама от интервюираните адвокати споменават, че в тези случаи лицата не получават никаква информация за правото си на адвокат. Информацията, предоставена по време на тези неофициални разговори, по-късно се използва в производството чрез показанията „по пълномощие“ на полицейските служители, които са провели беседите.

„Българските власти са регламентирали — в някои вътрешни актове, тъй като няма публично достъпни норми, т.нар. разузнавателни беседи, за които научаваме от разпитите на полицейски служители в качеството им на свидетели в наказателното производство. Тогава установяваме,

че заподозрените лица се поставят в ситуацията да трябва да разговарят с полицията и да им разкажат всичко по случая, без да им бъде разяснено нито правото на адвокат, нито правото да запазят мълчание. А след това техните показания се присъединяват към делото като свидетелски показания на разпитвалите ги служители.“
(Адвокат, България)

По подобен начин в Гърция интервюираните споменават за „сива зона“ в практиката, когато лицата, които не са били официално обвинени или арестувани на етапа на предварителното следствие, могат да бъдат разпитвани, без да бъдат информирани за правото си на адвокат. Един от интервюираните разказва за ситуации, в които статутът на лицето все още не е определен и полицията може да го разпита без присъствието на адвокат. От разказа на един адвокат изглежда, че по-младите подзащитни са по-уязвими пред полицията, макар че това отново зависи от полицейския служител:

„Вижте, разбира се, това отново зависи от полицейския служител [...]. Не искам да кажа, че всички действат по този начин [...]. Но понякога полицейските служители, когато искат да получат конкретна информация [...]. За тях адвокатът може да е проблем [...]. Не за всички. За някои [...]. За някои адвокатът е проблем и те се отнасят към него като към проблем [...]. Имам такъв опит с мои клиенти, които бяха студенти [...], защото те [полицейските служители] правят това, когато смятат, че могат [...]. Обикновено с хора на 20-25 години [...]. Държаха клиентите ми в полицейския арест в продължение на два часа [...], въпреки че те [клиентите] казваха „искаме да се свържем с адвоката“, те не им позволяваха.“
(Адвокат, Гърция)

Като коментират тези нередни начини за предоставяне на информация, адвокатите подчертават, че надлежната и конкретна информация е от решаващо значение, особено в самото начало на разследването на дадено лице, тъй като липсата на правилна информация допринася за липсата на осъзнаване на значението на адвокатската помощ на ранен етап от производството.

„Хората просто не могат да разберат, че биха могли да се възползват от тази помощ и че тя е от голямо значение за тяхното процесуално положение на този ранен етап.“
(Адвокат, Полша)

3.2.2 Подзащитни, лишени от свобода

Във всички държави членки интервюираните посочват, че в по-голямата си част подзащитните, лишени от свобода, биват информирани за правото си на правна защита по същия начин, както подзащитните, които не са лишени от свобода. По-голямата част от специалистите споделят мнението, че тази информация се предоставя устно (Дания), писмено

⁹⁵ За по-подробна информация, вж. глава 2, раздел 2.2.3.

Насърчаване на вземането на добре информирани решения относно процесуалното представителство

Адвокати от Нидерландия смятат, че полицията не дава адекватни обяснения в началото на разпита и дори се опитва да повлияе на подзащитните, като подчертава времето, което може да отнеме осигуряването на адвокат. Пилотен проект, който се осъществява от полицията в град Бреда, търси решение на този проблем, като всеки обвиняем взема това решение въз основа на кратък контакт с адвокат чрез видеовръзка. В рамките на този пилотен проект подзащитните, които избират да не бъдат представлявани от адвокат, все пак се свързват с дежурен адвокат чрез видеовръзка. Така този адвокат може да обясни на подсъдимия възможните предимства на това да има адвокат. Целта на пилотния проект е да се гарантира, че подзащитните вземат добре информирано решение относно процесуалното представителство ..

(Австрия) или и по двата начина (България, Франция, Гърция, Нидерландия, Полша и Румъния), в зависимост от националните правила. В някои държави лицата, лишени от свобода, могат да имат някои допълнителни права. Например във Франция всички задържани лица имат право да разговарят с адвокат в продължение на 30 минути и според повечето интервюирани специалисти те се информират за това право преди първия полицейски разпит.

Като цяло специалистите са съгласни, че подзащитните трябва да получат информацията относно правото на адвокат възможно най-скоро; някои адвокати и членове на наблюдаващи органи обаче обръщат внимание на забавянето. Двама членове на наблюдаващи органи от България заявяват, че са били свидетели или на практиката предоставянето на тази информация да бъде забавяно, или на случаи, в които подзащитните дори са били съветвани да не се обадят на адвокат.

Ефективността на предоставянето на тази информация понякога се оспорва, особено от адвокатите по наказателно право. По отношение на подзащитните, лишени от свобода, става ясно, че положението при тях е много по-критично от това на подзащитните, които остават на свобода. Обвиняемите, лишени от свобода, са поставени в по-стресираща ситуация и това се отразява както на разбирането им за техните права, така и на способността им да ги упражняват. В повечето случаи лицата, лишени от свобода, получават тази информация чрез декларация за правата, което според адвокат от Полша не е много ефективно:

„В декларацията за правата просто се цитира законът, тя е като написана на таен език, на юридически. Тя може да бъде неразбираема за много хора, дори и за тези с висше образование, особено ако са подложени на стрес. За човек с по-ниско образование, според мен, тя е напълно неразбираема. Това не е формула като в предупреждението „Миранда“ [формула, използвана от полицията в САЩ, която информира подзащитните при арест за техните права на кратък и достъпен език].“

(Адвокат, Полша)

Степента на стрес и сложността на ситуацията може наистина да обяснят възприятието на интервюираните подзащитни, които или не си спомнят дали са получили информация, че имат право на адвокат веднага след ареста, или просто не са разбрали тази информация. Това се наблюдава във всички изследвани държави членки. Най-голям е делът на подзащитните

които не си спомнят да са били информирани, в България (трима от петима), а най-малък е делът им във Франция (1 от 10).

Три от шестимата подзащитни, интервюирани в Полша, в първата си реакция на този въпрос заявиха, че не са били информирани, а други двама арестувани твърдят, че от стрес не са прочели връчената им декларация. Всъщност това би могло да обясни разминаването между двете категории. Интересно е, че по-късно в интервюто две лица признаха, че са получили писмена декларация за правата преди разпита. Това може да свидетелства за факта, че когато подзащитните получават писмена информация от полицията, те всъщност не я възприемат като информиране от страна на полицията. Това раздаване на листовка може просто да не е достатъчно запомнящо се за подзащитните, особено в стресова ситуация, ако те за първи път се сблъскват с полицията по такъв начин.

„Много е възможно [полицията да информира подзащитните за техните права веднага след ареста им]. Но човек като мен, който няма никакъв опит в сътрудничеството с полицията или с други служители на правоприлагащите органи, [...] когато е арестуван, не може да мисли както трябва.“

(Подзащитен, Полша)

Три от петимата подзащитни, интервюирани в България, казват, че не са получили никаква информация за правото си да се свържат с адвокат. Вместо това при двама от тях полицията директно се е обадила на адвокат, а на един е било казано, че няма да има нужда от адвокат, защото производството ще бъде спряно. Един от интервюираните не си спомня да е бил информиран, че може да се свърже с адвокат, но си спомня, че правото да се свърже с адвокат е било сред точките в декларацията, която е трябвало да подпише. Двама интервюирани подзащитни в Дания заявяват, че полицията ги е информирала за правото да се свържат с адвокат, а единият не е сигурен дали е бил информиран. Някои от интервюираните подзащитни заявяват, че полицията не ги е информирала за правото им да се свържат с адвокат преди явяването им в съдебно заседание за определяне на мярка за неотклонение (Grundlovsforhør). Един от тези двама подзащитни изрично заявява, че е поискал адвокат няколко пъти по време на ареста и в полицейския участък, но не е получил отговор. В Австрия, Франция, Гърция и Румъния повечето от подзащитните заявяват, че са били информирани за правото

да се свържат с адвокат. Едно свидетелство от Румъния хвърля светлина върху факта, че понякога подзащитните не са в състояние да запомнят или да обработят подобна информация:

„Отнасях се добре с мен, но съжалявам, че не се обадих на адвокат. Не ми казаха, че имам право на адвокат; ако знаех това, нямаше да дам показания. Бях взел етноботанически лекарства, няхах представа какво се случва с мен [...]“

(Подзащитен, Румъния)

Един полицейски служител от Нидерландия изтъква наличието на дилема в случаите на леки престъпления, тъй като на подзащитните, които решат да бъдат представявани от адвокат, може да се наложи да останат в полицейския участък през нощта, докато подзащитните, които не желаят адвокат, могат да си тръгнат сравнително бързо. Поради това този интервюиран се затруднява да определи колко трябва да обяснява за плюсовете и минусите на това да има адвокат в тези случаи, защото не иска да повлияе на решението на подзащитния:

„Вижте, проблемът е, че [дежурните] адвокати идват до 20:00 ч.; след 20:00 ч. няма вече [дежурни] адвокати за този ден. Ако имам крадец от магазин в 8:15 вечерта, който казва: „Искам адвокат“, на което има право, тогава казвам: „Добре, адвокат“. Но знам, че това означава, че ще му се наложи да остане [в полицейския участък] цяла нощ, защото преди това ще трябва да говори с адвокат. Работим до 22:00 ч. Така че това е странно правило, при което правото на адвокат може да противоречи на интересите на подзащитния. Защото без адвокат делото можеше да бъде решено в рамките на два часа. Те се възползват от правото на адвокат, но това означава също, че биват задържани в полицейския участък за по-дълго време.“

(Полицейски служител, Нидерландия)

3.3 Упражняване на правото на адвокат

3.3.1 Разходи: решението дали да имате адвокат или не

Когато националните разпоредби не дават право на ответника на безплатна правна помощ, съдебните разходи могат да представляват практическа пречка за упражняване на правото на достъп до адвокат. Интервюираните бяха попитани дали подзащитните се притесняват за разходите и дали отчитат финансовия аспект, когато решават дали да използват правна помощ или не.

Държавите имат различни системи по отношение на правната помощ и нейния обхват и в настоящия доклад не се разглеждат тези аспекти.

В държавите, в които подзащитните, които не са лишени от свобода, нямат достъп до безплатно процесуално представителство, стои въпросът за адвокатските хонорари. Такъв е случаят в Австрия и, както отбелязва един адвокат, това може да бъде проблематично за подзащитните:

„Разходите винаги са тема, свързана с процесуалното представителство, тъй като възстановяваните разходи в случай на оправдателна присъда са минимална сума. Докато не бъде издаден обвинителен акт, разходите не се възстановяват, а след това, а в случай на оправдателна присъда, възстановяваната сума е толкова минимална, че те винаги трябва да правят допълнителни разходи. Освен това застраховките често осигуряват само ограничено покритие на разходите, така че разходите винаги са важна тема.“

(Адвокат, Австрия)

Двама от подзащитните, интервюирани в Австрия, заявяват, че не са били доволни от адвоката, назначен по линия на правната помощ, но не са имали пари, за да платят за по-добър (частен) адвокат.

Отговор: „Вече попитах как може да бъде отстранен, но не можете да го отстраните [служебния адвокат].“

Въпрос: „Кого попитахте?“

Отговор: „Попитах служителката дали човек може да си вземе друг или нещо подобно, а тя каза: „само с пари“. Чудесно. Аз като затворник? На мен ми отрязаха всичко, тук не се получават пари, не се получават пари, особено в ареста. И тогава попитах дали все още мога да го махна по някакъв начин. Тя каза: не, ако не можете да си го позволите, тогава това е Вашият адвокат. И това наистина малко ме подразни.“

(Подзащитен, Австрия)

Освен това съответните закони в България и Дания освобождават подзащитните от заплащане на разходите за процесуално представителство само ако бъдат оправдани. Според един от интервюираните органите ясно подчертават този факт, вероятно за да разубедят подзащитните да търсят правна помощ:

„Подзащитните се притесняват за разходите, тъй като при разясняване на правото на правна помощ [...] на хората винаги се казва също, че ако бъдат осъдени, няма да им бъдат възстановени разходите за ползваната правна помощ.“

(Адвокат, България)

Друг интервюиран обаче индиректно влезе в спор с колегата си, като заяви, че подзащитните с предишни присъди не се притесняват, че в крайна сметка ще трябва да платят за правна помощ, тъй като на практика държавата няма да може да възстанови парите, ако подзащитните са в тежко финансово положение:

„Те изобщо не се притесняват, защото за тях е ясно, че обикновено дори не биха платили тези разходи. Обикновено те са в много лошо финансово положение, срещу тях се издават изпълнителни листове, но тези разходи на практика не биха могли да бъдат събрани.“

(Адвокат, България)

Интервютата, проведени в Гърция, показват, че за някои подзащитни, особено за тези, които са лишени от свобода, финансовите разходи за частен адвокат могат да се окажат пречка, която те не могат да преодолеят. Според един от адвокатите подзащитните, лишени от свобода, могат да прекарат месеци в ареста без достъп до адвокат, преди да научат, че всъщност могат да поискат служебен адвокат.

Тя имаше предвид случай, при който обвинени в трафик чужденци са били задържани преди съдебния процес, тъй като не са имали адрес в страната.

„Назначават се служебно, но кога? Когато тези хора се намират в затвора за 6 или 12, а в случай на тежки престъпления — за максимум 18 месеца [...] Те остават задържани и т.н., а накрая, когато срокът изтече, служителите на затвора ги информират, че имат право да поискат да им бъде назначен адвокат служебно [...]“

(Адвокат, Гърция)

Един обвиняем от Полша изрично заявява, че се е отказал от защитата си и е смятал делото си за обречено, тъй като е смятал, че наемането на адвокат само ще увеличи разходите:

„Нямах адвокат, защото никой не ме уведоми устно за това право по време на първия разпит. А по-късно — не мога да кажа точната причина. Може би беше така, защото един приличен адвокат по собствен избор е скъп, а аз смятах, че делото ми така или иначе е загубено.“

(Подзащитен, Полша)

Друг обвиняем, интервюиран във Франция, не е доволен от дежурния адвокат, затова решил да наеме частен адвокат, който да му осигури по-добра защита. Адвокатът бил много скъп, което било проблем, тъй като той бил студент и не е имал големи доходи:

*„Това е да те осъдят два пъти за едно и също (наказание против принципа *non bis in idem*), лишават Ви от свобода за нещо, което не сте направили, а на всичкото отгоре има и адвокатски хонорари, които достигат 1300 EUR.“*

(Подзащитен, Франция)

Един полицейски служител от Франция обаче представи гледната точка на полицията по много откровен начин:

„Въпросът кой плаща на адвоката не представлява интерес за полицията, тъй като това е нещо, което ще се появи по-късно в процедурата, а за полицията това е страничен въпрос. Това, което е важно за полицията, е да се проведе разпитът.“

(Полицейски служител, Франция)

3.3.2 Съдействие за достъп до адвокат

Особено за подзащитните, лишени от свобода, може да се окаже проблем да се свържат с адвокат. Като отчита тази трудност, Директива 2013/48/ЕС задължава органите да гарантират, че заподозрените, лишени от свобода, могат да упражняват правото на достъп до адвокат на практика⁹⁶.

Подзащитни, нелишени от свобода

Във всички изследвани държави членки подзащитните, които не са лишени от свобода, най-често сами организират осигуряването на адвокат, след като получат призовка за разпит, и рядко се възползват от съдействие от страна на полицията. Когато полицейските служители все пак оказват съдействие, обичайната практика е на подзащитните, които не са лишени от свобода, да бъде предоставен достъп до списък с адвокати, от който те могат да избират, изготвен например от министерството на правосъдието или от адвокатската колегия (България, Дания, Франция, Гърция, Полша и Румъния). В някои държави е възможно да се поиска съдействие от дежурен адвокат. Такъв е случаят във Франция, където повечето от интервюираните професионалисти — адвокати, следователи, прокурори и съдии, казват, че на подзащитен, който не познава адвокат, може да бъде назначен дежурен адвокат от председателя на адвокатската колегия в съответствие със закона⁹⁷. Дежурният адвокат обаче се наема частно, а не е служебен адвокат по линия на правната помощ.

Почти всички интервюирани полицейски служители и съдии в Австрия заявяват, че подзащитните, които не са лишени от свобода, имат право на първоначална правна консултация от страна на службата за правни консултации, която е на разположение в местните полицейски участъци. Въпреки това адвокатите и полицейските служители не са да едно мнение по въпроса дали подзащитните, които не са лишени от свобода, са достатъчно информирани за този факт. Докато полицейските служители заявяват, че информират подсъдимите за това право, адвокатите не са съгласни с това. Тази служба работи и през нощта. В Гърция подзащитните, които не са лишени от свобода, могат да поискат от съда да им назначи адвокат преди разпита пред съдия-следовател.

Интервюираните адвокати в България и Полша изразяват съмнения относно това дали ролята на полицейските служители при избора на адвокати е уместна. В България адвокатите споменават отношенията между назначените от държавата адвокати и правоприлагащите органи в контекста на това, че полицейски служители препоръчват свои приятели. По същия начин в Полша и адвокатите, и съдиите подчертават, че полицейските служители и прокурорите не бива да посочват конкретни адвокати, тъй като това би създавало възможност за манипулация/конфликт на интереси.

Подзащитни, лишени от свобода

Проучването показва, че полицейската помощ е много по-необходима за подзащитните, лишени от свобода. В случаите на подзащитни, лишени от свобода, полицията може действително да играе решаваща роля по време на процеса на вземане на решение дали да се наеме адвокат или да се подаде молба за правна помощ. Адвокат от Полша отбелязва, че понякога полицията може да накара подзащитните да мислят, че ако бързо сътрудничат на полицията, могат да бъдат освободени от ареста:

⁹⁶ Директива 2013/48/ЕС, член 3, параграф 4, и съображение 28.

⁹⁷ Член 61-1-5 от Наказателно-процесуалния кодекс.

„Трябва да кажа, че това е доста нечестна практика. Извън протокола и преди първото изслушване в съда прокурорите, но най-вече полицията, много често насърчават подзащитния да се признае или да сключи споразумение за признаване на вина. Те също така подтикват подзащитните да не търсят помощ от адвокати, като им внушават, че такъв адвокат само ще прибере парите на клиента и ще усложни цялото производство.“

(Адвокат, Полша)

Това натоварва полицията с доста тежка отговорност по отношение на предоставянето на обективна информация. Както е описано в раздел 3.2, това може да доведе до предизвикателства на практика. Независимо от това полицейските служители, съдиите и прокурорите в държавите членки са на мнение, че ако подзащитният желае да получи помощ от адвокат и не познава никой адвокат, те ще му я осигурят. Видът на тази помощ обаче е различен.

В някои държави единствената помощ, която полицията може да предложи, е да предостави списък с адвокати. Почти всички интервюирани полицейски служители и съдии в Австрия казват, че на подзащитните, които искат да се възползват от правото си на адвокатска защита, но не познават адвокат, се предоставя списък за контакт с дежурната служба за правни консултации. Първоначалната консултация по телефона е безплатна. Ако подзащитните искат да присъства адвокат, те трябва да заплатят за това. Тази служба работи и през нощта.

Всички членове на наблюдаващите органи, интервюирани в България, отбелязват, че има подобни практики и заявяват, че единственият начин, по който полицията оказва помощ на подзащитните, ако изобщо оказва такава, е като им предоставя данни за контакт с адвокати и след това им дава телефон, за да се обадят, или се обажда директно на адвоката от негово име. Тези интервюирани единодушно заявяват, че не се предлага друг вид помощ.

„Ако те [подзащитните] имат нужда да използват телефон и не могат да покрият разходите или нямат мобилен телефон, за да се обадят, им се предоставя телефон. Те [данните за контакт с адвокатите] са на разположение стандартно във всички места за задържане. Има списък на служебните адвокати, който е достъпен. Съответната адвокатска колегия го предоставя на всяко местно полицейско управление и местата за задържане по наказателни дела. Той съдържа имената, телефонните номера и от коя адвокатска колегия са адвокатите. Няма такава практика, която да ми е известна [за предоставяне на помощ по друг начин, например достъп до интернет], само телефон.“

(Член на наблюдаващ орган, България)

Освен това в Гърция полицията връчва на подзащитните списък с адвокати:

„Даваме им списъка на адвокатите от адвокатската колегия [...]. Те настояват да им кажем кой адвокат е добър, но ние не можем да отговорим на този въпрос [...]. Същата практика се прилага и по отношение на европейската заповед за арест.“

(Полицейски служител, Гърция)

Всички полицейски служители в Румъния са на мнение, че ако подзащитните решат сами да си назначат адвокат, те са длъжни да се свържат с него директно по телефона или чрез роднини или познати.

В някои страни полицейските служители се обаждат на адвокат. Например във Франция полицията се обажда на адвокат, назначен от председателя на адвокатската колегия. Един от адвокатите обаче критикува разследващите, че не винаги полагат усилия да се свържат директно с него: „Виждам, че понякога се задоволяват да се обадят в кантората, дори в извънработно време, а имат нашия мобилен телефонен номер“. По подобен начин в Нидерландия полицията се обажда на дежурен адвокат. Всички полицейски служители и всички адвокати също посочват, че тази система на дежурни адвокати не работи през нощта. Дежурните адвокати приемат обаждания между 7:00 и 20:00 ч. Един адвокат и един полицейски служител обясняват, че понякога се правят изключения за подзащитни деца, за да не се налага те да остават да нощуват в полицейския участък.

В Дания, където лишените от свобода задължително трябва да бъдат представявани от адвокат при явяването им в съда по повод на мярката предварително задържане, полицията се свързва със съда и се назначава адвокат за изслушването относно предварителното задържане. Един от адвокатите доразвива този въпрос:

Отговор: „[...] В Дания дори е невъзможно човек да бъде лишен от свобода без адвокат. Задължително трябва да присъства адвокат. [...] Те не могат да заобиколят изискването да имат адвокат. И ако сами не си изберат такъв, съдът ще избере някой. Трябва да бъдат представявани от адвокат. И ако искат да сменят адвоката си, не могат да се отърват от стария си адвокат, преди да имат нов. Това е невъзможно.“

Въпрос: „Значи никога няма вакуум?“

Отговор: „Никога.“

(Адвокат, Дания)

Полицията е помогнала на всички интервюирани подзащитни от Дания да си осигурят представителство от назначен от съда адвокат на съдебното заседание за определяне на мярката за неотклонение (Grundlovsforhør), което е задължително. Четирима (от общо петима) от подзащитните заявяват, че не са имали никакво влияние върху избора на адвокат. Двама от тях заявяват, че дори не са знаели за това право. Повече от половината от подзащитните са предпочели да сменят адвоката си след гледането на мярката за предварителното задържане.

Проведените в Полша интервюта показват, че полицията вика адвокат, но подзащитният трябва да посочи името на адвоката. Полицията има готовност да се обади дори през нощта, но само след като е съставен протокол за полицейското задържане. Както отбелязва един от респондентите, протоколът за задържане трябва да бъде изготвен и подписан от подзащитния, преди да бъде осъществен контакт с адвокат, тъй като той съдържа всички реквизити на подзащитния, включително искането за контакт с адвокат, и представлява основата за понататъшните действия на полицейския служител. Някои адвокати критикуват факта, че обаждането се осъществява от полицията, а не от самите подзащитни.

„Те могат да кажат на полицията името на адвоката, а полицейският служител може да намери телефонния му номер, но не е длъжен да го прави. Най-лошото е, че дори и да знаят телефонния номер, пак полицията ще се обади вместо тях. Ние говорим с полицията. Ето колко смехотворно „директна“ е тя [връзката]. За мен това е точно обратното на директния контакт. Споменава се и контакт по електронна поща, но това очевидно е фантазия.“
(Адвокат, Полша)

„Ако някой бъде информиран, че има право да се свърже с адвокат, той обикновено си представя американски филм, в който на човека се дава телефон и той има възможност да се свърже с всеки. В полската действителност това не изглежда така — правото да се свържете с адвокат означава, че полицията се обажда на посоченото лице или адвокат и ги информира, че това и това лице е било задържано.“
(Адвокат, Полша)

Един от интервюираните подзащитни обаче изразява разочарованието си, че полицията не му е повикала адвокат, въпреки че е вярвал, че го е направила.

„Това е заради моята неинформираност за правата ми и неспособността ми да ги упражнявам, дори когато получавам информация за тях. Имах глупостта да предположа, че ако дам на полицията номера на човек, който може да ми помогне като адвокат, това ще задейства цялата процедура — полицията ще уведоми адвоката и ще изчака той да се яви. Това беше впечатлението ми през по-голямата част от вечерта, но после, когато от полицията ми сложиха белезници и ме прехвърлиха в затвора, разбрах, че реалността изглежда съвсем различно.“
(Подзащитен, Полша)

В резултат на това в системата, при която обаждането се извършва от полицията, подзащитните не могат да контролират дали това обаждане действително е направено, което възпрепятства не само прекия контакт, а изобщо самото участие на адвокат.

Когато лицето не разполага с никакви данни за връзка с адвокат, някои от интервюираните специалисти отбелязват, че полицията може да предостави списък с адвокати или да посочи институция, към която лицето да се обърне. Често обаче полицейските служители и прокурорите отбелязват, че такива лица могат да получат адвокат или чрез молба за правна помощ, или като се свържат с членове на семейството си, които могат да направят съответните постъпки.

„Да бъдем честни, ако това е нормален човек, то за него има посочено лице за контакт, което ние информираме за ареста. И в този момент се работи по следния начин: информираме това лице, че, да речем, синът ѝ е арестуван, и [казваме] „Госпожо, той Ви моли да му осигурите добър адвокат“. И тогава майката търси [адвокат], а след това някой идва и казва, че майката го е изпратила [...]“
(Полицейски служител, Полша)

Адвокатите често посочват, че помощта на роднини е най-ефективният начин за осигуряване на адвокатска помощ. Поради тази причина подзащитните много разчитат на помощта на своите семейства. Редица интервюираните подчертават ролята на членовете на семейството или приятелите за осигуряване на достъп на подзащитните до адвокат. Адвокатите от Полша са на мнение, че задържано лице, което няма роднини или приятели, има огромен проблем с намирането на адвокат:

„Това е въпрос на добра воля. Задържаното лице всъщност не участва в осигуряването на помощ от адвокат за себе си. Ангажира се най-вече семейството. Ако задържаният не познава адвокат, тогава от активността на семейството му зависи как ще изглежда тази защита.“
(Адвокат, Полша)

В резултат на това подзащитните, които нямат постоянен кръг от роднини, или чужденците се оказват в по-тежко положение.

Адвокатите обаче изтъкват, че членовете на семейството често не разполагат с достатъчно подробности по случая, и по-специално за местонахождението на задържаното лице. Както отбелязва един от адвокатите, или полицията не информира членовете на семейството по подходящ начин, или членовете на семейството просто не си спомнят информацията поради стрес. Един от интервюираните намеква, че може би полицейските служители не са обучени достатъчно добре как да предоставят такава информация:

„Когато става дума за правата на арестувания, може да се каже, че те не се зачитат. Многократно съм се сблъсквал със ситуация, в която ми се обажда член на семейството и ми съобщава, че един от техните роднини е бил арестуван. Членовете на семейството нямат представа какво се е случило [...], полицията ги е информирала само, че е арестуван даден човек и че полицията ще разпита този човек на следващия ден [...]. Не знам дали в полицията са специално обучени за това, но би било по-добре, ако предоставяха малко информация.“
(Адвокат, Полша)

В резултат на това адвокатите търсят по различните полицейски участъци, докато времето минава. По този начин достъпът до адвокат се забавя още повече.

„Има случаи, когато не мога да намеря човека. Знам къде е бил арестуван, от кого, къде би трябвало да се намира. Започвам да го търся. Не получавам нищо от дежурния офицер, от началника, от коменданта. Никой нищо не знае. Един човек се е изпарил във въздуха. След два дни го откривам точно в същото отделение, където го бях търсил.“
(Адвокат, Полша)

Това показва, че не е достатъчно да се разчита на трето лице при осигуряването на адвокат, от гледна точка на осигуряването на достъп до адвокат, особено ако отношението на полицейските служители е такова, че те по-скоро биха възпрепятствали този достъп. Член на наблюдаващия орган от Полша описва системата по следния начин:

„Ако има директно искане за връзка с адвокат, тогава мисля, че служителите няма да направят нищо, с което да предотвратят това. Но те самите няма да положат усилия да улеснят този контакт. Те не смятат, че това служи на техните интереси и улеснява работата им.“

(Член на наблюдаващ орган, Полша)

Адвокат от България посочва и друг аспект, свързан с трудностите при достъпа на адвокат до подзащитен. Адвокатите могат да се виждат с клиентите си само след като по делото е назначен конкретен служител, който да даде разрешение за посещение на адвоката, а това обикновено отнема време. През това време се провеждат „неофициални разговори“.⁹⁸

„Трудностите са чисто практически, дежурните служители ни казват, че разрешението трябва да бъде дадено от служителя, който работи със задържаното лице, а често, тъй като това е скоро след задържането на лицето, такъв служител все още не е назначен, т.е. никой не може да поеме отговорност и да разреши посещението на адвоката [...] Така че чакаме да бъде назначен служител, а междувременно полицията провежда неофициални „разговори“, което е заобикаляне на правото на подзащитния да има адвокат от самото начало, който може да посъветва лицето дали да говори или не.“

(Адвокат, България)

В същия дух друг интервюиран споменава, че достъпът на адвокати до задържани лица може да бъде възпрепятстван по различни други начини, като например адвокатите да се налага да чакат по няколко часа, преди да им бъде предоставен достъп до задържаните лица. Въпреки това, според интервюирания, подзащитният трябва да може да се обади на семейството си и на адвокат от момента на влизане в полицейския участък.

Интервютата с адвокати и подзащитни показват, че понякога полицията може да забави обаждането към адвокат или дори да заблуеди подзащитните да ползват адвокат. Двама подзащитни, интервюирани в Австрия, съобщават, че полицията не им е помогнала да се свържат с адвокат. В един от случаите от полицията дори са заблуедили подзащитния да се свърже с адвокат, като е служителят е казал, че лицето ще трябва само да плати на адвоката. Една подзащитна е била информирана за правото на адвокат и е попитала полицейския служител дали да се възползва от това право. Тогава полицията я уведомила, че на този етап от процедурата няма да има голяма полза от адвокат:

„По онова време не можех да си го позволя финансово. Нормално те трябваше да ми осигурят такъв веднага за разпита, бих предпочела това, но не го направиха. Казаха ми, че мога да си доведа такъв, но сама ще трябва да си платя за него. Той каза „това си е за Ваша сметка“, това ми каза.“

(Подзащитен, Австрия)

От интервюираните подзащитни във Франция трима от всеки десет са склонни да смятат, че полицията и жандармерията не са им оказали съдействие, защото разследващите не са искали да изпълнят молбата им.

Едно от арестуваните лица в Полша съобщава, че е имало усещането, че от полицията всъщност не са искали да се обадят на адвокат:

„Чух: „Ще се обадим на адвокат по-късно“.

Практиката на полицията в това отношение е много ясна: не Ви позволяват да се обаждате или да се свързвате с когото и да било. Те сплашват хората главно за да ги принудят да признаят и обещават, че след като признаете, ще Ви пуснат.“

(Подзащитен, Полша)

Освен това един адвокат от Гърция се е натъквал на ситуации, когато полицията е възпирала подзащитни, лишени от свобода, да се обадят на адвокат:

„В този момент те (полицейските служители) казват: „Ще Ви зададем два-три въпроса, Вие ще отговорите, за нас това е просто формалност [...]. По-късно всички съответни документи ще бъдат предоставени на Вашия адвокат, който ще поеме защитата Ви.“

(Адвокат, Гърция)

Един полицейски служител от България изрично потвърждава, че според него не е необходимо лицето да се свързва с адвокат веднага след ареста:

„Когато ги задържаме за 24 часа, те нямат нужда от адвокат. Едва по-късно, когато се намеси разследващия полицай, се решава дали да се повдигне официално обвинение или не [...].“

(Полицейски служител, България)

Освен това един полицейски служител от Франция смята, че понякога присъствието на адвокат може да бъде неудобно за разследващите:

„Трябва да се погрижите подзащитният да не изтълкува идването на адвоката като нещо, което ще го измъкне от ситуацията с един замах.“

(Полицейски служител, Франция)

Същият полицейски служител заявява, че пристигането на адвокат е неудобно с оглед на това че се удължава процеса. Това потвърждава мнението на няколко членове на наблюдаващите органи, че разследващите могат да се изкушат да заблуедят задържаното лице да си вземе адвокат.

Полски адвокат обяснява, че от гледна точка на полицията присъствието на адвокат не е от полза:

„Присъствието на адвокат на този начален етап е възможно най-неудобното за тях. Тогава се случват по-голямата част от негативните неща за арестувания. Обзети от емоции, особено ако това е първият им арест, те са най-склонни да се поставят в неизгодна позиция, да кажат неща, които не биха казали; неща, които по-късно могат да бъдат използвани срещу тях.“

(Адвокат, Полша)

⁹⁸ За по-подробна информация относно „неформалните разговори“, вж.

Правото да се запази мълчание и ефективността на информирането на подзащитните за това тяхно право бяха разгледани подробно в глава 2, раздел 2.2, Правото да се запази мълчание и ефективността на информирането на подзащитните за това тяхно право бяха разгледани подробно в глава 2, раздел 2.2, където беше направено заключението, че присъствието на адвокат може наистина да попречи на подзащитните да се самоуличат, тъй като в противен случай те се чувстват зашеметени и принудени да говорят с властите: „Полицията предпочита да си сътрудничи с арестувано лице. Това е човек, който иска да бъде пуснат на свобода, който разчита да бъде освободен, ако каже нещо, и полицейските служители си играят с това, това е тяхно право.“

(Адвокат, Полша)

Адвокатите, членовете на наблюдаващите органи и подзащитните, с които бяха проведени интервюта в Гърция, посочиха още едно практическо предизвикателство. Предполага се самите подзащитни да се обаждат на адвокати, а в полицейските участъци могат да използват публичен телефон, за да се свържат с адвокат или на трето лице, но нямат достъп до интернет. Има телефонни карти, които могат да бъдат закупени, но, както отбелязва един от адвокатите, възможно е подзащитните да не разполагат с пари за закупуване на карта, тъй като полицията изземва всички вещи на арестуваните.

Разказите на подзащитните се различават по отношение на телефонните разговори с адвокати и други лица. Например един от подзащитните е успял да се обади на адвоката си и на семейството си с помощта на полицията. Друг подзащитен съобщава, че, напротив, около два часа след ареста си е бил временно отведен в килия в мазето на полицейския участък. Там имало телефон с карта и въпреки че молел някой да дойде и да му позволи да се обади, никой не го чул и не отговорил на молбата му. Интервюираният се опитал да използва телефона по собствена инициатива и тогава един полицейски служител му казал агресивно, че е трябвало да поиска разрешение да го използва. Той закачил слушалката и бил грубо отведен на горния етаж, без да се е обадил по телефона. Интервюираният бе на мнение, че полицейските служители са се отнесли към него по начин, който оставил у него впечатлението, че са искали да демонстрират или упражнят властта си, и то без видима причина.

Адвокатите, от друга страна, подчертават максимално ясно колко е важно лицето да се свърже с адвокат още в самото начало на производството.

Те [подзащитните] не разбират, че получаването на помощ от адвокат непосредствено след ареста може в решаваща степен да повлияе на производството. Тази седмица имах поне два случая, при които членове на семейството ми се обадиха ден след ареста. По това време клиентите ми вече бяха дали показания. Положението им се беше усложнило много повече.“

(Адвокат, Полша)

3.3.3 Личен разговор

За да бъде ефективна помощта на адвоката, подзащитните трябва да могат да разговарят с адвокатите си, преди да дадат каквито и да било показания пред полицията. Съгласно член 3, параграф 3, буква а) от Директива 2013/48/ЕС относно правото на достъп до адвокат подзащитните имат право да общуват насаме с адвокат преди да бъдат разпитани от полицията или други органи. Като се има предвид какъв е залогът, това е особено важно за подзащитните, които са лишени от свобода, и органите следва да направят този частен разговор възможен. Подзащитните, които не са лишени от свобода, могат да си организират правна консултация в удобно за тях време.

В този раздел се разгледат констатациите, които се отнасят до частните разговори между адвокати и клиенти, особено с лишените от свобода, които по практически причини изпитват много по-големи затруднения да организират такива разговори, отколкото подзащитните, които не са лишени от свобода. Констатациите показват, че практическото упражняване на това право варира, като в някои държави полицейските служители го зачитат изцяло, докато в други държави полицейските служители разширяват обхвата му.

Подзащитни, интервюирани в Австрия, Дания, Франция и Нидерландия, обикновено си спомнят, че са имали тази възможност. В Австрия трима подзащитни са се отказали от правото си на личен разговор с адвокат по време на полицейското задържане (по неизвестни причини), но са разговаряли с адвокатите си насаме по време на предварителното задържане [в следствия арест]. Четирима от петимата подзащитни, интервюирани в Дания, заявяват, че са разполагали с около 5-10 минути да разговарят насаме с адвоката си при гледането на мярката за предварителното задържане, преди заседанието да започне. По-специално, един от подзащитните не смята, че това

Гледната точка на децата по отношение на наказателното производство

В рамките на проекта „Моят адвокат, моите права“ международната Организация за защита на децата (Defence for Children International (DCI) проведе проучвания на място в шест държави — членки на ЕС, и документални проучвания в още 12 държави — членки на ЕС, като попита децата за техните виждания за наказателното производство и опита им с адвокати. Един от резултатите от този проект например беше, че DCI уведоми нидерландския министър на правната защита, че е необходимо по-добро регулиране на достъпа до адвокати, специализирани в областта на правосъдието за малолетни и непълнолетни.

Въз основа на констатациите DCI публикува инструменти за обучение и повишаване на осведомеността на юристите. Те включват **видеоклип за повишаване на осведомеността**, който се основава на интервютата с деца по време на изследователската фаза; **наръчник за държавите — членки на ЕС**, за това как да се гарантират правата на децата, влезли в конфликт със закона; и **международно практическо ръководство** за адвокати, защитаващи деца в конфликт със закона.

За повече информация вж. **уебсайта** „My lawyer, my rights“ („Моят адвокат, моите права“).

време е било достатъчно, за да се подготви за заседанието за предварителното задържане. Осем от десетте интервюирани във Франция лица заявяват, че са имали възможност да разговарят с адвоката си, преди да разговарят с разследващите, или между два разпита. Четирима от петимата подзащитни, интервюирани в Нидерландия, са предпочели да ползват услугите на адвокат. И четиримата подзащитни са имали възможност да разговарят с адвокат насаме, преди полицията да ги разпита. Подзащитните, интервюирани в Румъния, не бяха на едно мнение. Трима от тях споменават, че им е било позволено да разговарят с адвокатите си за кратко време (между две минути и половин час) преди разпита, докато другите трима заявяват, че изобщо не са разговаряли с адвокатите си. В този контекст трябва да се отбележи, че двама от тримата адвокати, които изобщо не са разговаряли с клиентите си, са били служебно назначени адвокати.

Изявленията на подзащитните, интервюирани в Полша, показват, че полицията може да разглежда това право по особен начин. Петима от интервюираните подзащитни са разговаряли с адвокатите си, но не насаме, докато един подзащитен изобщо не е провел такъв разговор. Както отбелязват интервюираните, включително всички подзащитни, по време на консултацията присъства полицейски служител, или консултацията се провежда например в коридора.

„Полицейските служители ме придружиха до прокуратурата и чаках там половин час, докато дойде прокурорът. Адвокатът ми вече беше там, така че разговаряхме в присъствието на полицията.“

(Подзащитен, Полша)

„Всеки разговор с адвоката ми се провеждаше в присъствието на служителя на правоприлагащите органи. Той настояваше да присъства. Въпреки протестите на адвоката ми, в крайна сметка ние тримата седнахме заедно. Установих с адвоката си обхвата на нашето сътрудничество — тя беше нова за този случай.“

(Подзащитен, Полша)

Интервюираните от България и Гърция обаче не си спомнят дори да са имали възможност да разговарят с адвокатите си преди разпита. Двама от интервюираните подзащитни в България са имали адвокати по свой избор и на свои разноси. И в двата случая обаче адвокатите не са присъствали, когато интервюираните са били арестувани и когато полицията е поискала от тях да дадат писмени обяснения във връзка с повдигнатите им обвинения. Тези двама интервюирани са прекарвали около 24 часа в полицейския арест и са успели да се срещнат с адвокатите си в момента на освобождаването си. Или след това.

Другите двама подзащитни, с които е проведено интервю, са имали адвокати, избрани им от полицията, които са присъствали само по време на съдебното заседание. Единият от тях е бил задържан за 24 часа преди съдебното заседание. Другият е прекарал около два месеца в ареста, преди да се проведе първото съдебно заседание. Тези двама интервюирани не са познавали адвокатите си и не са могли да разговарят с тях насаме преди съдебното заседание.

Единият интервюиран се е срещнал с адвоката си директно в съдебната зала, а другият е имал кратка среща в полицейския участък преди заседанието, но и двамата споделят мнението, че адвокатите им не са защитавали добре правата им.

„Знаете ли кога се появи? Чак в съда. Нито се е запознала с делото, нито нищо. Тя просто се съгласява. Как може да се съгласява, те искат да ми дадат 10 години! Искам да кажа, запознахте ли се [с делото] и прочетохте ли в какво ме обвиняват, за какво [...]? Не. Тя само се появява в съдебната зала, казва „аз съм Вашият адвокат“, и сяда до мен [...]. Тя е моят адвокат — чакайте, процесът започва, какъв адвокат сте Вие, взехте ли папката на делото, за да прочетете защо съм тук, за какво [...]? Вместо това тя се съгласява с прокурора.“

(Подзащитен, България)

От шестимата подзащитни, интервюирани в Гърция, само един си спомня, че е бил информиран за правото на адвокат веднага след ареста. Друг е бил информиран след разпита. По тези причини никой от подзащитните не е разговарял с адвоката преди разпита.

3.3.4 Изчакване на пристигането на адвокат

Интервюираните бяха попитани дали полицейските служители изчакват пристигането на адвокат, преди да започнат разпита.

Подзащитни, нелишени от свобода

Що се отнася до разпита на подзащитните, които не са лишени от свобода в Дания, Франция, Нидерландия и Румъния, интервюираните са съгласни, че на този етап от производството на практика е малко вероятно разпитът да се проведе без адвокат, тъй като подзащитните имат възможността да насрочат разпита в удобно за тях време. Например в Румъния, с едно изключение, всички интервюирани адвокати, полицейски служители и прокурори смятат, че ако подзащитните искат да бъдат представлявани от избрания от тях адвокат, но този адвокат не е на разположение да се яви веднага, разпитът се отлага с до няколко дни, след като страните се споразумеят за удобно време. Един от адвокатите дава по-ясна представа за тази практика, като твърди, че това не е вярно в случаите на тежки престъпления или престъпления, при които извършителят е заловен на местопрестъплението, докато полицията всъщност нарочно забавя достъпа до адвокат:

„При не толкова тежки случаи разпитът се отлага, защото интересът не е толкова голям, отлага се за друг ден и му се разрешава да се върне на по-късна дата с адвокат. Може да се отложи дори за седмица или 10 дни; органът за криминално разследване проявява разбиране. Ако адвокатът е в отпуск например, това ще бъде прието. Но в по-тежки случаи и при очебийни престъпления достъпът до адвокат се отлага максимално, като идеята е да се получи възможно най-много информация от лицето, преди да дойде адвокатът. Повикването на адвокат често бива отложено с час, два или три, колкото е възможно повече.“

(Адвокат, Румъния)

Подзащитните могат също така да предпочетат разпитът да продължи без присъствието на адвоката им. Всъщност във всички държави членки, когато подзащитни, които не са лишени от свобода, решат разпитът им да продължи без присъствието на адвокат, разпитът продължава, освен ако представителството от адвокат не е задължително при конкретните обстоятелства, например в случаите на малолетни и непълнолетни. На въпроса дали полицията уведомява подзащитните, които не са лишени от свобода, че имат право да променят решението си и да поискат присъствието на адвокат, отговорите варираха. В Австрия повечето от интервюираните професионалисти заявяват, че не информират подзащитните за това право. Във Франция интервюираните специалисти са склонни да се обединят около виждането, че не са длъжни да предоставят тази информация. Разследващите обаче не са единодушни по този въпрос; докато един от тях заявява, че тази информация е включена в писмените права, друг казва, че не са задължени да предоставят тази информация, но че ако служителят на съдебната полиция смята, че подзащитният се чувства неудобно, може да му напомни.

В някои държави бяха направени и важни разграничения между случаите на подзащитни, призовани като свидетели, и официално обвинените (България и Гърция). Когато подзащитните са били официално обвинени, е по-вероятно полицейските служители да изчакат, преди да пристъпят към разпит. За лицата, призовани за разпит като свидетели, или като лица, представляващи интерес, това невинаги се случва на практика. В България например една трета от интервюираните адвокати заявяват, че в случай на разпит на свидетели полицията не изчаква адвокатите или дори активно ги отстранява от разпита. Отново бе повдигнат въпросът за „разузнавателните беседи“ от един адвокат от България, който посочи, че служителите на полицията са склонни да задават въпроси на подзащитните, без дори да ги информират, че могат да ползват адвокат, камо ли да се изчака идването му.

„Първоначално полицията прави следното: провежда неофициален разговор с лицето, което е обект на нейния интерес, задава му въпроси, които нямат процесуална стойност, но все пак помагат да се узнаят обстоятелствата на предполагаемото деяние [...], има и „обяснения“, които се дават на разследващите в специални формуляри [...], които също нямат процесуална стойност [...]. Съществува и стратегия да се разпитва някой два, три, пет пъти като свидетел и едва по-късно да му се предяви обвинение [...], органите [...] знаят много добре, че има подозрения към лицето, но въпреки това го обвиняват едва по-късно. Така че допустим е само техният разпит като официално обвиняеми, но прокурорите и съдиите си създават субективно впечатление, ако показанията са в противоречие. Тези изявления не могат да се използват официално, но все пак дават индикации [...], те остават в преписката по делото, а понякога преписката по досъдебното производство съдържа дори обясненията, дадени пред полицията.“
(Адвокат, България)⁹⁹

Подзащитни, лишени от свобода

Когато обаче се разпитва лице, лишено от свобода, което не може свободно да напусне помещенията на полицията, в Директива 2013/48/ЕС ясно се посочва, че подзащитните имат право на присъствие на адвокат по време на разпита.¹⁰⁰

Огромното мнозинство от интервюираните специалисти във всички държави членки са съгласни, че по принцип полицията би изчакала. По време на проучванията на терен разногласие обикновено се проявяваше между служителите на правоприлагащите органи или прокурорите, които заявяват, че изчакват предвиденото време идването на адвокатите, и адвокатите, които не са съгласни с това.

В случаите, в които срокът за изчакване е законово определен, той се счита за спазен (Франция, Нидерландия и Румъния). От интервютата в Нидерландия става ясно, че официалният максимален срок за изчакване е два часа, но на практика полицията не е много стриктна по отношение на тези два часа и при необходимост изчаква по-дълго.

Въпрос: „Колко време чакате да дойде адвокат?“

Отговор: „Официално максимум два часа.“

Съществено обаче е, че ако той [подзащитният] иска по време на разпита да присъства адвокат, то той трябва да разполага с адвокат по време на разпита. И ако този адвокат не се яви в рамките на два часа, тогава трябва да обсъдим със помощник-прокурора дали въпреки това можем да започнем. В девет от десет случая [помощник-прокурорът] не рискува да започне разпита без присъствието на адвокат, щом подзащитният желае да ползва адвокат. Така че тогава чакаме по-дълго.“
(Полицейски служител, Нидерландия)

Един от адвокатите обаче представя малко по-различна гледна точка, като изразява опасения, че полицията може деликатно да подтикне подзащитните да се съгласят да бъдат разпитани без адвокат, като ги информира, че, разбира се, могат да изчакат адвокат, но това може да отнеме два часа.

⁹⁹ За повече информация относно неофициалния разпит, вж. раздел 2.2.3.

¹⁰⁰ Директива 2013/48/ЕС, член 3, параграф 3, буква б).

Въпрос: „Склонни ли са служителите на правоприлагащите органи да изчакват с разпита, докато пристигне адвокатът?“

Отговор: „В повечето случаи изчакват. Това, което забелязвам и което според мен е проблемно, е, че понякога се казва: "Е, знаете ли, можем да изчакаме този адвокат, но това може да отнеме и два часа. Що се отнася до мен, можете да се приберете вкъщи след разпита". [...] Този полицейски служител, който казва това, няма това правомощие да решава дали лицето може да се прибере вкъщи, това го решава полицейският помощник-прокурор. Веднъж се случи така, че пристигнах при клиент (офисът ми е на 10 минути с велосипед от главния полицейски участък) и клиентът ми беше съвсем изненадан, че вече съм там. Той каза: "Ами аз всъщност вече казах, че можем да започнем с разпита, защото от полицията ми казаха, че може да минат и два часа, докато пристигнете. А сега вече сте тук. Да, сега искам да се консултирам с Вас.“ Това е проблематично. Вижте, това не е лъжа. Защото може да мине и час, преди да пристигна, защото може да съм на друг разпит [...]. Но заради това може някой да трябва да остане там по-дълго [...], това наистина създава пречка за човека да ползва адвокат.“

(Адвокат, Нидерландия)

Във Франция времето за изчакване също изглежда е около два часа и всички интервюирани адвокати заявяват, че разследващите трябва да изчакат идването на адвоката, за да разпитат подзащитния. Един от адвокатите обаче настоява, че „адвокатът трябва да внимава да не се бави дълго, защото това би забавило работата на всички. За един адвокат, да пристигне навреме означава също така да работи интелигентно с полицията.“

(Адвокат, Франция)

Всички интервюирани в Румъния полицейски служители са категорични, че за да се разпита лице, което е било задържано за срок до 24 часа (retinere), е задължително да има адвокат. Поради това полицията изчаква назначения адвокат в продължение на два часа и ако назначеният адвокат не се появи в рамките на тези два часа, разпитът се провежда в присъствието на служебен адвокат.

Въпрос: „Бихте ли изчакали с разпита, докато пристигне адвокатът? Ако да, колко време бихте изчакали?“

Отговор: „Разбира се. Около два часа. Обикновено пристига по-рано. Но през това време ние разговаряме с подзащитния, без да го записваме. Реалното изявление и всеки друг документ се изготвят в присъствието на адвоката. Но ако адвокатът не се появи, това не означава, че след двата часа чакане започваме разпита. Обаждаме се в адвокатската колегия и те изпращат друг адвокат, а ние чакаме. Не искам да преувеличавам и да твърдя, че няма изслушване без адвокат, може би в цялата страна има хора, които биха направили нещо подобно, но доколкото знам, никой не извършва никакви действия с арестуван подзащитен без адвокат. Защото това би било безполезен труд, съдът би го изключил.“

(Полицейски служител, Румъния)

Интервюираните адвокати в България повдигнаха още един въпрос, а именно протичането на наказателното производство в случай на лишаване от свобода и факта, че има определени срокове. Полицията би изчакала само няколко часа за назначения адвокат и тъй като присъствието на адвокат е задължително в случай на лишаване от свобода, понякога първоначално се назначават платени от държавата адвокати, за да не се пропуснат процесуалните срокове.

„Няколко часа, ако лицето е задържано [...], проблемът идва, когато властите задържат някого, тогава полицейските служители са нервни, понякога назначават адвокати по линия на правната помощ почти насила, защото, ако мой клиент е задържан и имам тридневен съдебно заседание, той не може да се свърже с мен, защото телефонът ми е изключен [...]. Така че или се упълномощава друг адвокат, или се назначава адвокат по линия на правната помощ [...]. Но не мога да обвинявам разследващите; техните срокове понякога са много кратки [...].“

(Адвокат, България)

Когато законът не предвижда задължителна професионална защита от самото начало на наказателното производство, изглежда, че полицията има по-голяма свобода на преценка. Например в Австрия като цяло адвокатите и полицейските служители са на мнение, че обикновено изчакват, когато подзащитният ясно и изрично поиска да присъства адвокат. Повечето от интервюираните адвокати обаче казват, че полицията започва разпита, когато подзащитните не настояват за присъствието на адвоката си, и не уведомява подзащитните, че могат да променят решението си по всяко време и да поискат присъствието на адвокат. Това важи и за двата вида подзащитни: тези, които са лишени от свобода, и тези, които не са лишени от свобода.

Полицейските служители, един съдия и един прокурор потвърждават, че полицията обикновено започва да провежда разпит, но твърдят, че въпреки това информират подзащитния, че може да промени решението си по всяко време и да поиска да присъства адвокат. Ако те все пак променят решението си, полицията прекъсва разпита и изчаква адвоката или насрочва нова среща, ако подзащитните не са лишени от свобода.

„Ако адвокатът се дойде когато трябва, изчакаме. В противен случай, ако разпитът е спешен, провеждаме разпита без адвокат. Но това все още не ми се е случвало досега. Много по-често се случва нещо друго — подзащитните разговарят с адвоката по телефона и той [адвокатът] казва: "Слушай, това му е работата на полицейския служител и той е длъжен да го направи, не говори много или аз откъде да знам, дрън-дрън, казвай каквото искаш, но няма смисъл да идвам сега, защото в крайна сметка просто седя до теб и нямам право да казвам нищо". И щом подзащитният научи, че адвокатът не може да се намесва, той така или иначе няма нужда адвокатът да е там.“

(Полицейски служител, Австрия)

Един от подзащитните, интервюирани в Австрия, обаче твърди, че не се е съгласил да отговаря на въпроси без адвокат. Полицейският служител му казал, че не може да чака адвокат, тъй като не разполага с пет часа, за да изчака пристигането му.

Всички интервюирани полицейски служители в Дания споделят мнението, че обикновено отлагат разпита до пристигането на адвоката, ако заподозреният желае адвокатът му да присъства. Някои от интервюираните адвокати представят различна гледна точка. Всички те потвърждават, че в повечето случаи полицията отлага разпита до пристигането на адвокат, но че има и изключения: половината от тези адвокати съобщават, че са били свидетели или са чували за случаи, когато полицията се е опитвала да започне разговор с лишен от свобода подзащитен в полицейската кола след отпътуване от мястото на престъплението.

Един адвокат предлага още една гледна точка към ситуацията, като заявява, че не винаги е очевидно кога започва и свършва разпитът и предвид това разделителната линия може да е неясна. Тя добавя, че знае за случаи, в които хората заявяват, че желаят да запазят мълчание, но въпреки това разговарят със служителите на полицията, като предполагат, че думите им няма да бъдат включени в доклада. Тя смята, че това може да се дължи на предположението, че техните изявления в такъв случай ще останат „извън протокола“. Според повече от половината от подзащитните, интервюирани в Дания, служителите на полицията са се опитали да им задават въпроси преди съдебното заседание за предварително задържане, преди те да са имали възможност да разговарят с адвокат насаме. Двама от интервюираните подзащитни са се съгласили да бъдат разпитани. Нито един от тези подзащитни не си спомня да му е било казано, че на полицейския разпит може да присъства адвокат или че може да промени решението си и да поиска присъствието на адвокат. Един от подзащитните е разговарял с адвоката си преди първоначалния разпит. Адвокатът му го посъветвал да запази мълчание, което той и направил. Другият обвиняем не е бил с ясно съзнание по време на ареста, тъй като предишния ден е бил интоксикаран под въздействието на наркотици. Предвид това той е донякъде объркан относно случилото се в ситуацията и не смята, че е бил информиран за възможността да се ползва от присъствието на адвокат по време на полицейския разпит преди съдебното заседание за предварително задържане.

Интервютата, проведени в Полша, разкриват, че на практика това дали полицията ще изчака или не, зависи и от активността и настойчивостта на адвоката. Интервюираният описва това по начин, който показва логика, обратната на логиката на правата. С други думи, не че подсъдимият се ползва от правото си на адвокат, а полицията е длъжна да го осигури, а по-скоро че тежестта за осигуряване на ползването на правото на достъп до адвокат пада върху самия адвокат. В резултат на това успехът на тези усилия, които би трябвало да произтичат от факта, че правото е заложено в законодателството, зависи от добрата воля на представителите на правоприлагащите органи.

33.5 Използване на изявления, направени без присъствието на адвокат

Що се отнася до използването на изявления, направени без присъствието на адвокат в случаите, когато подзащитният е трябвало да има адвокат или е пожелал да има адвокат, ситуацията изглежда доста ясна в случая на задължителна правна помощ: както потвърждават повечето от специалистите, интервюирани в държавите членки, тези изявления са невалидни и трябва да се проведе нов разпит.

„Ако съгласно Наказателно-процесуалния кодекс подзащитният се нуждае от задължителна защита, ако случайното разследващият полицай или следователят го разпита без адвокат, този разпит е равен на нула, той няма процесуална стойност. Протоколът от разпита не е допустим като доказателство, тъй като е допуснато съществено процесуално нарушение. Следователно разпитът е опорочен и каквото и да са казали, то няма процесуална стойност, не е допустимо като доказателство.“

(Съдия, България)

По отношение на използването на изявления, направени от подзащитни без присъствието на техен адвокат, когато те не са се отказали от това си право, но когато защитата с помощта на адвокат не е била задължителна, ситуацията обаче не е толкова ясна във всички изследвани държави членки. Един съдия от Австрия посочва, че този въпрос не е еднозначен, тъй като в Закона за наказателния процес (на Австрия) все още не се съдържа ясна забрана за използването на такива изявления:

„Това е големият правен въпрос — дали това може да се използва или не. Смятам, че съдиите, отговарящи за основния процес, досега са го използвали. Ако трябва да бъде честен, като магистрат трудно бих използвал тези изявления. Но ако трябва да бъде честен, никога не съм имал такъв случай.“

(Съдия, Австрия)

Друг съдия от Австрия заявява, че такива изявления не могат да се използват, докато един съдия и един прокурор твърдят, че всички изявления могат да се използват. Интервюираните адвокати в Австрия са разделени точно наполовина в мненията си: половината казват, че тези изявления могат да се използват, а другата половина — че не могат да се използват. Един от интервюираните прокурори казва, че това зависи от това дали полицейският служител ясно е информирал подзащитния, че е разпитван в качеството му на обвиняем, и дали го е информирал за правата му. Ако на подзащитния не е било ясно, че е разпитван в качеството на обвиняем, тези становища не трябва да се използват. Ако подзащитният е информиран за всички тези неща и след това поиска адвокат, а докато чака пристигането му, служителят на полицията разговаря

с подзащитния, това ще бъде записано като „бележка по делото относно казаното от подзащитния извън протокола.

Полицията е отказала на единия подзащитен достъп до адвокат и веднага започва да го разпитва за подозираното престъпление. От полицията оправдават това с твърдението, че не са имали време да изчакаят адвоката. След това лицето започнало да говори и всичко било използвано.

Отговор: „Да, казах му: „Сега няма да казвам нищо“, а той ми каза: „Това е безполезно, а след това ще бъдеш тук, докато кажеш нещо, а това удължава всичко“. Той ме подложи на натиск.“
Въпрос: „Означават ли това, че изявлението на полицейския служител Ви е накарало да започнете да говорите?“

Отговор: „Да, точно така, има трима полицейски служители, един застанал отзад, и двама седнали, като за жесток престъпник, сякаш съм убил някого.“

(Подзащитен, Австрия)

Адвокати от България също твърдят, че понякога такива изявления се използват. Според половината от интервюираните адвокати, ако подзащитният не е поискал изрично адвокат или е казал, че разпитът може да продължи без адвокат, изявленията могат да бъдат използвани по-късно в хода на производството. Друг интервюиран заявява направо, че органите често „мамат“ подзащитните, като ги убеждават, че няма нищо лошо да споделят информация без адвокат.

„Те подлъгват подзащитния да говори: „Кажете ни всичко сега, не се притеснявай“, и той говори, а след това заявява „но аз исках адвокат“, а органите контрират: „но ние предложихме адвокат, а подзащитният не пожела.“

(Адвокат, България)

Друг интервюиран прави разграничение между подзащитни, на които не са повдигнати официално обвинения, и подзащитни, на които са повдигнати официално обвинения, т.е. тези, на които не е връчени обвинения, и тези, на които са връчени. Показанията на първите не могат да се използват официално, но все пак се използват чрез свидетелските показания на полицейските служители и в някои случаи съдът им дава по-голяма вяра, отколкото на официалните показания на подзащитния, дадени в присъствието на адвокат по време на производството. В тази връзка интервюираният спомена за неотдавнашното дело в ЕСПЧ срещу България¹⁰¹, в което подобни практики са намерени за незаконни. Ако на подзащитния бъде повдигнато официално обвинение, тези показания могат да бъдат използвани по-късно.

„Всички обяснения, дадени преди лицето да бъде официално обвинено, не могат да бъдат използвани пряко в наказателното производство, а ако подзащитният бъде официално обвинен, те могат

да бъдат използвани [...]. Но тези обяснения, дадени в отсъствието на адвокат и преди на лицето да бъде повдигнато официално обвинение [...], това е нарушение, на което рядко се набляга [...], са приобщени към делата като думи на полицейските служители, пред които са дадени, и има случаи, при които тези показания се кредитират по-добре от показанията на самия обвиняем, дадени в присъствието на адвокат.“

(Адвокат, България)

Друг интервюиран обяснява, че изявленията могат да бъдат направени без присъствието на адвокат, защото защитникът е под стрес или защото властите дават нелегитимни обещания за по-добър изход от процеса. Такива изявления не могат да се използват официално, но все пак създават субективно инкриминиращо впечатление у органите, които по-късно разглеждат делото.

„Ако лицето е дало показания, има проблем, защото показанията могат да бъдат повлияни от емоции, в замяна на твърдение, че изходът от производството ще бъде по-добър [...], докато разследващият орган няма дискреция за такива твърдения [...], той не е този, който налага присъди [...]. Въпреки това, за съжаление, подобни показания създават впечатление и ако впоследствие лицето се отрече от тях [...], това създава субективно впечатление и това е разбираемо.“

(Адвокат, България)

Всъщност адвокатите от България са единодушни, че подзащитните, независимо от това доколко са запознати с възможността за присъствие на адвокат, често биват разпитвани без адвокат при по-леки престъпления и биват убеждавани да признаят вината си и да се съгласят на споразумение с прокуратурата. Един от интервюираните казва, че като цяло органите не дават възможност на подзащитните да се обърнат към адвокат на по-късен етап и винаги смятат, че адвокатите са "пречка" за разследването. Един от интервюираните изтъква контраст с по-тежките престъпления, за които подзащитните се насърчават да си намерят адвокат, тъй като за властите е по-лесно да работят с адвокат, включително като го помолят да доведе подзащитния на разпит.

„Днес имах такъв случай [...]. Дойде едно момче, хванали го с 0,5 грама амфетамин, задържали го за 15 часа, пуснали го, повдигнали му обвинение и го разпитали, а после му казали: „Иди си намери адвокат, не се притеснявай“. И ето днес идва, след като му е повдигнато обвинение. Разследващият беше достатъчно любезен [...]. Казах [на момчето]: „Иди ми кажи, че сега аз съм твоят адвокат и той трябва да ми се обади“. И полицейският служител се обади веднага и ми каза: „Ще Ви държа в течение“ [...], обяснили му правото на адвокат, но му казали: „Разкажи ни сега, не се притеснявай“ [...].“

(Адвокат, България)

¹⁰¹ ЕСПЧ, *Димитър Митев срещу България*, № 34779/09, 8 март 2018 г.

Никой от интервюираните в България подзащитни не си спомня да е бил разпитван от полицията. От всички тях обаче е било поискано да дадат писмени обяснения в отсъствието на адвокат. Както отбеляза един от членовете на наблюдаващ орган, тези обяснения не биха били приети като валидно доказателство в съда, но биха могли да се използват при вземането на решение дали да се предприемат по-нататъшни процесуални действия срещу подзащитния или делото да се спре.

„Често от тези неофициални обяснения полицията, най-често оперативните служители, получават една важна информация, която след това може да се използва срещу лицето, но те не уведомяват лицето, както е в американския стандарт, където в самия момент на задържането му казват: „имате право да запазите мълчание и това, което кажете, може да бъде използвано“.

(Член на наблюдаващ орган, България)

Освен това някои от интервюираните специалисти в Дания са съгласни, че в случаите, в които подзащитните са поискали процесуално представителство, изявленията, дадени от подзащитния без адвокат или преди да получи съвет от адвокат, могат да бъдат използвани по-късно в хода на производството, но заявяват, че тяхната стойност може да бъде ограничена и те не представляват самостоятелно доказателство. По подобен начин повечето от интервюираните професионалисти във Франция — петима от осем юристи, четирима от седем съдии и прокурори — заявяват, че няма ограничения за използването на изявленията, които подзащитните правят в отсъствието на своя адвокат.

Същата практика се наблюдава и в други държави членки (Гърция, Полша и Румъния). Един от прокурорите обяснява как това се случва на практика:

Въпрос: „Ако е направил изявление преди идването на адвоката, това изявление взема ли се предвид?“

Отговор: „Очевидно.“

Въпрос: „Но той е имал право на адвокат, а Вие сте го разпитвали без такъв.“

Отговор: „Но кой задава въпроси без присъствието на адвокат? Ако заподозреният иска да направи изявление без адвокат, аз го разпитвам. Ако иска адвокат, разпитвам го в присъствието на адвоката.“

Въпрос: „Може би той не знае, че има право на адвокат; не е внимавал в началото, когато сте му прочели правата?“

Отговор: „Какво мога да направя в такъв случай? Има и официален протокол, който той подписва. Все още говорим за възрастни хора.“

(Прокурор, Румъния)

Например в Гърция специалистите са съгласни, че тези показания обикновено се използват, с изключение на изявленията на лица, разпитани като свидетели, които по-късно стават заподозрени. Един от интервюираните подзащитни си спомня, че полицията го е принудила да

даде показания, без да присъства адвокатът:

„Всъщност те ме заплашиха. Казаха ми: „Сега тъщата ти ще бъде затворена, а приятелката ти ще бъде изпратена в затвор за непълнолетни. Кажете си давал наркотиците на двама или трима твои приятели, подпиши това и двамата ще си ходят“. Така че аз казах „какво да правя, ще бъда ли отговорен, че тези хора ще лежат в затвора?“ В крайна сметка вината беше моя. Освен това подписах. Не им казах нищо друго.“

(Подзащитен, Гърция)

Някои от интервюираните адвокати смятат, че консултацията е от решаващо значение. Един адвокат от Гърция обяснява, че промяната на първоначалните показания често е неизгодна и че подзащитните трябва да се придържат възможно най-точно към първоначалните си показания. Ето защо те често биват съветвани да запазят мълчание по време на предварителните разследвания и разпити. Въпреки това, в случаите, в които правата на подзащитния не са били спазени, производството може да бъде обявено за невалидно.

Изглежда, че същото важи и за Нидерландия. Тези изявления могат да бъдат включени в папките по делата. Но констатациите сочат също, че адвокатите могат да оспорят използването на такива изявления като доказателство въз основа на общата разпоредба на Наказателно-процесуалния кодекс относно последиците от процесуално нарушение.¹⁰² Съдебната практика установява, че тази обща разпоредба може да се прилага за изявления, направени от подзащитни в отсъствието на адвокат.¹⁰³

Въпрос: „А няма ли ограничение за възможностите на полицията да използва изявленията на клиента Ви, когато не сте присъствали, по-късно в хода на производството?“

Отговор: „[...] Е, ако такъв клиент действително каже: „няма проблем да започнем още сега, а адвокатът ще дойде по-късно“, тогава той всъщност се отказва от правото си. Тогава ние наистина не можем да направим нещо по въпроса. Освен ако — а това понякога се случва, тогава действително можем да направим нещо [...], ако наистина е ясно, че той все пак - като уязвимо лице, в тежък случай — не е разбрал всъщност от какво право се отказва или че е бил толкова уязвим или интоксигиран, че не е могъл действително да се откаже в този момент, или че не можем да тълкуваме това като изявление за отказ, така че тогава действително можем да направим нещо по въпроса. Тогава можем да го изключим. Това всъщност е едно от малкото основания за изключване, с които все още разполагаме.“

(Адвокат, Нидерландия)

Интервюираните адвокати и полицейски служители в Полша повдигат въпроса за продължителността на производството за назначаване на служебни адвокати. Адвокатът няма да бъде назначен за първия разпит, защото процедурата отнема твърде много време. Според един от интервюираните дори да бъде подадена молба за назначаване на адвокат по линия на правната помощ, това няма да спре процедурите.

¹⁰² Нидерландия, Наказателно-процесуален кодекс (Wetboek van Strafvordering), 15 януари 1921 г., член 359а, алинея 1, буква б).

¹⁰³ Нидерландия, Върховен съд (Hoge Raad der Nederlanden), ECLI:NL:HR:2018:368, 20 март 2018 г.

Както казва респондентът, полицията „ще извършва процесуални действия с това лице по нормалния ред“ и „няма шанс да се получи адвокат по линия на правната помощ [навреме за тези дейности — уточнение на интервюиращия]“. Интервюираният беше много ясен по отношение на факта, че подзащитният няма да получи достатъчно бързо адвоката по линия на правната помощ и вместо това ще получи адвокат, „когато съдът е готов да се занимае с него“.

Налични правни средства за защита

Специалистите от проучените държави членки са съгласни като цяло, че не съществуват конкретни правни средства за защита при използване на изявления, направени без присъствието на адвокат. Въпреки това интервюираните посочват различни правни възможности, например:

- подаване на жалба срещу полицейския служител (повечето от професионалистите от Дания);
- жалба за недопустимост (някои от юристите от Австрия и България);
- претенция поради нарушаване на правата на ответника (юристи от Австрия и Нидерландия);
- възражение в основното производство (Rüge в Австрия);
- искане за обявяване на нищожност (повечето от юристите от Франция и Гърция);
- молба за обжалване (повечето от юристите от Полша);
- да се твърди, че показанията са дадени под натиск или заплаха (България);
- да се твърди, че е налице процесуално нарушение (България);
- предложение към наблюдаващия прокурор (България).

Според един от адвокатите също така е възможно подзащитният да подаде жалба в полицията относно използването на изявления, направени без присъствието на адвокат. Адвокатът обаче смята, че това в никакъв случай не е от полза за делото. Полицията може да отговори, че е допусната грешка и това никога повече няма да се допуска, или да отрече, че е допусната грешка, но това няма да има никакви последици за делото.

Въпрос: „А има ли други възможности подзащитния да подаде оплакване или нещо подобно относно производството?“

Отговор: „Да, това е възможно [сmee се]. Разбира се, че е възможно. Има хубава процедура за подаване на оплаквания в полицията. Тогаво подават оплакване и провеждат разговор. И те Ви казват, че не са искали да става така. И че това няма да се повтори. Или пък си мислят, че не са направили нищо нередно. И тогава с оплакването се приключва.“

Въпрос: „Но това има ли последици за делото?“

Отговор: „Не. Никакви.“
(Адвокат, Нидерландия)

3.3.6 Ролята на адвоката по време на разпита

В по-голямата част от изследваните държави членки основната роля на адвокатите е преди разпита, когато те съветват своя клиент. По време на разпита адвокатите по-скоро мълчат. Например адвокат от Нидерландия се позовава на официалните насоки, според които адвокатът може да направи изявление само в началото и в края на разпита и може да внася поправки в протокола от разпита. Един прокурор смята, че адвокатите трябва също така да бъдат разположени в залата по такъв начин, че да не могат да общуват невербално с подзащитния. Двама полицейски служители се позовават на официалните правила, в които се посочва, че намесата на адвокатите не е позволена, но и двамата посочват, че на практика са по-снизходителни и позволяват някаква форма на намеса на адвокатите по време на разпита, ако това не причинява твърде големи смущения.

Въпрос: „Има ли право адвокатът да задава въпроси или да обяснява разни неща на подзащитния по време на разпита?“

Отговор: „Официално не, но това се случва. Той има право да обяснява нещата, ако подзащитният не ги разбира. Но официално той не може да ни задава въпроси. Всъщност той просто седи там в пасивна роля. Но на практика се случва те [адвокатите] да прекъсват [за да зададат въпрос]. В девет от десет случая това не е проблем. Можете да бъдете много строг по този въпрос, но не вярвам, че това ще проработи. Ако той започне да отговаря на въпроси, това е друга ситуация, но един въпрос от време на време, който не пречи, според мен не е проблем.“
(Полицейски служител, Нидерландия)

Във Франция също така е ясно, че съществува разделение между писаното право и практиката. На теория адвокатите не могат да се намесват. Един адвокат обаче отбелязва:

„[На практика това може да зависи] до голяма степен от служителите на жандармерията или полицията, с която си имате работа. Някои полицейски служители са доста „отворени“ и ще приемат да подчертаем определени елементи по време на разпита, да отправим някои коментари към клиента си, например да го помолим да се успокои или да бъде малко по-любезен с полицейския служител. Други полицейски служители не приемат да се намесваме и ни дават ясно да разберем, че не е моментът да говорим.“

(Адвокат, Франция)

Един полицейски служител обаче смята, че адвокатите трябва да разбират ролята си:

„Законът гласи, че въпросите се задават от разследващия, а не от адвоката. Така че няма диалог между адвоката и неговия клиент. Това е „ténage à trois“, поставена под контрола на следователя, „церемониалмайстора“, който може да се противоопостави на въпросите, отправени от адвоката, дори и това да не е целта на практиката.“
(Полицейски служител, Франция)

Както се наблюдава в Австрия, адвокатите не могат да участват в разпита на подзащитните и поради тази причина предпочитат да не присъстват, а да посъветват клиентите си преди разпита. Един полицейски служител казва, че на практика подсъдимият почти никога не се обажда на адвоката с молба да дойде на разпита. Вместо това, щом чуят, че адвокатът не може да участва в разпита и че трябва да стои пасивно, подзащитните се отказват от правото си на присъствие на адвокат. Освен това разходите за адвокат са стимул за подзащитните да се откажат от правото си на присъствие на адвокат по време на полицейския разпит: подзащитните осъзнават, че няма да имат полза от това да платят за адвокат, който само седи пасивно.

Адвокатите обаче изтъкват, че в случаите на нарушаване на права те обикновено се намесват в разпита, за да защитят правата на подзащитния. Някои полицейски служители подкрепят тази практика. Един полицейски служител съобщава, че адвокатите могат да се намесят в разпита, ако полицията прилага недопустими методи, като например задаване на подвеждащи въпроси. След разпита адвокатите преглеждат протоколите от разпитите заедно с клиентите си и ако нещо е било отразено неправилно, те внасят поправки. Един адвокат казва, че това е много важно, тъй като подзащитните обикновено не смеят да настояват за тези поправки.

Интервюираните адвокати от Гърция също подчертават, че ролята на адвоката е да следи за хода на разпита и за спазването на правата на подзащитния; той се намесва само ако стане свидетел на нещо незаконно, което нарушава правата на подзащитния.

Един полицейски служител от Дания много точно обобщава този аспект:

„Ролята на адвоката е винаги една и съща, независимо от ситуацията. В моите очи той може да гарантира, че няма да нарушим правата на човека.“

(Полицейски служител, Дания)

Същият полицейски служител обаче добавя, че адвокатите не трябва да прекъсват разпита:

„Обикновено казвам на адвоката, точно защото някои са по-склонни да прекъсват от други, но обикновено им казвам, че не желая адвокатът да казва на подсъдимия какво трябва да каже, но винаги сте добре дошли да поискате почивка. И след това напускам залата.“

(Полицейски служител, Дания)

Всички адвокати от Дания са на мнение, че могат да поискат почивка и да задават въпроси по време на разпита, но не могат да прекъсват, за да съветват заподозрения по конкретен въпрос.

„Не можете да се намесвате в разпита, тъй като това трябва да са показания на заподозрения, но можете да поискате почивка, което е особено справедливо при дълги разпити. Но директните съвети по отделните въпроси, това не е уредбата съгласно Процесуалния кодекс. Това не е и начинът, по който той функционира на практика. Но често се случва накрая Вие [адвокатът] да кажете: "Мисля, че пропускаме две неща" [...]“ (Адвокат, Дания)

Според половината от подзащитните, интервюирани в Дания, адвокатите им са имали възможност да спрат разпита, за да ги посъветват. Един от тях разказва, че адвокатът му се е възползвал от тази възможност и няколко пъти е прекъсвал разпита, за да поговори с подсъдимия в съседна стая насаме. Освен това адвокатът неколккратно посъветвал подзащитния да не отговаря на даден въпрос. Другият обвиняем съобщава, че не е било необходимо адвокатът да се възползва от възможността да спре разпита, тъй като адвокатът и подзащитният са били добре подготвени.

В България и Румъния, от друга страна, адвокатите имат по-активна роля и могат да се намесват, като съветват клиентите си, задават въпроси и дори спират разпита. Всички интервюирани адвокати от България единодушно отбелязват, че адвокатите могат да се намесват по време на разпита, като:

- консултират своите клиенти;
- задават въпроси;
- искат разяснения;
- правят изявления;
- прекъсват разпита и заявяват, че подзащитният няма да говори повече;
- искат преформулиране на въпросите, ако са подвеждащи;
- искат преработване на протокола, така че да отразява правилно отговорите на подзащитния;
- съветват подзащитния да не подписва протокола;
- искат прекъсване, за да проведат разговор с подзащитния.

Единственото нещо, което адвокатите не могат да правят, според повечето от интервюираните адвокати, е да говорят от името на подзащитния, въпреки че един от интервюираните заявява, че редовно го прави, ако подзащитният е твърде объркан и не би могъл да разкаже ясно какво се е случило. Друг интервюиран отбелязва, че адвокатът може да „редактира“ показанията на подзащитния, като добавя подробности. Един конкретен елемент, който един от интервюираните споделя, а друг косвено потвърждава, е, че адвокатите често съветват клиентите си да не говорят в началния етап на разследването, когато не се знае много за това в какво точно е обвинено лицето.

С две изключения, всички интервюирани специалисти в Румъния посочват, че адвокатите не участват активно в разпитите в практиката. Един адвокат и един полицейски служител заявяват, че адвокатите могат да задават въпроси само на края:

"Адвокатът може да обсъжда теми поверително с клиента преди разпита. Адвокатът присъства по време на разпита и може да задава въпроси, след като подзащитният е направил изявлението си. Това също се записва. Но адвокатът не може да влияе на показанията на подзащитния, като добавя „кажи това“ или „не казвай това“. Адвокатът винаги присъства на разпита.

Адвокатите понякога се намесват, въпреки забраната за това. Това не е нормално, тъй като адвокатът вече е провел конфиденциален разговор с подзащитния."

(Полицейски служител, Румъния)

Специализирана помощ за подзащитни деца

Във всички изследвани държави членки повечето от интервюираните смятат, че задължителната помощ на адвокат е средство за специализирана помощ, предоставяна на децата подзащитни по време на разпит.

В България интервюираните съобщават и за възможността педагогически специалисти и психолози да бъдат поканени да участват в разпита. По подобен начин, според някои интервюирани в Полша, някои деца подзащитни, като например деца с умствени увреждания, се разпитват в присъствието на психолог. Редица интервюирани в Дания и Румъния посочват, че социалните служби и службите за закрила на детето се ползват за предоставяне на специализирана помощ. На разположение са също и специално предназначени за целта, специално оборудвани стаи за разпит на деца подзащитни, както съобщават интервюираните в България и Нидерландия.

Освен това няколко от интервюираните в България, Дания, Франция, Гърция и Нидерландия посочиха като пример за специализирана помощ наличието на специализирани следователи или полицейски звена, занимаващи се с деца подзащитни.

*За повече информация относно работата на FRA в областта на съобразеното с интересите на детето правосъдие и създадените процесуални гаранции за случаите, когато децата участват в наказателното производство, вж. FRA (2018 г.) *Children's rights and justice — Minimum age requirements in the EU („Правата на децата и правосъдието — Минимални възрастови изисквания в ЕС“)* и проучването на FRA *Child-friendly Justice („Правосъдие, съобразено с интересите на детето“)*.*

4

Права на защита на лица, арестувани въз основа на ЕЗА

ОСНОВНИ КОНСТАТАЦИИ

- Предоставянето на информация относно възможността за даване на съгласие за „предаване“ — прехвърляне в друга държава членка на ЕС — е специфичен проблем, характерен за случаите, свързани с ЕЗА. Няколко респонденти твърдят, че не са разбрали смисъла на даването на такова съгласие, което ги е накарало да вземат решения, противоречащи на техните интереси. Например някои от тях са вярвали, че ще останат в държавата, в която са задържани, или че ще им бъде позволено да се върнат сами в издаващата държава.
- Предвид трансграничния характер на делата, свързани с ЕЗА, езиковите бариери често възпрепятстват ефективното упражняване на правото на подзащитните да бъдат информирани, включително относно правото на адвокат. Това се задълбочава, когато националните органи не проверяват дали подзащитният разбира предоставената информация, особено когато не присъства адвокат.
- Като цяло изпълняващите държави членки зачитат правото на помощ и представителство от адвокат в производството по предаване по ЕЗА. Въпреки това предизвикателствата, посочени във вътрешните производства, се отнасят и за производствата по предаване в изпълняващите държави членки.
- Що се отнася до предоставянето на информация на подзащитните относно правото им на достъп до адвокат в издаващата държава членка, както и до ефективния достъп до адвокат на практика, констатациите разкриват системни недостатъци. Изпълняващите органи обикновено не се чувстват компетентни да коментират правата в други държави, поради което не информират лицата, арестувани по силата на ЕЗА, за правото им да се свържат с адвокат и да го назначат в издаващата държава членка и/или не оказват достатъчно съдействие на подзащитните при назначаването на адвокат там. На практика роднините на подзащитните и/или адвокатите в изпълняващите държави членки често запълват този пропуск, като прибегват до свои лични контакти, включително чрез различни професионални сдружения, като по този начин улесняват достъпа на подзащитните до процесуално представителство в издаващата държава членка.

В настоящата глава се анализира до каква степен лицата, по отношение на които е издадена ЕЗА, се ползват от процесуалните си права. С приемането на Рамковото решение за ЕЗА ЕС замени традиционната система за екстрадиция и едновременно с това ускори предаването на издирваните лица¹⁰⁴.

Основните характеристики на процедурата са неучастието на изпълнителната власт в режима на екстрадиция, съдебният характер на процедурата, възможността да се даде съгласие за предаване на издаващата държава членка, предаването на собствените граждани на държава членка и премахването на двойната наказуемост за списък с престъпления¹⁰⁵.

¹⁰⁴ Рамково решение 2002/584/ПВР на Съвета от 13 юни 2002 г. относно европейската заповед за арест и процедурите за предаване между държавите членки — Декларации, направени от някои държави членки при приемането на Рамковото решение, ОВ 2002 L 190, 18 юли 2002 г.

¹⁰⁵ За кратко описание на неговия механизъм вж. също Европейския

портал за електронно правосъдие и за по-подробна информация вж. Европейска комисия (2017), *Наръчник за издаване и изпълнение на европейска заповед за арест*, С (2017) 6389 final, Брюксел, 28 септември 2017 г.; и Евроюст (2018), *съдебна практика на Съда на Европейския съюз относно европейската заповед за арест*, октомври 2018 г. (актуализирана на 15 ноември 2018 г.).

Таблица 2: Държави членки, в които са проведени интервюта, и държави на задържане

Държава членка, в която е проведено интервюто	Брой на интервюираните подзащитни	Държава на ареста
AT	5	2 — AT 2 — DE 1 — ES
BG	6	2 — EL 1 — RO 1 — ES 1 — DE 1 — PL
DK	4	1 — DK 1 — ES 1 — CH 1 — SE
EL	4	3 — EL 1 — CY
FR	3	2 — ES 1 — RO
NL	2	2 — NL
PL	7	4 — UK 1 — ES 1 — DE 1 — FR
RO	4	1 — CZ 1 — ES 1 — DE 1 — BE

Източник: FRA, 2019

Всички държави членки, в които са проведени интервюта, са изпълнили Рамковото решение за ЕЗА и седем (всички с изключение на Дания) са приели директивите за наказателнопроцесуалните права¹⁰⁶.

Подзащитните, с които са проведени интервюта относно ЕЗА, в повечето случаи с които са проведени интервюта относно ЕЗА, в повечето случаи изтърпяват присъди в държавите, в които са проведени интервюта. По-голямата част от тях са били арестувани в държави, различни от тези, в които са проведени интервюта.

В Таблица 2 е представена разбивка на броя на подзащитните, интервюирани във всяка държава членка държавите, в които са били арестувани.

Всички останали категории интервюирани - полицейски служители, адвокати, прокурори, съдии и членове на наблюдаващите органи - разказваха само за ситуацията в собствената си държава членка.

4.1 Право на информацията относно процесуалните права и съдържанието на ЕЗА

Член 1 от Директива 2012/13/ЕС относно правото на

информация разширява правото на получаване на информация за процесуалните права и до лицата, които са обект на производство по ЕЗА. Член 5 от Директивата предвижда, че лицата, задържани въз основа на ЕЗА, получават незабавно декларация за правата, написана на прост и достъпен език. Съгласно приложение II към директивата тази декларация следва да информира лицата за:

- правото им да бъдат информирани за съдържанието на издадената срещу тях ЕЗА;
- правото им на достъп до адвокат, включително правото на безплатна правна консултация и условията за нейното получаване;
- правото им на устен и писмен превод на ЕЗА;
- възможността за даване на съгласие за предаване;
- правото им да бъдат изслушани от съдебен орган.

4.1.1 Информация за процесуалните права

Преобладаващата част от интервюираните от всички категории в държавите членки съобщават, че лицата, арестувани по силата на ЕЗА, получават информация за процесуалните права. Начинът на предоставяне на информацията обаче е различен, а констатациите показват, че понякога на арестуваните лица не се предоставя декларация за правата при производството по ЕЗА. Например във Франция всички съдии, прокурори и адвокати потвърждават, че лицата, арестувани въз основа на ЕЗА, трябва да бъдат информирани както писмено, така и устно за своите права. Компетентният прокурор трябва да предостави тази информация. В противен случай процедурата може да бъде обявена за недействителна. Адвокатите обаче подчертават, че това не винаги е така, тъй като Касационният съд е постановил, че предоставянето на информация само устно не води до нищожност на ареста.

Интервюираните, които са били арестувани въз основа на ЕЗА, дават отговори за информацията, предоставена в държавата, в която са били арестувани. Както бе споменато по-рано, тя е различна от държавата членка, в която са проведени интервюта; поради това е трудно да се направи разграничение между осемте държави членки, в които са проведени интервюта. Интервюираните лица изтъкват и други проблеми, например забавяне на предоставянето на информация и липса на потвърждение, че арестуваните лица са разбрали правата си. Изявленията на арестуваните лица предоставят някои подробности за това как информацията се предоставя на практика.

По-голямата част от подзащитните, към които е насочена ЕЗА и които са били интервюирани в Австрия (трима от петима), съобщават, че са били информирани за правата си.

¹⁰⁶ Вж. Вж. Европейска съдебна мрежа (ЕСМ), *Статут на прилагане на правните инструменти на ЕС*; за състоянието на изпълнението на Рамковото решение относно европейската заповед за арест вж. *Европейската съдебна мрежа (ЕСМ) (2018)*, последно прегледана на 5 декември 2018 г.; за състоянието на прилагането на Директива 2012/13/ЕС вж. *Европейската съдебна мрежа (ЕСМ) (2018)*, последно прегледана на 11 октомври 2018 г.; за състоянието на прилагането на Директива 2013/48/ЕС

вж. *Европейската съдебна мрежа (ЕСМ) (2018)*, последно прегледана на 25 април 2019 г.; а за състоянието на прилагането на Директива 2010/64/ЕС вж. *Европейската съдебна мрежа (ЕСМ) (2018)*, последно прегледана на 8 март 2019 г..

По-специално, двама интервюирани споделят, че представителите на затворническите власти са били много дружелюбни и търпеливи и подзащитните са имали чувството, че могат да задават въпроси, ако искат. Двама интервюирани обаче съобщават, че са имали чувството, че полицията не се е интересува дали са разбрали информацията за правата си. Две интервюирани в България лица никога не са били информирани за правата си. Други двама съобщават за забавяне при получаването на такава информация. Всички те са разбрали предоставената им информация, обикновено с помощта на адвокат. Въпреки това, както съобщават всички арестувани лица, властите не са предприели никакви мерки, за да се уверят, че те действително разбират правата си. В Гърция ситуацията е още по-обезпокоителна. Всички интервюирани са били също така задържани едновременно и като подзащитни във връзка с вътрешни за страната престъпления, така че за тях е било трудно да разграничат каква информация за правата им е била предоставена специално за случая, свързан с ЕЗА. Всички интервюирани, които са били арестувани в Гърция по ЕЗА, съобщават, че не са били информирани за процесуалните си права нито устно, нито писмено. Никой не съобщава, че е получил декларация за правата или че прокурорите са му разяснили правата.

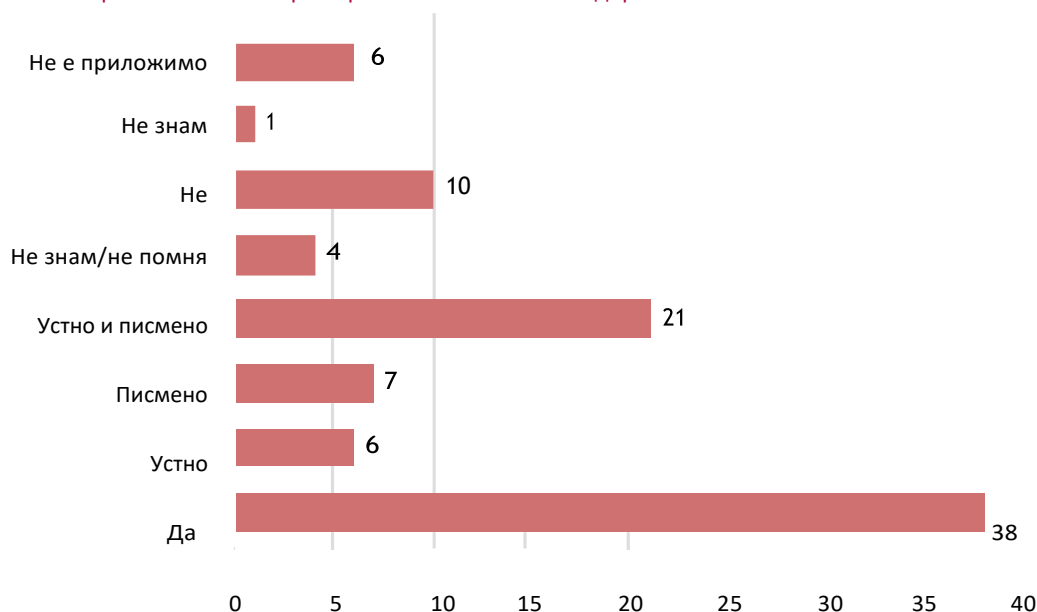
„На 15 ноември 2017 г. бяхме изправени пред прокурора във връзка с ЕЗА [...]. Секретариатът на прокуратурата ни даде документ на гръцки език и друг на български [...]. От втория се информирах за причината, поради която ЕЗА е издадена в България [...]. Не можах да прочета заповедта на гръцки език, но трябваше да я подпиша [...]. Имаше преводач от [Северна] Македония [...]. Аз можах да разбера половината от информацията, която той превеждаше [...]. А аз не знаех гръцки език.“
(Подзащитен по ЕЗА, Гърция)

От интервюираните в Румъния, които са били арестувани в други държави членки, половината съобщават, че са получили информация за правата си както в устна, така и в писмена форма, докато едно лице съобщава, че е получило такава информация само в писмена форма, а друго съобщава, че е получило информацията само в устна форма. Интервюираните във Франция лица, които са били арестувани в други държави членки, са били информирани за правата си устно и писмено, въпреки че един от тях съобщава за забавяне при предоставянето на съответната информация и че е бил информиран само устно. Всички арестувани и интервюирани в Полша лица, с изключение на едно, съобщават, че са получили информация както устно, така и писмено, въпреки че моментът, в който е била предоставена декларацията за правата, е различен. Например един от подзащитните съобщава, че е получил информация устно в полицейския участък, а декларацията за правата е получил едва след съдебното заседание, докато е бил задържан преди предаването си. Трима от интервюираните подчертават и езиковата бариера. Тъй като не са говорили езика на държавата, в която са били арестувани, те не бяха сигурни за предоставената им информация.

„Сигурно съм получил някаква информация, но не я разбрах. Нямах информация на полски език.“
(Подзащитен по ЕЗА, Полша)

„Най-вероятно [полицейските служители] са ме информирали [за правата ми], но не съм сигурен, защото не ги разбирах. Документите, които ми бяха дадени за подпис, също бяха на чуждия език [...] Не разбирах никаква информация [която ми даваха], нито писмена, нито устна.“
(Подзащитен по ЕЗА, Полша)

Фигура 2: Информирани ли са лицата, арестувани въз основа на ЕЗА, за своите процесуални права?
Отговори от всички интервюирани от всичките осем държави членки

Източник: FRA,
2019 г.

4.1.2 Информация за съдържанието на ЕЗА и за съгласието за предаване

Правото на получаване на информация за ЕЗА и нейното съдържание като цяло се зачита, както се вижда от констатациите. Обикновено обаче има разлика в това кога се предоставя такава информация и понякога се наблюдават проблеми и забавяния, особено ако е необходим превод. Например две лица, интервюирани във Франция, съобщават за трудности с разбирането на предоставената информация, тъй като не са разбрали езика, на който са говорили служителите на полицията. Те подчертават, че не са били положени усилия да им се помогне да разберат тази информация, тъй като разследващите в страните на арестуването им не са използвали преводач и не са се опитали да предоставят документи на френски език. Те смятат, че полицията дори се е държала заплашително или нелюбезно.

Предоставянето на информация относно възможността за даване на съгласие за предаване се очертава като проблем. Много интервюирани споделят, че такава информация или не е била предоставена, или е била разбрана погрешно. Например всичките пет лица, арестувани въз основа на ЕЗА, интервюирани в Австрия, съобщават, че не са били информирани или посъветвани за възможността да дадат съгласие за предаване. В Румъния половината от интервюираните лица, арестувани въз основа на ЕЗА, също съобщават, че не са получили никаква информация или съвет относно възможността да дадат съгласие за предаване. В няколко случая арестуваните интервюирани лица са имали проблеми с разбирането и това ги е накарало да вземат решения, противоречащи на техните интереси. Например интервюираните в България лица са разбрали по различен начин информацията за възможността за даване на съгласие. Някои от тях са били накарани да вярват, че ще останат в страната, в която са арестувани, или че ще им бъде позволено

да се върнат в издаващата държава. Друго лице, интервюирано в Полша, подчертава факта, че не е разбрало правилно последиците от съгласието си за предаване.

„Направих огромна грешка, като се съгласих да бъда прехвърлен обратно в Полша [...], във Франция условията са съвсем различни — в затворническата килия има душ, паста за зъби в нормална туба, плазмен телевизор, самобръсначки и нормален крем за след бръснене [...]. Ако знаех това, което знам сега, никога нямаше да се съглася да бъда транспортиран обратно в Полша.“

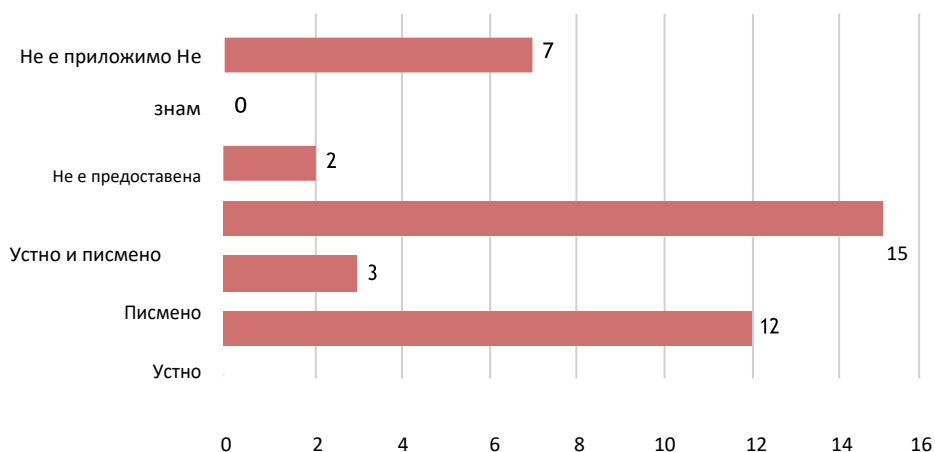
(Подзащитен по ЕЗА, Полша)

Само едно лице, интервюирано в Дания, съобщава, че както полицията в изпълняващата държава членка (Испания), така и адвокатът му са дали съвети относно последиците от предаването. Друг от интервюираните в Дания не смята, че е бил посъветван по въпроса, но е бил много наясно с последиците.

4.2 Право на консултиране и представителство от адвокат

Директива 2013/48/ЕС разширява обхвата на всички аспекти на правото на консултиране, защита и представителство от адвокат, приложимо към редовните наказателни производства, до лицата, които са обект на производство по ЕЗА (член 10, параграф 1, точка 2). Това включва предоставяне на информация на съответните лица относно правото им на достъп до адвокат, както е посочено в предходната глава. В Директива 2013/48/ЕС се установява и правото на "двойно" процесуално представителство както в издаващата, така и в изпълняващата държава членка. Правото на достъп до адвокат, по-специално, включва:

Фигура 3: Информирани ли са арестуваните лица за съдържанието на издадената срещу тях ЕЗА? Отговори от всички интервюирани от всичките осем държави членки

- правото на арестуваните лица да бъдат информирани за правото си да си изберат адвокат в издаващата държава членка (член 10, параграф 4);
- правото на арестуваните лица да поискат от органите на изпълняващата държава членка да информират органите на издаващата държава членка за желанието им да упражнят правото си на назначаване на адвокат там (член 10, параграф 5);
- правото на арестуваните лица да получат информация, която да им помогне да си изберат адвокат в издаващата държава членка (член 10, параграф 5).

Що се отнася до предоставянето на информация относно правото на достъп до адвокат, ситуацията и проблемите изглеждат същите, както при предоставянето на информация относно всички други процесуални права. Като цяло информацията се предоставя, най-вече устно, но не винаги в писмена форма. Констатациите показват още, че правото на помощ и представителство от адвокат в изпълняващата държава членка като цяло се спазва. Констатациите обаче разкриват големи системни недостатъци по отношение на правото на достъп до адвокат в издаващата държава членка. Както предоставянето на съответната информация по този въпрос, така и практическото упражняване на това право са силно проблематични.

4.21 Информация за достъпа до адвокат

Сред интервюираните от Полша, които са били арестувани въз основа на ЕЗА, един е бил информиран за правото си на достъп до адвокат писмено, двама са били информирани устно, а един е бил информиран и по двата начина. От шестте лица, арестувани и интервюирани в България, само едно съобщава, че е получило

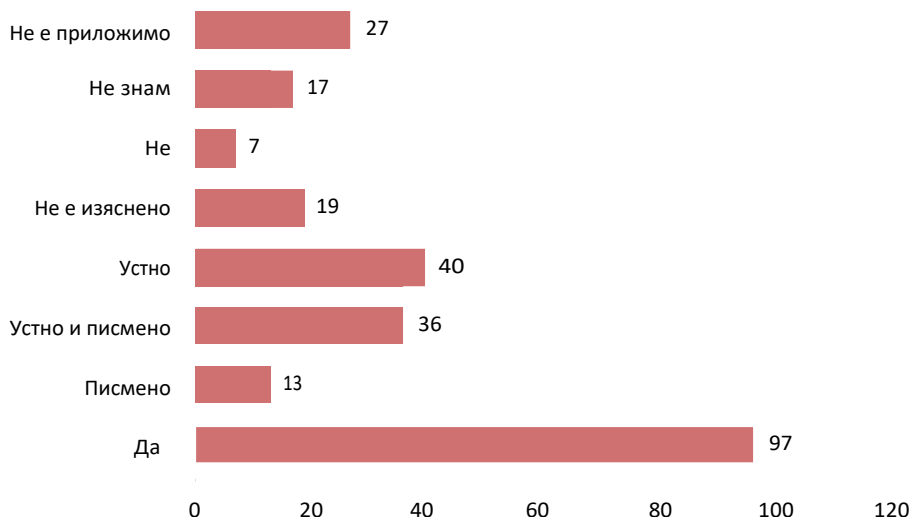
тази информация в писмен вид, а двама съобщават, че изобщо не са получили такава информация. В Румъния три от арестуваните лица са получили тази информация устно и само едно - писмено, въпреки че четирима адвокати от Румъния са на мнение, че тази информация е предоставена писмено. В Гърция интервюираните прокурори казват, че предоставят тази информация само устно. В България, Франция, Полша и Румъния съдиите, прокурорите и полицейските служители съобщават, че предоставят такава информация както устно, така и писмено. Адвокатите във Франция обаче подчертават, че съгласно националната съдебна практика предоставянето на тази информация само устно не се счита за нарушение на правото на защита и не води до нищожност на ареста.

Адвокатите в България са разделени в мненията си по въпроса дали информацията се предоставя устно и/или писмено. В Дания, както потвърждават специалистите, информацията се предоставя само устно, тъй като Директива 2013/48/ЕС не е въведена. В Нидерландия двете арестувани лица и двама от интервюираните адвокати заявяват, че предоставената информация е подробна и че изпълняващите полицейски служители винаги подчертават необходимостта от наличие на адвокат в изпълняващата държава.

4.22 Упражняване на правото на помощ и представителство от адвокат в изпълняващата държава членка

Изглежда, че правото на помощ и представителство от адвокат в изпълняващата държава членка се спазва във всички изследвани държави членки.

Фигура 4: Информирани ли са лицата за правото си на достъп до адвокат? Отговори от всички интервюирани от всичките осем държави членки

Източник: FRA, 2019 г.

Във всички държави членки процесуалното представителство е задължително в случаите, свързани с ЕЗА и се организира от изпълняващите органи, освен ако подзащитните не желаят да се свържат със собствен адвокат.

Въпреки това се открояват някои проблеми. Например четирима интервюирани в Австрия съобщават, че полицията в изпълняващата държава членка не им е помогнала да се свържат с адвокат. По подобен начин интервюираните във Франция лица, които са били арестувани въз основа на ЕЗА в други държави членки, с едно изключение, съобщават, че не са получили никаква помощ за връзка с адвокат, особено поради липсата на подходящ превод. И тримата интервюирани не са могли да разговарят с адвокатите си преди да бъдат разпитани от полицията. Двама от тях обясняват, че това се дължи на езиковата бариера. Двама от интервюираните са били представявани от адвокат по време на съдебните производства в изпълняващата държава членка, докато третият — не. Двама от интервюираните от Полша също така заявяват, че не са могли да се консултират на място с адвокат, въпреки че за съдебното заседание адвокат е бил осигурен. В първия случай това се дължи на езиковата бариера между подзащитния и адвоката; във втория случай адвокатът е присъствал в съдебната зала, но интервюираният е бил в затвора и е участвал в заседанието само чрез видеовръзка.

Един от подзащитните, интервюирани в България, описва проблема със забавянето на получаването на помощ от адвокат:

„Не [не успях да говоря с адвоката насаме]. Беше нещо като пет минути, дори по-малко, навън. Влязохме в съдебната зала веднага. След това, когато излязохме, докато преводачът отиде до тоалетната, и тъй като той [адвокатът] говореше малко руски, аз се опитах, но не можахме да се разберем какво точно се случва. Междувременно преводачът излезе и просто си тръгна.“
(Подзащитен по ЕЗА, България)

Друг подзащитен, интервюиран във Франция, описва проблеми с устния превод:

„Не, изобщо не съм разговарял с адвокат преди разпита в полицията. Именно в полицията беше упражнен натиск върху мен да подпиша документи на испански език, които не разбирах, доста преди да се срещна с адвокат. А когато се видях с адвоката, това беше безполезно, тъй като той не говореше френски и нямаше преводач. Единственият път, когато успях да поговоря насаме с адвоката в Испания, беше няколко минути преди видеоконференцията със

съдията. Но това не се оказа особено полезно, той просто обясни процедурата чрез преводач и че ще подаде молба за освобождаване под гаранция. Дори след тези обяснения бях напълно изгубен в процедурата.“

(Подзащитен по ЕЗА, Франция)

4.2.3 Информация и упражняване на правото на помощ и представителство от адвокат в издаващата държава членка

Както беше отбелязано по-горе, лицата, арестувани въз основа на ЕЗА, имат право на „двойно представителство“, което означава, че те имат право на достъп до адвокат в изпълняващата държава, където са арестувани, както и в издаващата държава, където е извършено предполагаемото престъпление или трябва да бъде изтърпена присъдата. Няколко интервюирани подчертават важността на представителството в издаващата държава членка. Адвокат от Австрия обяснява, че основният й правен съвет в случай на ЕЗА е незабавно да се получи достъп до правни консултации в издаващата държава членка, тъй като ЕЗА може да бъде оспорена само въз основа на няколко строги правни основания в изпълняващата държава членка. Всъщност, както потвърждава съдебната практика на Съда на ЕС, предаването след арест по силата на ЕЗА може да бъде оспорено само въз основа на основанията за неизпълнение, предвидени в рамковото решение относно ЕЗА; тези основания могат да бъдат задължителни или незадължителни.¹⁰⁷ Това е така, освен ако въз основа на фактите по делото не съществува реален риск съответното лице да бъде изложено на нечовешко или унизително отношение¹⁰⁸ или да бъде нарушено правото му на справедлив процес поради липсата на независимост на издаващия съдебен орган.¹⁰⁹ Адвокатите на защитата от Нидерландия, които имат опит в областта на ЕЗА, също отбелязват значението на процесуалното представителство в издаващата държава членка преди предаването на арестуваното лице, тъй като то може да помогне на първо място за предотвратяване на предаването. Например в много случаи е възможно адвокатът в издаващата държава да осигури отмяна на ЕЗА, като уреди отпадането на обвиненията преди изпълнението й.

Отговор: „Не мога да кажа: „Той не го е направил“ [това, в което е обвинен подзащитният в издаващата държава]. Това не е аргумент. Но адвокатът, който е уреден там, може да направи това. Това е и цялата идея на „двойната защита“. Да се разреши проблемът.“

Въпрос: „Докато подзащитният все още е тук?“

¹⁰⁷ При наличие на задължително основание изпълнение на ЕЗА от изпълняващия орган не се допуска; при наличие на незадължително основание изпълняващият съд може да реши да отхвърли или да одобри изпълнение на ЕЗА: член 3 и член 4 от Рамково решение 2002/584/ПВР на Съвета от 13 юни 2002 г. относно европейската заповед за арест и процедурите за предаване между държавите членки —

Декларации, направени от някои държави членки при приемането на Рамковото решение, ОВ 2002 L 190, 18 юли 2002 г.

¹⁰⁸ Съд на Европейския съюз, Съединени дела C-404/15 и C-659/15 PPU [GC] [Общ съд], *Pál Aranyosi u Robert Căldăraru*, 5 април 2016 г., параграф 80 и следващи и диспозитив.

¹⁰⁹ Съд на Европейския съюз, Дело C-216/18 PPU [GC] [Общ съд], *LM срещу Minister for Justice and Equality*, 25 юли 2018 г.

Отговор: „Ами, идеята е или да се уреди, или да се оттегли ЕЗА. Или когато това не е възможно, някой, който се прехвърля в издаващата държава, да пристигне в ситуация, която е овладяна. И той вече знае — „Значи, това е въпросът“, информиран е за цялото производство, информиран е за правата си в тази държава, изчистени са въпросите например за успешна молба за освобождаване в момента на пристигането му. Виждате ли, моят съвет към клиентите винаги е — при първата ни среща: „Знаете ли, най-добрият резултат, който мога да постигна за Вас, е съдът в Амстердам да откаже екстрадицията Ви. Когато това се развие успешно, аз съм свършил много добра работа. Това обаче означава, че трябва да останете в Нидерландия до края на живота си. Защото в момента, в който пресечете границата, целият цирк започва отначало.“ За Нидерландия сигнализирането ще бъде преустановено, но си остава същото във всички останали държави членки. Така че най-добрият съвет, който мога да Ви дам, е да си намерите много добър адвокат в издаващата държава. И със сигурност може да успеете да постигнете много в някои държави.“

(Адвокат, Нидерландия)

Друг адвокат, интервюиран във Франция, също подчертава, че двойното процесуално представителство е от полза за лицето, за което е поискана ЕЗА и което е арестувано. Според него адвокатът в издаващата държава може да се опита да спре ЕЗА или да ограничи продължителността на присъдата за съответното лице, ако делото е старо и се прилага давност, а лицето все още не е съдено в издаващата държава. Адвокатът в изпълняващата държава може да оспори валидността на ЕЗА, за да даде време на адвоката в издаващата държава да работи по самите обвинения.

В пет от осемте държави членки, в които бяха проведени интервюта (Австрия, Франция, Нидерландия, Полша и Румъния), изпълняващите органи изглежда предоставят информация на лицата, арестувани въз основа на ЕЗА, относно правото им да се свържат с адвокат в държавата членка, издала ЕЗА. Във Франция например прокурорът трябва да информира арестуваното лице, че то може да поиска помощ от адвокат по свой избор или от адвокат по линия на правната помощ в издаващата държава членка. Такава молба трябва да бъде предадена незабавно на съответния съд в издаващата държава. По подобен начин в Нидерландия, ако лице, арестувано въз основа на ЕЗА, поиска адвокат от издаващата държава членка, прокурорът трябва да уреди това чрез органите на издаващата държава членка¹¹⁰.

От друга страна обаче реалният достъп до адвокат в издаващата държава членка като че ли е проблематичен, тъй като органите просто информират арестуваните лица за правото им да имат адвокат в издаващата държава, но не предоставят никаква помощ в това отношение. Съдиите и прокурорите от Румъния потвърждават, че случаят е такъв, когато издаващата държава е Румъния. Адвокатите в Полша подчертават, че отговорността за назначаване на адвокат в държавата членка, в която се извършва арестът, се носи единствено от арестуваното лице, което само трябва да се свърже с адвокат.

Например, много често с адвокатите се свързват роднините на подзащитния. Същият, изглежда, е случаят, когато адвокатите трябва да се свържат с колегите си в другата засегната държава членка, независимо дали става въпрос за издаваща или изпълняваща държава членка. В Нидерландия също така изглежда, че нидерландските адвокати като цяло помагат на подзащитните да се свържат с адвокати в издаващата държава членка. Един съдия от Нидерландия дава полезно обяснение и посочва, че съдилищата в неговата страна са постановили, че това задължение не включва самото осигуряване на адвокат, а по-скоро включва информиране на прокурора в издаващата държава за искането на подзащитния за адвокат. В този конкретен случай фактът, че издаващата държава не е осигурила помощта на адвокат, не се счита за основателна причина за отлагане на предаването на арестуваното лице. Съдия от Австрия заявява, че според неговия опит никой не се е възползвал от възможността да се свърже с адвокат в издаващата държава членка, въпреки че това право очевидно е надлежно обяснено. Трите интервюирани лица в Австрия, арестувани въз основа на ЕЗА, потвърждават това, тъй като съобщават, че не са поискали да имат адвокат в издаващата държава членка преди предаването си.

В останалите три изследвани държави членки (България, Дания и Гърция) изглежда, че не се предоставя никаква информация или помощ при назначаването на адвокат в издаващата държава членка. Както отбелязват двама интервюирани — съдия от България и прокурор от Гърция, назначаването на адвокат в издаващата държава членка се счита за въпрос, който е от компетенцията само на същата тази държава.

„Работим по гръцкото право [...]. Ако подзащитният има въпрос, прокурорът го информира за правата му [...]. Информацията за издаващата държава членка не е от нашата компетентност.“

(Прокурор, Гърция)

„В България винаги ги уведомяваме, че имат право на адвокат във връзка с изпълнението на ЕЗА в България [...]. Но се съмнявам, че някой да уведомява [тях], че лицето има право на адвокат и в другата държава. Не мисля, че това е много голям пропуск или нарушение, защото в крайна сметка ние сме български съдии, познаваме българското право и няма как да знаем какви права предоставя чуждото наказателно право на лицето, което задържае [...].“

(Съдия, България)

В Дания само един полицейски служител съобщава, че лицата са информирани за правото си да назначат адвокат в издаващата държава членка. Останалите четирима полицейски служители и всички съдии и прокурори, с които са проведени интервюта в Дания, не са сигурни дали арестуваните лица са информирани и дори дали е необходимо да бъдат информирани. В същото време всички интервюирани адвокати съобщават, че арестуваните лица не са информирани.

¹¹⁰ Netherlands, Dutch Surrender Act (Overleveringswet), 29 април 2004,

Освен това от всички интервюта с арестувани лица става ясно, че получаването на информация и, което е важно, на съдействие от страна на властите при осъществяването на контакт с адвокат в издаващата държава членка е проблематично. Всички интервюирани лица в Австрия, България, Дания, Гърция, Полша и Румъния споделят, че не са получили необходимата информация или съдействие за установяване на връзка с адвокат в издаващата държава. Едно от интервюираните лица в Австрия дори съобщава, че изпълняващите органи не са му позволили да се свърже с адвоката си в издаващата държава членка. В Нидерландия арестуваните лица съобщават, че полицията не оказва съдействие за намиране на адвокат в издаващата държава членка. От трите арестувани лица, интервюирани във Франция, едното е знаело предварително за това право, докато другите две лица са били информирани за правото си да се свържат с адвокат в издаващата държава. Единият от тях е разбрал, че има право да ползва адвокат в издаващата държава, едва когато пристигне там, а не докато все още е задържан в издаващата държава. Един от подзащитните описва тази липса на права за двойно представителство:

„Имах телефонния номер на адвокат в Унгария, но полицията не ми позволи да се обадя. Тук, в затвора, написах молба, че трябва да говоря с адвоката в Унгария за това, което се случи тук и в Унгария, но полицията не ми позволи. Не знам [защо полицията отказа да се свърже с унгарския ми адвокат]“
(Подзащитен по ЕЗА, Австрия)

Бяха идентифицирани и други практически проблеми, свързани с двойното представителство. Двама адвокати от Нидерландия изтъкват конкретно две предизвикателства. Първото се отнася до финансовата страна: често адвокатите в издаващата държава изискват да се извърши предварително плащане. Това обаче не винаги е възможно. Освен това назначеният от държавата адвокат в издаващата държава може да не разполага с подходящи експертни познания или езикови умения, или дори с желание да си сътрудничи с адвоката в изпълняващата държава. По-специално, адвокатът се нуждае както от познания по чужди езици, така и от експертни познания за воденето на дела, свързани с ЕЗА. Един адвокат очертава тези проблеми:

„Предпочитам да използвам собствената си мрежа от адвокати. Защото езикът е основен проблем. И после на този човек се назначава адвокат в Унгария, но той не говори английски или немски. Поради тази причина не е възможно да се комуникира с адвоката в другата държава членка. И много голям проблем са финансите и експертизата. Така че или адвокатът изобщо не желае да направи нещо в рамките на правната помощ в конкретната страна. Или пък не знае нищо за наказателното право. Понякога за последното нещата са наред, но когато не знае нищо за ЕЗА, какво можете да направите по въпроса? Аз съм развил собствена мрежа от адвокати, които наистина познават тази материя.“

(Адвокат, Нидерландия)

Обещаващи практики

Документирани на постъпили искания за конкретни адвокати

В Австрия, ако подзащитният поиска конкретен адвокат от издаващата държава членка, полицията записва името в папката по делото. Това гарантира, че ако адвокатът се свърже със съдебния орган, органът вече знае от преписката, че подзащитният има адвокат в издаващата държава и кой е този адвокат, както и че адвокатът на защитата в изпълняващата държава членка вече е бил уведомен. Представителният орган на издаващата държава (консулството) в Австрия се уведомява при постъпване на такова искане от страна на подзащитния.

4.3 Право на правна помощ

В съображения 45 и 48 и член 11 от Директива 2013/48/ЕС се посочва, че държавите членки следва да предоставят правна помощ на лицата, издирвани въз основа на ЕЗА, в съответствие с националното си право, докато не бъде прието законодателство на Европейския съюз по този въпрос. Това законодателство е Директива (ЕС) 2016/1919, която следва да бъде приложена в срок до 25 май 2019 г.

Констатациите показват, че във всички изследвани държави членки, когато действат като изпълняващи държави, лицата, арестувани въз основа на ЕЗА, са информирани и имат достъп до безплатен адвокат, ако не могат да си го позволят. Независимо от общата липса на специални разпоредби за правна помощ по отношение на ЕЗА във всички проучени държави членки, помощта на адвокат в такива производства е задължителна по силата на националното законодателство и адвокатът се предоставя безплатно. Както подчертава един адвокат във Франция, важно е да се предостави информация на лицата, арестувани въз основа на ЕЗА, относно възможността за безплатно назначаване на адвокат. Например един от интервюираните в Полша разказва, че не е поискал адвокат по време на разпита в полицията, просто защото не е бил информиран за това си право на разбираем език. Въпреки това по-късно, преди съдебното производство по изпълнение на ЕЗА, му е бил осигурен адвокат, назначен от държавата.

По-голямата част от интервюираните, арестувани въз основа на ЕЗА, са упражнили правото си на безплатен адвокат. Някои интервюирани по свой избор са решили да не го направят, като например две лица, интервюирани в Румъния, и две лица в Полша.

Констатациите от всички държави сочат още, че арестуваните лица не са могли да участват в подбора на адвокати, дори като поискат например адвокатът да има определени лингвистични способности. Например в Гърция адвокатите се назначават служебно от списък, изготвен от адвокатските колегии. Във Франция и в Нидерландия участието на адвоката се организира чрез списъка на дежурните адвокати. Ако бъде избран адвокат, който не е подходящ за делото, това положение може да бъде поправено чрез правото на съответното лице да освободи първия безплатно назначен адвокат и да поиска друг. Например в Гърция арестуваните лица могат да откажат да бъдат представлявани от назначения им адвокат и да поискат отмяна на първоначалното назначение и безплатно назначаване на друг адвокат. В България, ако арестуваните лица не са доволни от назначения им адвокат, те могат да поискат друг.

Важен въпрос по отношение на безплатно предоставяните адвокати е качеството на предлаганите от тях правни услуги. Както беше споменато, възможно е да се случи така, че на посочения от държавата адвокат да му липсват подходящи експертни познания или езикови умения. Специализацията или опитът на назначения адвокат са важни за производствата по ЕЗА, които са от особен характер. Например три от арестуваните и интервюирани лица в Австрия съобщават, че не са се чувствали ефективно представлявани от назначените им адвокати.

Въпрос: „Защо избрахте частен адвокат? Не бяхте ли доволни от държавния адвокат?“

Отговор: „Да, не бях чак толкова доволен и мисля, че частният адвокат е по-добър в моя случай.“

Въпрос: „Полицията информира ли Ви, че имате право да се свържете с адвокат? Ако да, как Ви информираха и на кой етап от производството?“

Отговор: „Да, той дойде за кратка среща [разпит от съдията, който взема решение за предварителното задържане] и тогава му казах: „няма нужда да идвате на голямата среща [основния съдебен процес], ще си взема частен адвокат. Той каза „добре, добре, Вие ми го казахте това“, и аз му казах името на новия адвокат.“

Въпрос: „Познавахте ли вече този адвокат?“

Отговор: „Чух, че бил добър адвокат, в затвора.“

Въпрос: „Значи не че не сте имали доверие на другия адвокат?“

Отговор: „Те не са едни и същи. Частният адвокат и адвокатът, осигурен от държавата — Вие плащате ли ми пари или не?“

(Подзащитен по ЕЗА, Австрия)

Както съобщава един от членовете на органите за наблюдение на затворите в Гърция, адвокатите не се оценяват, а бюрокрацията и забавянето на плащанията

не мотивират опитните адвокати да приемат дела:

„Искам да добавя, че това е система, която функционира на базата на бюрокрацията, без да се обръща внимание на специализираната правна помощ, защото не всички случаи са еднакви, и без изобщо да се оценява нивото и ефективността на услугите, предоставяни от адвокатите; тази система не работи добре. Тъй като назначаваните адвокати не винаги са най-добрите с оглед на предоставянето на даден конкретен вид защита, както и поради раздутата бюрокрация и големите забавяния в заплащането на адвокатите, които приемат да поемат такива дела, така че няма стимул за адвокатите, които са по-изтъкнати, и т.н.; те нямат причина да поемат такива дела. Но най-вече, повтарям, не се прави оценка на работата, която се извършва по дадено дело, в което се предоставя правна помощ, и следователно няма как да се изключат конкретни адвокати от бъдещи дела, ако се установи, че те се справят зле.“

(Член на наблюдаващ орган, Гърция)

4.4 Право на устен превод

Директива 2010/64/ЕС изисква на лицата, арестувани въз основа на ЕЗА, да се предоставя безплатен устен превод (член 2, параграф 7). Член 11, параграф 2 от Рамковото решение за ЕЗА също включва това право. Това право изисква устният превод да бъде с адекватно качество и засегнатите лица да могат да оспорят неназначаването на устен преводач или да подадат оплакване относно качеството на предоставения устен превод.

Разликите в законодателството и политиката по отношение на правото на писмен и устен превод и информация бяха разгледани в предишния доклад на FRA¹¹¹, докато настоящият доклад има за цел да оцени актуалното прилагане на правата на практика. Самото естество на производствата по изпълнение на ЕЗА, като трансгранични производства, налага използването на устен превод много по-често, отколкото при националните производства.

Констатациите показват, че правото на устен превод се упражнява на практика в делата, свързани с ЕЗА, във всички изследвани държави членки. Всички интервюирани лица, както специалисти, така и арестувани лица, потвърждават това, с изключение на две лица, интервюирани в Румъния, и едно в България. По-специално в България на едно лице е бил осигурен устен превод на език, различен от неговия, макар и с негово съгласие. Един и същ преводач е бил използван за комуникация с адвоката му, но на различните етапи от производството са били използвани различни преводачи. Едно друго интервюирано лице от България съобщава, че е било помолено да плати разходите за устен превод. В Румъния две от интервюираните лица се оплакват, че не им е бил осигурен устен превод или убедително обяснение за отказа, въпреки че такова е било поискано.

¹¹¹ FRA (2016 г.), *Rights of suspected and accused persons across the EU: translation, interpretation and information*, Luxembourg, Publications Office („Права на заподозрените лица и обвиняемите в ЕС: писмен и

устен превод и информация“, Люксембург, Служба за публикации на Европейския съюз).

Етапът, на който действително се предоставя устен превод, обаче е различен. В Полша например, констатациите показват, че на интервюираните е бил осигурен устен превод, макар и на различни етапи и понякога със значително закъснение. На половината от интервюираните е бил осигурен устен превод както в полицейския участък, така и в съда, а на другата половина устен превод е бил осигурен само за целите на съдебното заседание. Във Франция от трите арестувани и интервюирани лица на всички е бил осигурен устен превод по време на съдебното производство, но не и преди това, а именно не веднага след ареста или по време на полицейското задържане. Един от интервюираните споменава, че не е могъл да общува с адвоката, който му е бил назначен по време на ареста, тъй като тогава не е бил осигурен преводач. В Гърция всички арестувани и интервюирани лица също съобщават, че им е бил осигурен устен превод за производството пред компетентния прокурор и съда, но не веднага след ареста им. За разлика от това в Нидерландия две лица, арестувани въз основа на ЕЗА, и двамата адвокати и съдии с опит в областта на ЕЗА съобщават, че се осигурява безплатен устен превод за разпита на подзащитния и за съдебното производство, но също и за всеки контакт между адвоката и подзащитния. Двата адвокати съобщават също, че понякога устен превод се използва и при контактите между адвокатите в издаващата и изпълняващата държава. В Австрия има устни преводачи на разположение по време на всички процесуални етапи

Констатациите разкриват също така значителни поводи за загриженост и проблеми по отношение на качеството на предоставения устен превод. Във всички изследвани държави членки изглежда липсва механизъм за проверка на качеството на устния превод.

„Обясниха ми, доколкото това може да се нарече обяснение. Правеха знаци: „застрелял си някого“. Нямах преводач. Нито в полицейския участък, нито на пристанището. В полицейския участък имах преводач на арабски, който беше безполезен, защото не разбирах [неговата форма на арабски език].“
(Подзащитен по ЕЗА, Франция)

Интервюираните подзащитни в Австрия са на различни мнения по отношение на качеството на устния превод: половината са доволни, а другата половина — не. Двама от тях заявяват, че им се струва, че полицията и съдилищата не проверяват по никакъв начин качеството и точността на устния превод, а трети изразява съмнения дали това се прави. По подобен начин едно от арестуваните лица, интервюирано в Гърция, отбелязва, че не е възможно полицията и съдилищата да проверяват качеството и точността на устния превод. В България половината от интервюираните лица също не са доволни от устния превод и никой не съобщава за методи, използвани от органите, за проверка на качеството на устния превод. Двама дори отбелязват, че е било ясно, че устният превод е бил с лошо качество. На един от интервюираните се е наложило да прибере до директен разговор на английски език със съдията поради лошото качество на устния превод.

„Дадох им възможност да избират: на руски, на български или на английски език. [...] Той се опитваше да говори и на български, и на руски, но накрая разговаряхме със съдията на английски.“
(Подзащитен по ЕЗА, България)

В Полша, въпреки че интервюираните, които преди това са били арестувани, не изразяват съмнения относно качеството на превода, те съобщават, че качеството на превода не е било проверявано. Само в един единствен случай е направен опит за проверка. В Румъния всички интервюирани изтъкват опасения и споделят оплаквания относно качеството на устния и писмения превод. Само един от интервюираните, който е бил арестуван, съобщава, че датският съдия е оценил качеството на устния превод, освободил е преводача и е пренасрочил заседанието по предварителното задържане.

„Те изобщо не се интересуваха от факта, че не разбирах нищо; освен това няколко пъти настояха да подпиша документи, които бяха на испански език и които изобщо не разбирах. Продължаваха да ми оказват натиск и не искаха да разберат, че изобщо не говоря испански. Разбира се, аз отказах да подпиша документите, но те изобщо не бяха доволни от това.“
(Подзащитен по ЕЗА, Франция)

Приложение

По-долу са посочени съответните правни инструменти на ЕС, които поставят в контекст констатациите на FRA:

- Харта на основните права на Европейския съюз¹¹².
- Рамково решение 2002/584/ПВР на Съвета от 13 юни 2002 г. относно европейската заповед за арест и процедурите за предаване между държавите членки¹¹³.
- Директива 2010/64/ЕС на Европейския парламент и на Съвета относно правото на устен и писмен превод в наказателното производство, приета на 20 октомври 2010 г., с краен срок за изпълнение 27 октомври 2013 г.¹¹⁴
- Директива 2012/13/ЕС на Европейския парламент и на Съвета относно правото на информация в наказателното производство, приета на 22 май 2012, с краен срок за изпълнение 2 юни 2014 г.¹¹⁵
- Директива 2013/48/ЕС на Европейския парламент и на Съвета относно правото на достъп до адвокат в наказателното производство и в производството по европейска заповед за арест и относно правото на уведомяване на трето лице при задържане и на осъществяване на връзка с трети лица и консулски органи през периода на задържане, приета на 22 октомври 2013 г., с краен срок за изпълнение 27 ноември 2016 г.¹¹⁶
- Директива (ЕС) 2016/343 на Европейския парламент и на Съвета от 9 март 2016 г. относно укрепването на някои аспекти на презумпцията за невинност и на правото на лицата да присъстват на съдебния процес в наказателното производство, приета на 9 март 2016, с краен срок за изпълнение 1 април 2018 г.¹¹⁷
- Директива (ЕС) 2016/1919 на Европейския парламент и на Съвета от 26 октомври 2016 г. относно правната помощ за заподозрени и обвиняеми в рамките на наказателното производство и за искани за предаване лица в рамките на производството по европейска заповед за арест, приета на 26 октомври 2016 г., с краен срок за изпълнение 25 май 2019 г.¹¹⁸
- Директива (ЕС) 2016/800 на Европейския парламент и на Съвета от 11 май 2016 г. относно процесуалните гаранции за децата, които са заподозрени или обвиняеми в наказателното производство, приета на 11 май 2016 г., с краен срок за изпълнение 11 юни 2019 г.¹¹⁹

¹¹² Харта на основните права на Европейския съюз, ОВ 2012 С 326, [член 6](#), [член 47](#) и [член 48](#).

¹¹³ Рамково решение 2002/584/ПВР на Съвета от 13 юни 2002 г. относно европейската заповед за арест и процедурите за предаване между държавите членки, ОВ 2002 L 190, 18 юли 2002 г.

¹¹⁴ Директива 2010/64/ЕС на Европейския парламент и на Съвета от 20 октомври 2010 г. относно правото на устен и писмен превод в наказателното производство, ОВ 2010 L 280.

¹¹⁵ Директива 2012/13/ЕС на Европейския парламент и на Съвета от 22 май 2012 г. относно правото на информация в наказателното производство, ОВ 2012 L 142.

¹¹⁶ Директива 2013/48/ЕС на Европейския парламент и на Съвета от 22 октомври 2013 г. относно правото на достъп до адвокат в наказателното производство и в производството по европейска заповед за арест и относно правото на уведомяване на трето лице при задържане и на осъществяване на връзка с трети лица и консулски органи през периода на задържане, ОВ 2013 L 294, Съображение 9.

¹¹⁷ Директива (ЕС) 2016/343 на Европейския парламент и на Съвета от 9 март 2016 г. относно укрепването на някои аспекти на презумпцията за невинност и на правото на лицата да присъстват на съдебния процес в наказателното производство, ОВ 2016 L 65.

¹¹⁸ Директива (ЕС) 2016/1919 на Европейския парламент и на Съвета от 26 октомври 2016 г. относно правната помощ за заподозрени и обвиняеми в рамките на наказателното производство и за искани за предаване лица в рамките на производството по европейска заповед за арест, ОВ 2016 L 297.

¹¹⁹ Директива (ЕС) 2016/800 на Европейския парламент и на Съвета от 11 май 2016 г. относно процесуалните гаранции за децата, които са заподозрени или обвиняеми в рамките на наказателното производство, ОВ 2016 L 132.

Как да се свържете с ЕС

Лично

Из целия Европейски съюз има стотици информационни центрове Europe Direct. Адресът на най-близкия до Вас център можете да намерите на: https://europa.eu/european-union/contact_bg

По телефона или по електронна поща

Europe Direct е услуга, която отговаря на въпросите Ви за Европейския съюз. Можете да се свържете с тази служба:

- на безплатен телефонен номер: 00 800 6 7 8 9 10 11 (някои оператори могат да таксуват тези обаждания),
- на следния стандартен телефонен номер: +32 22999696 или
- по електронна поща чрез: https://europa.eu/european-union/contact_bg

Как да намерите информация за ЕС

Онлайн

Информация за Европейския съюз на всички официални езици на ЕС

можете да намерите на уебсайта Еуропа на адрес: https://europa.eu/european-union/index_bg

Публикации на ЕС

Можете да изтеглите или да поръчате безплатни и платени публикации на адрес

<https://publications.europa.eu/en/publications>. Редица безплатни публикации могат да бъдат получени от службата Europe Direct или от Вашия местен информационен център (вж. https://europa.eu/european-union/contact_bg).

Право на ЕС и свързани документи

За достъп до правна информация от ЕС, включително цялото право на ЕС от 1 952 г. насам на всички официални езици на ЕС, посетете уебсайта EUR-Lex на адрес: <http://eur-lex.europa.eu>

Отворени данни от ЕС

Порталът на ЕС за свободно достъпни данни (<http://data.europa.eu/euodp/bg>) предоставя достъп до набори от данни от ЕС. Данните могат да бъдат изтеглени и използвани повторно безплатно както за търговски, така и нетърговски цели.

АГЕНЦИЯ НА ЕВРОПЕЙСКИЯ СЪЮЗ
ЗА ОСНОВНИТЕ ПРАВА

ПОДПОМАГАМЕ ПРЕВЪЩАНЕТО НА ОСНОВНИТЕ ПРАВА В РЕАЛНОСТ ЗА ВСИЧКИ В ЕВРОПЕЙСКИЯ СЪЮЗ

Защитата на правата на всяко лице, заподозряно или обвинено в престъпление, е съществен елемент от принципите на правовата държава. Съдилищата, прокурорите и полицейските служители се нуждаят от определени правомощия за прилагане на закона, но доверието в резултатите от техните усилия бързо може да бъде уронено, ако не са налице ефективни гаранции. Тези гаранции приемат различни форми и включват правото на определена информация и правото на адвокат.

В настоящия доклад се разглежда как тези основни наказателноправни процесуални права се прилагат на практика. Той се основава на интервюта с над 250 респонденти в осем държави членки, включително съдии, прокурори, полицейски служители, адвокати, служители на органи, които наблюдават местата за изтърпяване на наказания, както и с обвиняеми и подсъдими. Като подчертава различните предизвикателства, докладът има за цел да стимулира усилията за гарантиране на ефективното и последователно прилагане на наказателнопроцесуалните права в целия Европейски съюз.

Достъп до правосъдие

Съдебно сътрудничество

Принципи на правовата държава

Харта на основните права на ЕС

SUSTAINABLE DEVELOPMENT GOALS

ЦЕЛИ ЗА УСТОЙЧИВО РАЗВИТИЕ

FRA АГЕНЦИЯ НА ЕВРОПЕЙСКИЯ СЪЮЗ ЗА ОСНОВНИТЕ ПРАВА

Schwarzenbergplatz 11 — 1040 Vienna — Австрия

Тел.. +43 1580 30-0 — Факс +43 1580 30-699

fra.europa.eu

facebook.com/fundamentalrights

linkedin.com/company/eu-fundamental-rights-agency

twitter.com/EURightsAgency

Служба за публикации на
Европейския съюз